

2012
2013

BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN
*master in de toegepaste economische wetenschappen:
accountancy en financiering*

Masterproef

Effect van een auditwissel op de auditvertraging

Promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Katrien Willems

*Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van master in de toegepaste
economische wetenschappen , afstudeerrichting accountancy en financiering*

2012

2013

BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

*master in de toegepaste economische wetenschappen:
accountancy en financiering*

Masterproef

Effect van een auditwissel op de auditvertraging

Promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Katrien Willems

*Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van master in de toegepaste
economische wetenschappen , afstudeerrichting accountancy en financiering*

Voorwoord

Deze masterproef vormt het sluitstuk van mijn opleiding tot Master in de Toegepaste Economische Wetenschappen, met afstudeerrichting accountancy en financiering aan de Universiteit Hasselt.

Graag zou ik van deze gelegenheid gebruik willen maken om enkele personen te bedanken. Deze personen hebben mij bijgestaan bij de realisatie van deze masterproef. In eerste instantie gaat mijn dank uit naar mijn promotor Professor Dr. R. Mercken, die mij met zijn tussentijdse evaluaties, nuttige ideeën, deskundig advies en professionele begeleiding heeft bijgestaan tijdens de realisatie van deze masterproef.

Omdat ik een carrière in de audit ambieer, bood deze masterproef de gelegenheid om de auditwereld te verkennen. Door de interviews die werden afgenomen naar aanleiding van het kwalitatief deel van het empirisch onderzoek, kreeg ik meer inzicht in de praktijk. Daarom zou ik graag deze bevoorrechte getuigen willen bedanken: de heer Johan De Coster (Van Havermaet Groenweghe) en de heer Joris Brouwers en de heer Jeroen Trumpener (KPMG).

Naast de professionele steun van bovenvermelde personen wil ik tot slot mijn ouders en zus willen bedanken voor de steun en kansen gedurende de voorbije jaren. Zonder hen zou ik er niet in geslaagd zijn om deze masterproef en mijn studies succesvol te beëindigen.

Samenvatting

De kwaliteit van de financiële verslaggeving en het werk van de bedrijfsrevisor werden sterk in vraag gesteld na enkele boekhoud- en fraudeschandalen. Omdat de financiële gegevens en de jaarrekeningen van de ondernemingen informatie bevatten voor de aandeelhouders, investeerders en andere belanghebbenden, is het belangrijk dat een onafhankelijke bedrijfsrevisor oordeelt of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de werkelijkheid. Het is cruciaal dat de bedrijfsrevisor onafhankelijk en objectief een oordeel kan vellen over het getrouw beeld van de jaarrekening van de onderneming. Met een verplichte rotatie van de auditpartner of het auditkantoor wil de regelgever onder meer de onafhankelijkheid versterken. Een bedrijfsrevisor moet op regelmatige basis samenwerken met het management van de gecontroleerde onderneming. Hierdoor kan een andere dan professionele band ontstaan die de onafhankelijkheid en de objectieve kijk in gevaar kan brengen. Verplichte auditrotatie kan voorkomen onder twee vormen. Een eerste vorm is de partnerrotatie zoals in België opgelegd voor organisaties van openbaar belang (OOB, vooral beursgenoteerde ondernemingen). Hierbij wordt enkel de eindverantwoordelijke auditpartner na een maximale periode van zes jaar geroteerd. De andere leden van het auditteam kunnen wel behouden blijven. Bij kantoorrotatie, wat voorlopig nog niet verplicht is in België, wordt een nieuwe bedrijfsrevisor aangesteld die verbonden is aan een ander auditkantoor. Met deze masterproef tracht ik het effect van een auditwissel op de auditvertraging, het aantal dagen tussen het afsluiten van het boekjaar en het afleveren van de controleverklaring, te onderzoeken. Wanneer een nieuwe bedrijfsrevisor wordt aangesteld moet deze van nul beginnen en kan deze geen beroep doen op eerder verworven specifieke kennis en ervaringen bij de klant. Hierdoor wordt verwacht dat de auditwerkzaamheden meer tijd in beslag zullen nemen bij een eerste controle na een auditwissel. De auditvertraging zal naar verwachting verkleinen naarmate de bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft binnen dezelfde onderneming.

Deze masterproef bestaat uit twee delen namelijk een literatuurstudie en een praktijkonderzoek. In het theoriegericht onderzoek zal ik auditrotatie, de gevolgen, auditkwaliteit en de regelgeving omtrent rotatie nader toelichten. In het praktijkonderzoek worden de conclusies van de literatuurstudie getoetst aan de praktijk. Het praktijkonderzoek wordt opgedeeld in twee delen namelijk een kwalitatief onderzoek en een kwantitatief onderzoek.

In het eerste hoofdstuk wordt het praktijkprobleem omschreven en gesitueerd. Hieruit worden de centrale onderzoeksvraag en de deelvragen afgeleid. Vervolgens wordt de onderzoeksoepzet verduidelijkt.

In het tweede hoofdstuk wordt het begrip auditrotatie besproken en een overzicht gegeven van de belangrijkste gevolgen van verplichte auditrotatie. In de literatuur is er veel onenigheid over de voor- en nadelen van verplichte auditrotatie en zijn er zowel pro- als contra-argumenten te vinden. Een eerste beoogd gevolg is de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor te bevorderen. Verplichte auditrotatie moet ervoor zorgen dat de onafhankelijkheid tussen de bedrijfsrevisor en de controle-entiteit gewaarborgd wordt. Verplichte auditrotatie heeft ook gevolgen voor de kosten van zowel de

bedrijfsrevisor of het auditkantoor als de onderneming zelf. Het verplicht roteren van de bedrijfsrevisor zorgt voor extra kosten gedurende de eerste controle, de zogenaamde opstartkosten. Een nieuwe bedrijfsrevisor moet vanaf nul beginnen en beschikt nog niet over specifieke informatie en kennis over de onderneming. Tot slot heeft verplichte auditrotatie ook invloed op de kwaliteit van de uitgevoerde auditwerkzaamheden.

In hoofdstuk drie wordt een overzicht gegeven van de regelgeving inzake auditrotatie. Als eerste wordt de wetgeving in de Verenigde Staten besproken. De Sarbanes-Oxley Act was de eerste wetgeving over auditrotatie en werd als basis gebruikt voor de wetgeving in verschillende andere landen. Vervolgens wordt de richtlijn van de Europese Commissie besproken. De lidstaten hadden twee jaar tijd om deze richtlijn om te zetten in nationale wetgeving. In België moet een organisatie van openbaar belang (OOB) een andere auditpartner aanstellen na een periode van maximaal zes jaar. Tot slot wordt een overzicht gegeven van de wetgeving in andere landen van de Europese Unie.

In het vierde hoofdstuk wordt het begrip auditvertraging verder toegelicht. Vervolgens wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste determinanten van de auditvertraging. Er is reeds veel onderzoek gevoerd naar de determinanten van de duur van een audit omdat de auditvertraging een rechtstreekse invloed heeft op de tijdigheid van het bekendmaken en neerleggen van de financiële gegevens. Grote ondernemingen zijn geneigd om te wachten met het bekendmaken van financiële resultaten tot de bedrijfsrevisor zijn controle heeft afgerond en een oordeel heeft gegeven.

In hoofdstuk vijf wordt het kwalitatief deel van het empirisch onderzoek besproken. Hiervoor werden interviews afgenomen bij bevoorrechte getuigen verbonden aan verschillende auditkantoren. Er werd gevraagd naar drie grote thema's: auditvertraging, auditrotatie en onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor.

Het tweede deel van het empirisch onderzoek, het kwantitatief onderzoek, wordt besproken in hoofdstukken zes en zeven. In hoofdstuk zes worden de onderzoekshypotheses opgesteld en besproken. Op basis van deze hypothesen worden de variabelen bepaald en wordt een regressiemodel opgesteld. In hoofdstukken zeven en acht worden de beschrijvende statistieken van de variabelen besproken en de regressiemodellen getest en geïnterpreteerd.

In hoofdstuk negen wordt op basis van de gevonden resultaten een algemeen besluit gevormd. Zowel de resultaten van het kwalitatief als het kwantitatief onderzoek worden besproken en gebruikt om tot een algemene conclusie te komen. Tot slot worden er nog enkele aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek.

Inhoudsopgave

Voorwoord

Samenvatting

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1	Probleemstelling	1
1.1.	Inleiding	1
1.2.	Praktijkprobleem	1
1.3.	Centrale onderzoeksvraag.....	2
1.4.	Deelvragen	2
1.5.	Methodologie en onderzoeksopzet.....	3
1.5.1.	Literatuurstudie	3
1.5.2.	Empirisch onderzoek	4
1.5.2.1.	Kwalitatief onderzoek	4
1.5.2.2.	Kwantitatief onderzoek	4
Hoofdstuk 2	Auditrotatie.....	5
2.1.	Wat is auditrotatie?.....	5
2.2.	Gevolgen van auditrotatie.....	5
2.2.1.	Onafhankelijkheid en objectiviteit van de bedrijfsrevisor	6
2.2.1.1.	Onafhankelijkheid verbeteren	7
2.2.1.2.	Opinion shopping	8
2.2.1.3.	Samenvattend overzicht	10
2.2.2.	Kosten van de audit	10
2.2.2.1.	Switching kosten / kosten en tijd van het management	10
2.2.2.2.	Audithonoraria	11
2.2.2.3.	Competitie in de auditmarkt	12
2.2.2.4.	Samenvattend overzicht	13
2.2.3.	Kwaliteit van de audit	14
2.2.3.1.	Auditrotatie en de kwaliteit van de uitgevoerde auditwerkzaamheden	15
2.2.3.2.	Nieuwe kritische blik.....	16
2.2.3.3.	Verlies van klant- en sectorspecifieke informatie	17
2.2.3.4.	Auditfalingen	17
2.2.3.5.	Samenvattend overzicht	19
2.3.	Vrijwillige auditrotatie	20

Hoofdstuk 3	Wetgeving auditrotatie	23
3.1.	Wetgeving in de Verenigde staten.....	23
3.2.	Wetgeving in Europa	24
3.3.	Wetgeving in België	25
3.4.	Wetgeving in andere landen van de Europese Unie	26
3.5.	Recente ontwikkelingen op het vlak van kantoorrotatie	27
Hoofdstuk 4	Auditvertraging.....	31
4.1.	Wat is 'audit report lag'?.....	31
4.2.	Determinanten van de 'audit report lag'.....	32
4.2.1.	Determinanten gerelateerd aan de bedrijfsrevisor of het auditkantoor	32
4.2.2.	Determinanten gerelateerd aan de onderneming.....	34
4.2.3.	Technologische determinanten.....	35
4.3.	'Audit report lag' na een auditwissel	36
4.4.	De audit report lag en de bekendmaking van de financiële resultaten.....	37
Hoofdstuk 5	Auditrotatie en auditwissel in de praktijk.....	39
5.1.	Auditrotatie.....	39
5.2.	Onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor.....	41
5.3.	Auditvertraging	42
Hoofdstuk 6	Empirisch onderzoek	45
6.1.	Onderzoekshypothesen	45
6.2.	Steekproef.....	47
6.3.	De variabelen.....	48
Hoofdstuk 7	Resultaten van het empirisch onderzoek - Één auditkantoor.....	51
7.1.	Beschrijvende statistiek.....	51
7.2.	Verbanden tussen de variabelen	52
7.2.1.	Aantal controles - duur van het mandaat	52
7.2.2.	Grootte van de onderneming.....	53
7.2.3.	Big 4 auditkantoor	56
7.2.4.	Financiële toestand van de ondernemingen	58
7.3.	Controle van de variabelen voor de multiple regressie	61
7.3.1.	Residuenanalyse	61
7.3.2.	Outliers	62
7.3.3.	Multicollineariteit	62
7.3.4.	Heteroscedasticiteit.....	63

7.4.	Regressieanalyse	64
7.4.1.	Effect van een auditwissel op de auditvertraging	64
7.4.2.	Effect van een partnerwissel en kantoorwissel op auditvertraging	66
7.4.3.	Effect van een verplichte en vrijwillige wissel op de auditvertraging	67
7.4.4.	Effect van het auditkantoor op de auditvertraging	69
7.4.5.	Effect van het type verklaring op de auditvertraging.....	72
7.5.	Conclusie.....	74
Hoofdstuk 8 Resultaten van het empirisch onderzoek - College van commissarissen		75
8.1.	Beschrijvende statistiek.....	75
8.2.	Verbanden tussen de variabelen	75
8.2.1.	Aantal controles - duur van het mandaat	75
8.2.2.	Grootte van de onderneming	76
8.2.3.	Big 4 auditkantoor	77
8.2.4.	Financiële toestand van de ondernemingen	79
8.3.	Controle van de variabelen voor de multiple regressie	81
8.3.1.	Residuenanalyse	81
8.3.2.	Outliers	82
8.3.3.	Multicollineariteit	82
8.3.4.	Heteroscedasticiteit.....	83
8.4.	Regressieanalyse	83
8.5.	Conclusie.....	85
Hoofdstuk 9 Algemeen besluit		87
Lijst van geraadpleegde werken		91
Bijlagen		95

Hoofdstuk 1 Probleemstelling

1.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt eerst het praktijkprobleem beschreven. Vervolgens worden de centrale onderzoeksvraag en de deelvragen geformuleerd. Tot slot wordt de onderzoeksofzet besproken. Het onderzoek bestaat uit een theoretisch gedeelte, met een bespreking van de bestaande literatuur en de regelgeving, en een empirisch gedeelte.

1.2. Praktijkprobleem

Audit van financiële gegevens is de laatste jaren belangrijker geworden, maar werd ook telkens in vraag gesteld na grote fraudegevallen. Het was duidelijk dat er nood is aan regels en wetten die de onafhankelijkheid van de auditor beter garanderen. De voorloper van de huidige wetgeving in de verschillende landen was de Sarbanes-Oxley Act van 2002 (SOX). In sectie 203 van deze wet wordt bepaald dat de eindverantwoordelijke partner en de partner die verantwoordelijk is voor het nazicht op de audit (concurring partner) moet roteren na een mandaat van vijf jaar. Het gaat dus enkel om partnerrotatie (interne rotatie), niet om kantoorrotatie (externe rotatie), voor beursgenoteerde ondernemingen. Ook in andere landen had men af te rekenen met fraudegevallen en boekhoudschandalen. Met de SOX-wetgeving als voorbeeld werd de regelgeving rond de audit en de onafhankelijkheid in vele landen herzien en aangepast.

Er is veel onenigheid over de voor- en nadelen van verplichte auditrotatie. Voorstanders argumenteren dat de verplichte auditrotatie de onafhankelijkheid ten goede komt. Andere voordelen zijn de nieuwe frisse kijk van de bedrijfsrevisor en minder druk van het management. Tegenstanders oordelen dat ondernemingen extra kosten moeten dragen na een auditwissel en dat er klantspecifieke kennis verloren gaat. In de literatuur is er onenigheid of de voordelen van de auditrotatie kunnen opwegen tegen de extra kosten. De nieuwe bedrijfsrevisor heeft bij de eerste audit na de wissel nog geen diepgaande kennis over de onderneming en heeft daarom extra tijd nodig om vertrouwd te raken met de activiteiten en de boekhouding van de onderneming. Hierdoor mag verwacht worden dat de 'audit report lag' of de auditvertraging, de periode tussen het afsluiten van het boekjaar en het afleveren van de controleverklaring, meestal groter wordt.

1.3. Centrale onderzoeksvraag

Een beursgenoteerde onderneming in België is verplicht om na een periode van maximaal zes jaar een andere bedrijfsrevisor aan te stellen, maar hoeft niet van auditkantoor te wisselen. De centrale onderzoeksvraag van deze masterproef kan als volgt geformuleerd worden:

"Wat is het effect van een auditwissel op de auditvertraging?"

De auditvertraging of de 'audit report lag' wordt beïnvloed door verschillende factoren. Algemeen kunnen we deze factoren verdelen in drie grote groepen. Een eerste groep van determinanten zijn eigen aan de bedrijfsrevisor en het auditteam of aan het auditkantoor. De tweede groep van determinanten bestaat uit de specifieke eigenschappen van de onderneming. Tot slot zijn er ook nog technologische determinanten, zoals het gebruik van software en dergelijke, die de duur van de audit kunnen beïnvloeden. Er is in het verleden reeds veel onderzoek gedaan naar deze determinanten. De belangrijkste reden hiervoor is dat de 'audit report lag' de tijdigheid van het bekendmaken van financiële gegevens en van het neerleggen van de jaarrekening beïnvloedt. Hoe langer de bedrijfsrevisor nodig heeft om de audit uit te voeren, hoe later de financiële resultaten van het boekjaar bekend gemaakt kunnen worden en hoe later de jaarrekening neergelegd kan worden. Daar voor beursgenoteerde ondernemingen de financiële kalenders op voorhand vastgelegd worden heeft een onverwachte vertraging een signaalwaarde voor de buitenwereld.

1.4. Deelvragen

Om de centrale onderzoeksvraag duidelijk te kunnen beantwoorden, worden de volgende deelvragen geformuleerd:

- Wordt de audit lag verkleind naarmate de bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft?
- Is er een verschil in 'audit report lag' na een partnerrotatie en na een kantoorrotatie?
- Is er een verschil in audit lag na een wissel tussen een auditkantoor van de 'Big 4' en tussen middelgrote en kleine auditkantoren?
- Is er een verschil tussen de audit lag na een verplichte en een vrijwillige auditwissel?

1.5. Methodologie en onderzoeksopzet

In het theoretische gedeelte wordt de bestaande literatuur rond auditrotatie en auditvertraging besproken. Verder wordt ook een overzicht gegeven van de wet- en regelgeving rond auditrotatie in verschillende landen. Het praktijkgedeelte bestaat eveneens uit twee delen. Eerst worden interviews afgenomen met de auditpartners van verschillende auditkantoren, zowel van de 'Big 4' als de middelgrote en de kleinere lokale kantoren. Het doel van deze gesprekken is meer inzicht verwerven in auditrotatie en auditvertraging in de praktijk. Daarna tracht ik door middel van een statistische analyse bewijs te vinden voor de invloed van een auditwissel op de auditvertraging voor beursgenoteerde ondernemingen in België.

1.5.1. Literatuurstudie

Voor de literatuurstudie zal gebruik gemaakt worden van wetenschappelijke artikels, boeken, tijdschriften en erkende websites. Zoals al aangegeven zijn er zowel voor- als nadelen verbonden aan de verplichting om na een bepaalde periode een andere bedrijfsrevisor aan te stellen en moet er ook mee rekening gehouden worden dat er ook vrijwillig van auditor gewisseld wordt. In hoofdstuk twee wordt een overzicht gegeven van de resultaten van eerder onderzoek.

In het derde hoofdstuk wordt verder ingegaan op de wetgeving betreffende auditrotatie zowel in de Verenigde Staten als in België en in de Europese Unie. Aan de basis van veel wetgeving rond verplichte rotatie van bedrijfsrevisoren ligt de SOX Act die in 2002 in de Verenigde Staten werd ondertekend. In Europa werd in 2006 de richtlijn 2006/43/EG uitgevaardigd. In alinea 26 van deze richtlijn stelt men dat organisaties van openbaar belang de voornaamste vennoten, die deze organisatie controleren, moeten roteren. Hierbij kunnen de lidstaten kiezen tussen partnerrotatie of kantoorrotatie. De richtlijn stelt dat de lidstaten erop moeten toezien dat de voornaamste vennoten die met de wettelijke controle van de jaarrekening belast zijn worden geroteerd na een benoeming van maximaal zeven jaar. Na een periode van twee jaar mogen zij opnieuw benoemd worden door de onderneming. Deze richtlijn moest worden omgezet in nationale wetgeving van de verschillende lidstaten. In België heeft het Instituut van de Bedrijfsrevisoren (IBR) een norm uitgevaardigd betreffende de onafhankelijkheid van de auditor. Deze norm stelt dat enkel de OOB's verplicht zijn om een andere bedrijfsrevisor aan te stellen na een mandaat van maximaal zes jaar. Na een periode van twee jaar mag de vervangen bedrijfsrevisor opnieuw deelnemen aan de controlewerkzaamheden van de onderneming. De regelgeving in de lidstaten van de Europese Unie verschilt sterk aangezien de lidstaten vrij waren in het kiezen van het aantal jaren dat eenzelfde bedrijfsrevisor in dienst mag blijven en in het kiezen van de vorm van de rotatie.

In het vierde hoofdstuk wordt ook het begrip auditvertraging verder verduidelijkt. Daarnaast worden ook de belangrijkste determinanten besproken en wordt de invloed van de auditvertraging op het bekendmaken van de resultaten en het neerleggen van de jaarrekening verklaard.

1.5.2. Empirisch onderzoek

1.5.2.1. Kwalitatief onderzoek

Het kwalitatief onderzoek zal vooral bestaan uit interviews met de partners van auditkantoren in België. Met behulp van een semigestructureerd interview kan op bepaalde onderwerpen verder ingegaan worden naargelang het verloop van het gesprek. Het doel van deze interviews is meer inzicht te verkrijgen in de auditrotatie in de praktijk en het standpunt van de auditkantoren ten opzichte van de verplichte auditrotatie. Hierbij zullen zowel de partners van de grote auditkantoren, de 'Big 4' als de middelgrote auditkantoren aan bod komen. Daarnaast tracht ik via deze interviews ook te begrijpen hoe de auditpartners de auditvertraging na een auditwissel ervaren en welke factoren de auditvertraging beïnvloeden.

1.5.2.2. Kwantitatief onderzoek

In het tweede deel van het empirisch onderzoek maak ik gebruik van een statistische analyse om bewijs te vinden voor de invloed van auditrotatie op de auditkwaliteit in België. De theoretische bevindingen zullen getoetst worden in de praktijk. De gegevens zullen opgevraagd worden via de Belfirst databank en met behulp van SPSS verwerkt worden.

Hoofdstuk 2 Auditrotatie

2.1. Wat is auditrotatie?

Door verplichte rotatie van de bedrijfsrevisor kan er geen langetermijnrelatie ontstaan tussen de bedrijfsrevisor en de onderneming. Hierdoor kan de bedrijfsrevisor vrijer handelen en zal hij minder geconfronteerd worden met een belangenconflict (Li, 2007).

De regelgeving inzake auditrotatie, zowel partnerrotatie als kantoorrotatie, is enkel van toepassing voor beursgenoteerde ondernemingen. In vele landen is enkel partnerrotatie verplicht, uitzonderingen zijn Italië en Oostenrijk waar kantoorrotatie verplicht is. Maar verplichte kantoorrotatie voor alle lidstaten van de Europese Unie wordt overwogen. Volgens de Europese Commissie zijn situaties waarin een onderneming tientallen jaren gebruik maakt van het zelfde auditkantoor in strijd is met de gewenste normen van onafhankelijkheid. Zelfs als de controlepartner regelmatig wordt geroteerd, blijft er een bedreiging bestaan als gevolg van vertrouwdsheid. Daarom is de commissie van mening dat de voor- en de nadelen van kantoorrotatie onderzocht moeten worden om de objectiviteit en de dynamiek op de auditmarkt te introduceren en te handhaven. Bovendien moeten er regels opgesteld worden zodat partners van wisselende kantoren bepaalde cliënten niet 'meenemen' en dat niet alleen de kantoren maar ook de partners effectief gewijzigd worden (Groenboek, 2010).

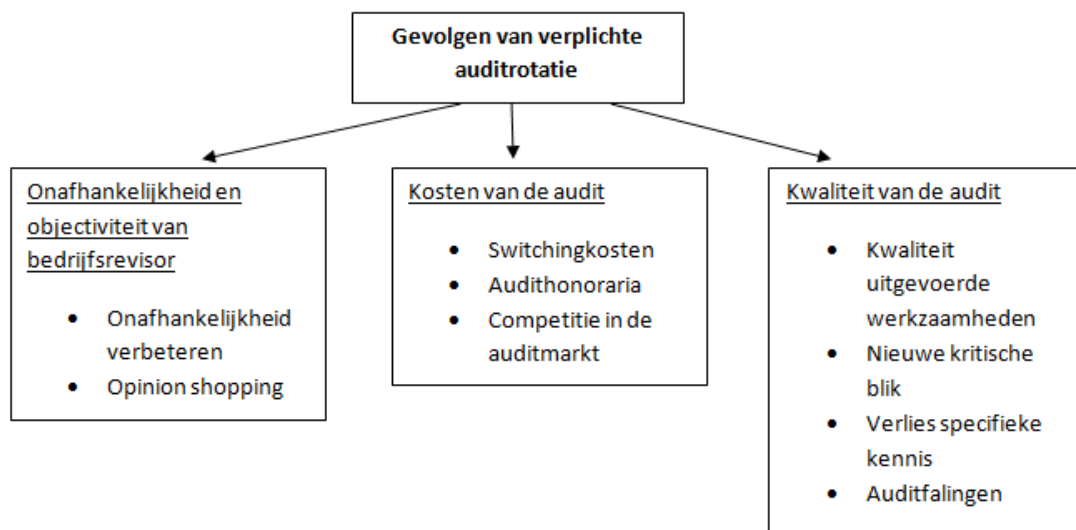
Niet-beursgenoteerde ondernemingen vallen niet onder het toepassingsgebied van regelgeving betreffende de verplichting om de bedrijfsrevisor te roteren na een bepaalde periode. Deze ondernemingen moeten zelf de voor- en de nadelen ten opzichte van elkaar afwegen en beslissen om auditrotatie vrijwillig toe te passen (Morrill, 2008).

Ondernemingen kunnen om diverse redenen vrijwillig van bedrijfsrevisor wisselen voordat de maximale duur van het mandaat van de aangestelde bedrijfsrevisor verstreken is. Maar ook de bedrijfsrevisor kan beslissen om zijn mandaat vroegtijdig te beëindigen. De motieven van beide partijen worden later in dit hoofdstuk besproken.

2.2. Gevolgen van auditrotatie

In de literatuur is er veel onenigheid over de voor- en de nadelen van (verplichte) auditrotatie. Er zijn zowel positieve als negatieve gevolgen verbonden aan beide vormen van auditrotatie. De onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor is het belangrijkste voordeel. Hierdoor kan de bedrijfsrevisor objectief oordelen over het getrouw beeld van de jaarrekening. De investeerders en

de andere gebruikers van de jaarrekening zullen meer vertrouwen hebben in de financiële gegevens van de onderneming (Morrill, 2008). Een nieuwe bedrijfsrevisor in de onderneming heeft ook een nieuwe, frisse kijk op de financiële rapportering. Naast deze voordelen moeten ook de nadelen in overweging genomen worden. Dit zijn in de eerste plaats de hoge kosten die veroorzaakt worden door de rotatie van een bedrijfsrevisor. Maar er gaat ook veel specifieke kennis over de onderneming en de sector verloren wanneer een andere bedrijfsrevisor wordt aangesteld. In de literatuur zijn er verschillende argumenten pro en contra verplichte auditrotatie terug te vinden. Deze handelen hoofdzakelijk over de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor, de kosten verbonden aan de wissel en de invloed op de kwaliteit van de auditwerkzaamheden.

2.2.1. Onafhankelijkheid en objectiviteit van de bedrijfsrevisor

De voornaamste doelstelling van de bedrijfsrevisor in een onderneming is de betrouwbaarheid van de jaarrekening waarborgen. De gebruikers (investeerders, werknemers, leveranciers, klanten, enz.) verwachten dat deze een getrouw beeld geeft van het vermogen en van de financiële toestand en de resultaten van de onderneming. De bedrijfsrevisor moet zonder afbreuk te doen aan de wettelijke en reglementaire bepalingen, zich in alle onafhankelijkheid kwijten van zijn mandaten die hem zijn toevertrouwd als commissaris, zowel voor wat betreft de geestelijke als de schijnbare onafhankelijkheid (IBR, 2007).

Volgens het wetboek van vennootschappen kan onafhankelijkheid beschreven worden als "Diegenen die zich in een positie bevinden die een onafhankelijke taakuitoefening, overeenkomstig de regels geldend voor het beroep van bedrijfsrevisoren, in het gedrang kunnen brengen, kunnen niet tot commissaris benoemd worden. De commissarissen moeten er op toezien dat zij na hun benoeming niet in een dergelijke positie terecht komen..." (art. 133 Venn.W.).

Het begrip onafhankelijkheid bestaat uit twee aspecten, onafhankelijkheid in geest en in schijn. Geestesonafhankelijkheid wil zeggen dat de bedrijfsrevisor een morele houding heeft waarbij alleen rekening wordt gehouden met de te nemen beslissingen in het kader van de uitvoering van het mandaat met alle overwegingen die voor de toevertrouwde taak van belang zijn. Onafhankelijkheid in schijn betekent dat de bedrijfsrevisor feiten en situaties zal vermijden die dermate van belang zijn dat zij een redelijk denkende en geïnformeerde derde ertoe kunnen brengen het vermogen van de bedrijfsrevisor om objectief te handelen, in twijfel trekken (IBR norm, 2007).

De onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor kan geschaad worden door bedreigingen en risico's. In de IFAC Code Of Ethics worden vijf groepen van risico's en bedreigingen omschreven: eigenbelang, zelfcontrole, belangenbehartiging, familiariteit en intimidatie. De bedrijfsrevisor of het auditkantoor moet veiligheidsmaatregelen treffen om deze risico's te beperken en een onafhankelijke controle te kunnen uitvoeren. De Code voorziet een conceptueel model dat de bedrijfsrevisor moet helpen om de bedreigingen te identificeren en evalueren. Het model helpt de bedrijfsrevisor ook bij het bepalen of een situatie al dan niet toegelaten is en of de controleopdracht aanvaard kan worden.

Daarnaast wordt de onafhankelijkheid ook verzekerd door enkele regels en maatregelen zoals de wachtperiode van twee jaar, de one-to-one regel en de verboden non-auditdiensten. De one-to-one regel bepaalt dat de bedrijfsrevisor geen andere diensten mag verrichten voor zover het totale bedrag van vergoedingen hoger is dan de audit fee. De verboden non-auditdiensten zijn zeven verboden activiteiten die een bedrijfsrevisor niet mag uitoefenen om de onafhankelijkheid niet in gedrang te brengen.

2.2.1.1. Onafhankelijkheid verbeteren

Langdurige relaties tussen bedrijfsrevisor en management kunnen leiden tot grotere familiariteit. Een goed voorbeeld hiervan is de relatie tussen het management van Enron en de bedrijfsrevisor van Arthur Andersen. De onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor is ook gelinkt met het aanvaarden of het weigeren van de druk door het management. Langdurige relaties tussen de klant en de bedrijfsrevisor kunnen ervoor zorgen dat de stijgende familiariteit ook leidt tot een stijgende agressieve druk van het management en tot auditconflicten (Li, 2007). Door de verplichte auditrotatie weten bedrijfsrevisoren dat hun werk in de toekomst zal overgenomen worden door een andere bedrijfsrevisor. Hierdoor zal de huidige bedrijfsrevisor beter weerstaan aan de druk van het management.

De bedrijfsrevisor wordt door de onderneming zowel aangesteld als beloond. Als gevolg hiervan ontstaan er belangenconflicten. De bedrijfsrevisor heeft een verantwoordelijkheid ten opzichte van het management maar ook tegenover de gebruikers van de jaarrekening. Maar de bedrijfsrevisor wordt wel betaald en vergoed door de gecontroleerde onderneming (Groenboek, 2010). Door het belangenconflict gaan de bedrijfsrevisoren (onbewust) de klant willen plezieren. Dit komt voor door het bestaan van lange termijn lijfrentes van de mogelijke toekomstige audit fee's. Wanneer de

relatie tussen de klant en de bedrijfsrevisor slechts een beperkte duur kent, zijn er minder belangenconflicten voor de auditor en kan deze objectief een oordeel vellen (Arel et al., 2005). Daarnaast moeten bedrijfsrevisoren niet vrezen om de klant te verliezen, want de duur van het mandaat is toch beperkt. Uit psychologisch onderzoek blijkt dat er sprake is van 'self-serving bias'. Zelfs wanneer mensen objectief en onpartijdig proberen te blijven, zijn ze vaak onbewust en onbedoeld niet in staat om onpartijdig te blijven. Ze gaan dus altijd beslissingen nemen die hun eigen belangen bevorderen. In een situatie met verplichte auditrotatie zijn de belangen van de bedrijfsrevisor en de controlecliënt anders waardoor er geen 'self-serving bias' meer aanwezig is. De bedrijfsrevisor zal dus geen prikkel meer ondervinden om de klant te plezieren (Arel et al., 2005).

Tegenstanders van verplichte auditrotatie argumenteren dat deze maatregel het probleem van het plezieren van de klant en het aanvaarden van druk van het management niet oplost. Zelfs wanneer het mandaat van de bedrijfsrevisor in tijd beperkt wordt, bestaat de kans dat de bedrijfsrevisor vroegtijdig de controle-opdracht verliest en dus ook zijn inkomen. Daarom zal de bedrijfsrevisor nog steeds onder druk staan van het management en in sommige gevallen is deze druk zelfs groter om de klant niet te verliezen. De (onbewuste) wens om het management van de onderneming te plezieren blijft bestaan. Bovendien is de bedrijfsrevisor in het laatste jaar van zijn mandaat minder gemotiveerd om voor zo een klant te werken. Hierdoor wordt de auditkwaliteit sterk verlaagd (Arel et al., 2005).

2.2.1.2. Opinion shopping

Nadat de maximale termijn van het mandaat van de bedrijfsrevisor verstreken is moet de onderneming een nieuwe bedrijfsrevisor aanstellen. Bij het kiezen van een nieuwe bedrijfsrevisor wordt door ondernemingen soms aan 'opinion shopping' gedaan. Opinion shopping wil zeggen dat de onderneming op zoek gaat naar een bedrijfsrevisor die bereid is om een voorgestelde boekhoudkundige handeling te aanvaarden. De voorgestelde boekhoudkundige handelingen zorgen ervoor dat een onderneming de rapporteringdoelstellingen zal bereiken (SEC, 1988). De onderneming kiest dus de auditor die het meest waarschijnlijk bepaalde boekhoudkundige handelingen zal aanvaarden. Uit het onderzoek van Greiger et al. (2002) blijkt dat bedrijfsrevisoren meer beïnvloed worden in de eerste jaren van de samenwerking. Ondernemingen die druk willen uitoefenen op de bedrijfsrevisor zullen vaker van bedrijfsrevisor wisselen. De ondernemingen zullen dan ook vaker een bedrijfsrevisor aanstellen met minder industriële expertise.

Hoewel 'opinion shopping' voornamelijk voorkomt bij vrijwillige auditwissels, zijn er in de literatuur tegenstrijdige resultaten terug te vinden. Sommige studies concluderen dat verplichte auditrotatie ervoor zorgt dat 'opinion shopping' minder zal toegepast worden door ondernemingen. Verplichte auditrotatie kan ervoor zorgen dat ondernemingen minder gebruik maken van opinion shopping. Doordat een onderneming verplicht wordt om na een bepaalde periode van bedrijfsrevisor te veranderen, zullen de bedrijfsrevisoren minder economisch geprikkeld zijn om ongepaste

handelingen goed te keuren en zo hun mandaat te verlengen. Bovendien zal de bedrijfsrevisor die wel ongepaste handelingen goedkeurt geen oneindig mandaat in de onderneming kunnen opnemen (Cushing, 1999). Uit het onderzoek van Lu et al. (2009) blijkt dat vooral ondernemingen met falingskarakteristieken auditrotatie vrijwillig toepassen. Ze stellen dan een bedrijfsrevisor aan met minder specifieke kennis waardoor ze meer druk kunnen uitoefenen. Het honorarium van de bedrijfsrevisor is dan meestal het middel waarmee ondernemingen druk kunnen uitoefenen. Gezonde ondernemingen zullen dus minder van bedrijfsrevisor wisselen. Maar Geiger et al. (2002) concludeert uit zijn onderzoek wel dat een auditwissel niet effectief zal leiden tot een andere auditverklaring. Ondernemingen met financiële moeilijkheden slagen er doorgaans niet in om een betere behandeling te krijgen van de nieuw aangestelde bedrijfsrevisor.

Andere studies vinden verplichte auditrotatie geen goede oplossing voor opinion shopping. Volgens de FEE (2004) zijn het de ondernemingen die financiële problemen of een slechte reputatie hebben die meestal vrijwillig van bedrijfsrevisor zullen wisselen. Door de verplichte auditrotatie gaat er veel waardevolle informatie verloren omdat een vrijwillige wissel gezien wordt als een signaal naar de markt dat er iets mis is. Door een verplichte rotatie wordt geen signaal gegeven naar de markt dat de onderneming aan opinion shopping doet. Een verplichte auditwissel wordt door de markt gezien als een normaal fenomeen in plaats van een ongewone gebeurtenis waaraan aandacht besteed moet worden. Ook Arruñada en Paz-Ares (1997) vinden dat een vrijwillige auditwissel veel informatie geeft aan de markt. In tegenstelling tot wanneer een onderneming verplicht van bedrijfsrevisor moet wisselen kan de reden van de verandering door de markt geëvalueerd worden. Biedma-Lopez et al. (2006) onderzochten opinion shopping bij Spaanse ondernemingen. Uit hun onderzoek blijkt dat de bedrijfsrevisoren in het begin van hun mandaat niet durven opkomen tegen het management. Naarmate de bedrijfsrevisor langer in de onderneming actief is zal hij sneller beperkingen durven oplegen aan het management. Opinion shopping komt bij Spaanse ondernemingen dus vooral voor in de eerste jaren in de relatie tussen de onderneming en de bedrijfsrevisor.

Uit onderzoek van Lu Tong (2006) blijkt dat opinion shopping niet als een nadeel gezien moet worden. Hij concludeert uit zijn onderzoek dat de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor en de kwaliteit van de audit niet in gedrang komt wanneer ondernemingen het fenomeen opinion shopping toepassen.

2.2.1.3. Samenvattend overzicht

	Argumenten voor auditrotatie	Argumenten tegen auditrotatie
Onafhankelijkheid	<ul style="list-style-type: none"> • Arel et al. (2005): Kortere relaties zorgt voor minder conflicten en objectief oordeel. • Li (2007): Langdurige relaties leiden tot verminderde onafhankelijkheid, meer druk van management en auditconflicten. • Groenboek (2010): Belangenconflict want aangesteld en betaald door te controleren onderneming. 	<ul style="list-style-type: none"> • Arel et al. (2005): Op de druk van het management ingaan om (korte) mandaat en inkomsten niet vroegtijdig te verliezen. Minder gemotiveerd tijdens laatste jaar van mandaat.
Opinion Shopping	<ul style="list-style-type: none"> • Cushing (1999): Verplichte auditrotatie zorgt ervoor dat opinion shopping niet meer toegepast zal worden. Bedrijfsrevisor minder geprikkeld om ongepaste handelingen goed te keuren. 	<ul style="list-style-type: none"> • SEC (1988): Ondernemingen doen aan opinion shopping bij aanstelling nieuwe bedrijfsrevisor. • Greiger et al. (2002): Bedrijfsrevisoren worden meer beïnvloed tijdens eerste jaren van mandaat. • Biedma-Lopez et al. (2006): Bedrijfsrevisoren durven niet op te komen tegen management in eerste jaren van mandaat.

2.2.2. Kosten van de audit

2.2.2.1. Switching kosten / kosten en tijd van het management

Verschillende studies tonen aan dat de kosten hoog kunnen oplopen wanneer een onderneming regelmatig van bedrijfsrevisor moet veranderen. Deze kosten zouden niet opwegen tegen de mogelijke voordelen. Elke auditwissel veroorzaakt switching kosten of start-up kosten, extra kosten voor de onderneming en de nieuwe bedrijfsrevisor als gevolg van de auditwissel. Switching kosten worden door Blouin et al. (2007) gedefinieerd als "*The start-up costs incurred by the client for a new audit engagement*". De bedrijfsrevisor moet van nul beginnen en kan niet verdergaan op informatie en institutionele kennis opgedaan door voorgaande controlewerkzaamheden. Er zal dus meer tijd en personeel vrijgemaakt moeten worden voor de eerste controle. De ontwikkelde

efficiëntieverbeteringen van zijn voorganger worden tenietgedaan en gaan verloren (FEE, 2004). Ook moet de bedrijfsrevisor nog ervaring opdoen over de onderneming, haar activiteiten, het gebruikte boekhoudprogramma en het systeem van interne controle. De werkzaamheden om het bedrijf te leren kennen zorgen voor 40% meer werkuren in het eerste jaar na de wissel (SDA Universiteit Bocconi, 2003). Ook Arrunāda en Paz-Ares (1995) komen tot deze conclusie. Zij besluiten dat de hoge kosten in de beginjaren van de audit te wijten zijn aan de expliciete tijd die de auditor nodig heeft voor een aantal begintaken. Met deze taken bedoeld men het kennismaken met de boekhoudprocedures, de interne controles, het beoordelen van de continuïteit van de procedures, de grondslagen voor financiële verslaggeving, de herziening van de historische rekeningen en de openingssaldi, de oprichting van een permanent dossier met alle informatie en kennis die de bedrijfsrevisor tijdens voorgaande controles heeft verzameld.

Ook bij de onderneming zien we een stijging van de kosten na een auditwissel. De nieuwe bedrijfsrevisor moet wegwijs gemaakt worden in de onderneming en vertrouwd raken met haar activiteiten en de systemen in de onderneming. Het management, personeel en interne auditors moeten meer tijd vrijmaken om de nieuwe bedrijfsrevisor informatie te verstrekken over corporate governance, interne controlesystemen, de organisatiestructuur, marktverhoudingen enzovoort. Een nieuwe bedrijfsrevisor wordt door veel managers, personeelsleden en interne auditors eerder gezien als een last (SDA Universiteit Bocconi, 2003). Arrunāda en Paz-Ares (1997) stemmen in met deze conclusie. Ze stellen dat het kiezen van een nieuwe bedrijfsrevisor een moeizaam proces is. Wanneer een verplichte auditwissel nadert volgt eerst de selectie van een nieuwe bedrijfsrevisor en de onderhandeling over de prijs en de voorwaarden in het contract. Niet enkel de kosten worden beïnvloed door het aanstellen van een nieuwe bedrijfsrevisor. Daarna moeten de nodige middelen en bijstand ter beschikking gesteld worden van de bedrijfsrevisor. Daarnaast zal een wissel van bedrijfsrevisor volgens het Fédération des Experts Comptables Européens (FEE, 2004) ook de normale bedrijfsvoering verstoren.

2.2.2.2. Audithonoraria

Uit onderzoek van Arruñada en Paz-Ares (1997) blijkt dat de verplichte auditrotatie zorgt voor een toename in de kosten en een vermindering van de prikkel van de auditkantoren om efficiënt te zijn. Auditkantoren maken gebruik van het systeem van 'lowballing'. Door de concurrentie tussen de auditkantoren wordt de prijs van de audit in het eerste jaar laag gehouden om klanten aan te trekken.

Vanaf het tweede jaar is er minder concurrentie omdat concurrenten start-up kosten zullen moeten maken. De onderneming is dan ook minder geneigd om opnieuw een auditwissel door te voeren vanwege de extra kosten. Daardoor kan het auditkantoor de audit fee vanaf het tweede jaar verhogen. Lowballing is een natuurlijke concurrentiële reactie van een auditkantoor om nieuwe klanten aan te trekken. Door dit fenomeen komt de onafhankelijkheid van de auditor en de kwaliteit van de audit in gedrang aangezien hij in het eerste jaar met verlies werkt. Hij zal ook

meer geneigd zijn om een goedkeurende verklaring te geven omdat hij rekent op de toekomstige inkomsten (Geiger et al., 2002).

2.2.2.3. Competitie in de auditmarkt

Uit het onderzoek van Arruñada en Paz-Ares (1997) blijkt dat de verplichte rotatie de bekwaamheid en de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor vermindert. Daarnaast is er ook een stijging van de kosten en een daling van de concurrentie in de auditmarkt. Arruñada en Paz-Ares probeerden ook de evolutie van de marktaandelen na het invoeren van de verplichte rotatie in de Spaanse markt te voorspellen. Volgens hun onderzoek zou er een verschuiving plaatsvinden in de marktaandelen. Kleine auditkantoren zouden hun marktaandeel kunnen vergroten door verplichte auditrotatie. Kantoren met een groter marktaandeel zullen dit zien dalen. Uiteindelijk zou de markt dan evolueren naar een evenwicht waarin alle auditkantoren een even groot marktaandeel zouden hebben. Deze situatie zorgt ervoor dat auditkantoren niet meer beloond zullen worden voor hun investeringen. Ondernemingen in een markteconomie worden gestimuleerd om te investeren omdat ze daardoor meer klanten zullen aantrekken en dus winstgevender zullen zijn. Wanneer verplichte auditrotatie wordt ingevoerd zal deze stimulans dalen omdat investeren niet zal leiden tot meer klanten. Auditkantoren zullen minder investeringen doorvoeren die als doel hebben de efficiëntie te verbeteren.

Uit onderzoek van de SDA Bocconi Universiteit van Italië (2003) blijkt dat de verwachtingen van Arruñada en Paz-Ares niet correct waren. Na het invoeren van een verplichte auditrotatie kunnen de kleine en de middelgrote auditkantoren nog steeds niet concurreren met de grote auditkantoren. Bovendien blijkt uit het onderzoek zelfs dat de verplichte rotatie heeft bijgedragen aan een collusie tussen de grote auditkantoren. Volgens hun onderzoek is er meer concurrentie in het vrijwillige auditsegment waar ondernemingen niet verplicht zijn om na een bepaalde periode van bedrijfsrevisor te wisselen, dan in de sector van de beursgenoteerde ondernemingen. In deze sector was 90% van het marktaandeel verdeeld over de auditkantoren van de toenmalige Big 6.

2.2.2.4. Samenvattend overzicht

	Argumenten voor auditrotatie	Argumenten tegen auditrotatie
Switchingkosten		<ul style="list-style-type: none"> • Arrunāda en Paz-Ares (1995): Tijd nodig om vertrouwd te raken met onderneming, boekhouding, interne controle, ... Kiezen van nieuwe bedrijfsrevisor is moeizaam proces voor onderneming. • SDA Universiteit Bocconi (2003): 40% meer werkuren voor bedrijfsrevisor in eerste jaar na wissel. Onderneming moet tijd en personeel vrijmaken om bedrijfsrevisor informatie te verschaffen. • FEE (2004): Auditkantoor moet meer tijd en personeel vrijmaken voor eerste controle. Auditwissel verstoort de normale bedrijfsuitvoering van de onderneming.
Audithonoraria		<ul style="list-style-type: none"> • Arruñada en Paz-Ares (1997): Toename in kosten en verminderde prikkel van auditkantoren om efficiënt te zijn. • Geiger et al. (2002): 'Lowballing', Bedrijfsrevisor zal meer geneigd zijn om goedkeurende verklaring af te leveren met oog op toekomstige inkomsten.
Competitie in de auditmarkt		<ul style="list-style-type: none"> • Arruñada en Paz-Ares (1997): Bekwaamheid en onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor daalt. Daling concurrentie auditmarkt. • SDA Universiteit Bocconi (2003): Verplichte rotatie heeft bijgedragen tot collusie van grote auditkantoren.

2.2.3. Kwaliteit van de audit

Er zijn verschillende definities van auditkwaliteit terug te vinden in de literatuur. De meest bekende is de definitie van DeAngelo (1981). Volgens haar bestaat auditkwaliteit uit twee aspecten. Een eerste aspect is de kans dat de bedrijfsrevisor een materiële fout of weglating in de financiële overzichten detecteert. Het tweede aspect van auditkwaliteit volgens DeAngelo (1981) is de kans dat de bedrijfsrevisor deze fout of weglating vervolgens ook rapporteert.

De kans van het ontdekken van een materiële fout of weglating wordt bepaald door de vakbekwaamheid en de capaciteiten van de auditor, maar ook door de gevolgde auditprocedure, de grootte van de steekproeven, enzovoort. De vakbekwaamheid van de auditor wordt bepaald door zijn ervaring, technische deskundigheid, professionele opleiding en kennis van de klant en de sector.

Naast kennis en ervaring moet de bedrijfsrevisor ook onafhankelijk zijn en een objectieve kijk hebben. De onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor ten opzichte van de onderneming is cruciaal voor de objectiviteit. Wanneer een bedrijfsrevisor geen onafhankelijke en professionele relatie heeft met de onderneming zal de objectiviteit geschaad worden.

Naast de definitie van DeAngelo (1981) zijn er nog andere auteurs die auditkwaliteit omschreven hebben. Wallace (1980) definieert auditkwaliteit als "A measure of the auditors' ability to reduce noise and improve fineness in accounting data". Volgens Lee et al. (1999) wordt auditkwaliteit omschreven door de kans dat een bedrijfsrevisor geen goedkeurende verklaring aflevert als er materiële fouten in de financiële rapportering staan. Een recentere definitie van auditkwaliteit wordt omschreven door Li (2007) en vat eerdere definities samen: "De meeste empirische onderzoeken definiëren auditkwaliteit ten opzichte van het controlerisico, dit is het risico dat een auditor een materiële fout niet ontdekt of accepteert "

Auditkwaliteit is een ruim begrip en daarom ook moeilijk te meten. Er bestaan verschillende maatstaven en modellen voor het meten van de auditkwaliteit. In de meeste gevallen wordt de aanwezigheid van earnings management (EM) gebruikt als maatstaf. EM kan omschreven worden als "een proces van het nemen van weloverwogen stappen binnen de beperkingen van de algemeen aanvaarde principes om een gewenst niveau van winst te bekomen" (Davidson et al., 1987).

Het management zal om diverse redenen proberen om de financiële staten er beter te laten uitzien dan ze in werkelijkheid zijn. Ze zullen opbrengsten verhogen en kosten verlagen om zo de winst te sturen. EM leidt niet noodzakelijk tot fraude. Managers maken gebruik van de flexibiliteit van de Generally Accepted Accounting Principles (GAAP) om de winst van de onderneming te 'manipuleren'. Wanneer een onderneming boekhoudkundige technieken gebruikt die indruisen tegen de GAAP is er wel sprake van fraude. Deze vorm van EM wordt without GAAP EM genoemd.

2.2.3.1. Auditrotatie en de kwaliteit van de uitgevoerde auditwerkzaamheden

In de literatuur zijn er vele studies terug te vinden over de invloed van auditrotatie en de lengte van het mandaat van een auditor op de auditkwaliteit met argumenten voor en tegen verplichte auditrotatie.

Uit het onderzoek van Becker et al. (1998) blijkt dat de verminderde auditkwaliteit naar het einde van het mandaat van de bedrijfsrevisor voornamelijk te wijten is aan een dalende onafhankelijkheid. Een lang mandaat zorgt ervoor dat de onafhankelijkheid in gedrang kan komen waardoor de bedrijfsrevisor geen objectieve kijk meer heeft. Wanneer de bedrijfsrevisor voor een kortere periode aangesteld blijft in dezelfde onderneming, is het risico op een verminderde onafhankelijkheid en objectiviteit kleiner. Een korter mandaat kan de auditkwaliteit ook schaden doordat de bedrijfsrevisor niet optimaal gebruik kan maken van de verworven specifieke kennis over de onderneming. Deze specifieke kennis zal toenemen naarmate de bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft binnen de onderneming. Tot slot moet de bedrijfsrevisor bij de eerste controle ook meer controlewerkzaamheden uitvoeren. Om deze extra kosten terug te verdienen zal de bedrijfsrevisor de auditklant zo lang mogelijk willen behouden. Een kort mandaat komt de auditkwaliteit in de beginjaren dus niet ten goede.

Uit het onderzoek van Johnson et al. (2002) blijkt dat auditors met een kort mandaat (twee tot drie jaar) geassocieerd worden met een lagere kwaliteit van de uitgevoerde audit. De uitgevoerde controlewerkzaamheden door een auditor die een langer mandaat uitoefent wordt geassocieerd met hogere kwaliteit.

Carcello en Nagy (2004) besluiten uit hun onderzoek dat er in de eerste jaren van de auditor-klant relatie een hoger risico is op fouten in de gecontroleerde jaarrekening. Een langer mandaat van de bedrijfsrevisor komt de auditkwaliteit dus ten goede.

De FEE (2004) stelt dat het verplicht roteren van de bedrijfsrevisor de doeltreffendheid en de kwaliteit van de audit zal verbeteren. Wanneer een bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft binnen dezelfde onderneming zal deze minder geneigd zijn om auditproblemen op te lossen. De bedrijfsrevisor zal het probleem wel rapporteren maar niet oplossen. Door verplichte auditrotatie zal de bedrijfsrevisor een meer diepgaande audit uitvoeren en meer sceptisch kijken naar de financiële gegevens van de onderneming. Hij zal eerder geneigd zijn om problemen op te lossen omdat hij weet dat zijn werk in de nabije toekomst overgenomen zal worden door een nieuwe bedrijfsrevisor.

Daarnaast zijn er natuurlijk ook studies die aantonen dat er een negatief verband bestaat tussen de lengte van de relatie en de auditkwaliteit. Resultaten van deze onderzoeken tonen aan dat de auditkwaliteit daalt naargelang het mandaat van de bedrijfsrevisor stijgt. Auditrotatie is hier dus een goede maatregel. Vanstraelen (2000) voerde een onderzoek in de Belgische context. Hieruit concludeerde ze dat bedrijfsrevisoren meer bereid zijn om een goedkeurende verklaring af te leveren wanneer deze langer in dienst zijn. Met andere woorden, de auditkwaliteit daalt. Davis et

al. (2002) onderzochten de auditkwaliteit door het meten van de mate waarin ondernemingen aan EM doen. Ze toonden dat aan ondernemingen meer accruals gaan gebruiken om aan EM te doen bij een langer mandaat van de bedrijfsrevisor.

Andere onderzoekers onderzochten de mate van onafhankelijkheid bij een langer mandaat van de bedrijfsrevisor. Indien de bedrijfsrevisor niet onafhankelijk kan werken en geen objectief oordeel kan vellen over het getrouw beeld van de jaarrekening kan de auditkwaliteit dalen. Petty en Cuganesan (1996) concluderen uit hun onderzoek dat auditors geen prikkel meer hebben om de onafhankelijkheid te bewaren naarmate de bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft. Acemoglu en Gietzmann (1997) concludeerden dat er collusie ontstaat tussen het management van de onderneming en de bedrijfsrevisor bij een langdurige relatie.

De literatuur is verdeeld over de invloed van auditrotatie op de auditkwaliteit. Er zijn verschillende studies terug te vinden die een positief of negatief verband bekomen. Er zijn ook auteurs die concluderen dat er helemaal geen verband bestaat. De bevindingen van Blouin et al. (2007) suggereren dat een regime van verplichte auditor rotatie niet noodzakelijk de earnings kwaliteit zal verbeteren.

2.2.3.2. Nieuwe kritische blik

Voorstanders van de verplichte auditrotatie argumenteren dat de nieuwe bedrijfsrevisor een nieuwe, kritische blik heeft op de onderneming en op de uit te voeren controlewerkzaamheden. Door de nieuwe kijk van de bedrijfsrevisor stijgt de kans op het detecteren van fouten in de financiële rapportering (Lu et al., 2009). Het gevaar bestaat immers dat de bedrijfsrevisor gaat terugvallen op routine bij een lange termijn klantrelatie. De controle kan dan gezien worden als een herhaling van de voorgaande activiteiten (Li, 2007). Ook volgens Arel et al. (2005) steunen bedrijfsrevisoren met hernieuwde mandaten teveel op voorgaande werkdocumenten. Hierdoor kan de objectiviteit verloren gaan. Verder stellen ze ook dat de bedrijfsrevisor bij de planning van de audit, de budgettering en de verzameling van de informatie eveneens teveel vertrouwt op de werkpapieren van voorgaande jaren.

Volgens de FEE (2004) kan verplichte auditrotatie ook een oplossing zijn voor het feit dat bedrijfsrevisoren minder geneigd zijn om een probleem op te lossen wanneer deze langer in dienst is van dezelfde onderneming. Het probleem zal wel door de bedrijfsrevisor gerapporteerd worden maar hij zal geen voorstellen doen aan het management over hoe het opgelost kan worden. Wanneer de onderneming verplicht wordt om van bedrijfsrevisor te wisselen, zal de huidige bedrijfsrevisor een meer diepgaande en sceptische audit zal uitvoeren wanneer deze weet dat een nieuwe auditor zijn werk in de nabije toekomst zal overnemen en bekijken. De bedrijfsrevisor zal dus meer geneigd zijn om de problemen ook effectief op te lossen wat de doeltreffendheid en de kwaliteit van de audit zal verhogen.

Wanneer de bedrijfsrevisor al enkele jaren de audit heeft uitgevoerd voor dezelfde onderneming, gaat hij soms de materialiteit verhogen. Hierdoor zullen de gevonden fouten van een groter materieel belang moeten zijn alvorens hij deze ook effectief vermeldt in het rapport. Enkel de fouten boven de materialiteitsgrens moeten vermeld worden in het controleverslag (Gramling, 2010).

2.2.3.3. Verlies van klant- en sectorspecifieke informatie

Een ander nadeel van de verplichte auditrotatie is het verlies van klantspecifieke en industriespecifieke kennis (GAO, 2003). Tijdens de auditwerkzaamheden verzamelt het auditteam informatie over de onderneming, de activiteiten, klanten enzovoort. Tegenstanders van auditrotatie argumenteren dat deze kennis verloren gaat. Bij een partnerrotatie gaat deze gedeeltelijk verloren maar bij een kantoorrotatie wordt deze informatie helemaal teniet gedaan. Deze specifieke informatie is essentieel voor het voeren van een efficiënte controle (Petty en Cuganesan, 1996; Bell et al., 1997). Dit verlies komt de auditefficiëntie en de effectiviteit van de audit niet ten goede. Auditfalingen komen hierdoor ook vaker voor in de eerste jaren na de auditwissel omdat de bedrijfsrevisor onvoldoende informatie heeft. Ook de stijgende complexiteit van de ondernemingen zorgt ervoor dat deze cumulatieve kennis zeer belangrijk is in het auditproces.

De verplichte auditrotatie zorgt ook voor een daling in de specialisatie van de bedrijfsrevisoren. Auditkantoren hebben een mindere prikkel om te investeren, gezien het dynamische perspectief. Hierdoor vermindert de mate van specialisatie en op lange termijn het niveau van de competentie van de bedrijfsrevisoren (Arruñada en Paz-Ares, 1997). Ze stellen ook dat door de rotatie van bedrijfsrevisoren specifieke activa verloren gaan. Met deze activa bedoelt men activa van contractuele aard, zoals de vertrouwelijke informatie die is verkregen en in het bijzonder het vertrouwen dat ontstaat tussen de twee partijen. Deze specifieke activa kunnen ook informatief van aard zijn, nl. de kennis van de boekhoudsystemen en de interne controle die is ontwikkeld door zowel de auditor als de klant. Door het langdurige karakter van de relatie wordt ook wederzijds vertrouwen gecreëerd en wordt een archief van kennis opgebouwd doorheen de jaren. Door dit wederzijds vertrouwen zouden er minder conflicten ontstaan en zouden ze snelle opgelost kunnen worden.

2.2.3.4. Auditfalingen

Aangezien auditfalingen vaker voorkomen in het eerste jaar na een wissel, zorgt verplichte auditrotatie niet voor een daling in het aantal auditfalingen. Er zijn verschillende factoren die aan de basis liggen van dit probleem. Eerst en vooral moet de bedrijfsrevisor van nul beginnen, hij heeft nog geen institutionele kennis over de onderneming. Het verwerven van institutionele kennis

vereist meer tijd. Deze institutionele kennis is nodig voor het voeren van een efficiënte controle en om problemen en fouten tijdig te kunnen opsporen (Petty en Cuganesan, 1996; Bell et al., 1997; Arel et al., 2005). Door dit gebrek aan kennis is de auditeffectiviteit dus aanzienlijk lager in het eerste jaar na een auditwissel. Doordat de bedrijfsrevisor bij de tweede audit ook al meer vertrouwd is met de onderneming kan hij de auditproblematiek en de veranderingen, die hebben plaatsgevonden in dat jaar beter begrijpen.

De nodige institutionele kennis wordt pas vergaard na verloop van tijd, nadat de bedrijfsrevisor al geruime tijd zijn mandaat heeft opgenomen in de onderneming. De oorzaak van het grote aantal auditfalingen ligt dus niet bij een te grote betrokkenheid van de bedrijfsrevisor maar bij een te lage betrokkenheid in de onderneming (George, 2004). Uit onderzoek van de FEE (2004) blijkt dat een groot deel van de initiële audits faalden doordat de bedrijfsrevisor misleid werd door het management. Een auditfaling is dus niet altijd het gevolg van een verminderde onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor (FEE, 2004).

Een andere oorzaak is dat ondernemingen steeds complexer worden. Het wordt dus steeds moeilijker voor een bedrijfsrevisor om vertrouwd te raken met de onderneming in een korte periode. Wanneer een bedrijfsrevisor opnieuw een controle uitoefent in een onderneming waar hij eerder al betrokken was, leidt dit tot meer auditefficiëntie. Ook de onderneming en het management is bekend met de bedrijfsrevisor en zijn vragen waardoor de normale bedrijfsactiviteiten minder hinder zullen ondervinden (FEE, 2004).

Het onderzoek van de AICPA (1992) leidt tot een gelijkaardige conclusie. Ze stellen dat auditfalingen toenemen in plaats van afnemen na een auditrotatie. Door het gebrek aan kennis van de onderneming zijn er tot drie keer meer auditfalingen wanneer een bedrijfsrevisor voor de eerste of tweede keer een audit uitvoerde. Auditfalingen zijn meestal het gevolg van te weinig kennis over de onderneming en niet een te hoge familiariteit.

Wanneer een nieuwe bedrijfsrevisor aangesteld wordt zullen er opstartkosten voorkomen. Het vergaren van institutionele kennis vergt tijd en geld, zelfs wanneer de werkdocumenten van de vorige bedrijfsrevisor worden opgevraagd. Dit kan dus beschouwd worden als een argument tegen de verplichte auditrotatie omdat de bedrijfsrevisor in de beginjaren niet beschikt over voldoende kennis over de onderneming. Deze kennis is net cruciaal voor het tijdig opsporen van problemen waarmee de onderneming wordt geconfronteerd (Arel et al., 2005).

Volgens George (2004) is de kans op een auditfaling niet hoger is wanneer een nieuwe bedrijfsrevisor wordt aangesteld. Uit haar onderzoek blijkt dat auditfalingen vaker voorkomen wanneer de bedrijfsrevisor een langetermijnrelatie heeft met de auditklant. Daarnaast blijkt ook dat de meeste auditfalingen voorkomen wanneer de bedrijfsrevisor zeven jaar of langer een mandaat opneemt in dezelfde onderneming. Gedurende de eerste drie jaren van het mandaat van een bedrijfsrevisor zijn het aantal falingen ook hoog maar er zijn er minder dan bij een langetermijnrelatie tussen de bedrijfsrevisor en de onderneming. Bovendien blijkt uit haar onderzoek dat een auditfaling meer schade berokkent aan beleggers wanneer de bedrijfsrevisor langer in dienst is van dezelfde onderneming. Toch biedt deze studie ook een argument tegen de

verplichte auditrotatie. De kans dat een audit faalt bij het aanstellen van een nieuwe bedrijfsrevisor is significant hoger dan wanneer de bedrijfsrevisor langer in dienst is van de zelfde onderneming.

2.2.3.5. Samenvattend overzicht

	Argumenten voor auditrotatie	Argumenten tegen auditrotatie
Kwaliteit uitgevoerde auditwerkzaamheden	<ul style="list-style-type: none"> • Becker et al. (1998): Dalende onafhankelijkheid en objectiviteit aan einde mandaat zorgt voor dalende kwaliteit. • FEE (2004): Meer diepgaande en sceptische audit en geneigd om problemen op te lossen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Petty en Cuganesan (1996): Geen prikkel om onafhankelijkheid te bewaren na lange mandaten. • Acemoglu en Gietzmann (1997): Collusie met management bij lange termijn relatie. • Becker et al. (1998): Auditkwaliteit daalt omdat men geen gebruik kan maken van opgebouwde kennis. • Vanstraelen (2000): Meer goedkeurende verklaringen bij langer mandaat. • Davis (2002): Meer earnings management bij langer mandaat bedrijfsrevisor. • Johnson et al. (2002): Kort mandaat wordt geassocieerd met lagerkwaliteit en visa versa. • Carcello en Nagy (2004): Hoger risico op fouten tijdens eerste jaren van mandaat.
Nieuwe kritische blik	<ul style="list-style-type: none"> • FEE (2004): Grotere neiging om problemen op te lossen omdat werk overgenomen zal worden. • Arel et. al (2005): Bedrijfsrevisoren steunen teveel op vorige werkdocumenten. • Li (2007): Bedrijfsrevisor kan terugvallen op routine bij lange termijn-relatie. • Lu et al. (2009): Meer kans dat fouten gedetecteerd worden. • Gramling (2010): Materialiteit wordt verhoogd wanneer bedrijfsrevisor langer in dienst blijft. 	

Verlies van specifieke kennis		<ul style="list-style-type: none"> • Petty en Cuganesan (1996); Bell et al. (1997): Specifieke informatie is essentieel voor efficiënte controle. • Arruñada en Paz-Ares (1997): Verminderde specialisatie van bedrijfsrevisoren. • GAO (2003): Specifieke kennis gaat verloren.
Auditfalingen	<ul style="list-style-type: none"> • George (2004): Meer auditfalingen bij lange termijn relatie. 	<ul style="list-style-type: none"> • AICPA (1992): Meer kans op auditfaling bij eerste en tweede faling. • FEE (2004): Misleiding door management en toenemende complexiteit. • George (2004): Grotere kans op auditfaling in beginjaren. • Arel et al. (2005): Onvoldoende kennis bij eerste controles.

2.3. Vrijwillige auditrotatie

In België wordt een bedrijfsrevisor aangesteld door de algemene vergadering voor een hernieuwbare termijn van drie jaar. Na deze periode kan de onderneming kiezen om het mandaat te verlengen met een periode van drie jaar of het mandaat niet te hernieuwen. Eveneens kan de onderneming beslissen om het mandaat van de bedrijfsrevisor vroegtijdig te beëindigen. Zowel wanneer het mandaat niet verlengd wordt of vroegtijdig wordt beëindigd kiest de onderneming ervoor om vrijwillig van bedrijfsrevisor en/of auditkantoor te veranderen, ze zijn hier wettelijk niet toe verplicht.

De bedrijfsrevisor kan enkel om wettige redenen ontslagen worden door de algemene vergadering (art. 135-136 W. Venn.). In een onderneming waar een ondernemingsraad werd opgericht in het kader van de wet ... kan een bedrijfsrevisor gedurende zijn mandaat slechts ontslagen worden op voorstel of op eensluidend advies van de ondernemingsraad die beslist bij meerderheid van de stemmen uitgebracht door zijn leden en bij meerderheid van de stemmen uitgebracht door de leden benoemd door de werknemers (Art 159 W. Venn). Wettelijke redenen voor het ontslag (gedurende het driejarige mandaat) van de bedrijfsrevisor zijn onder meer nalatigheid, lichamelijke ongeschiktheid, enz.

Wanneer de onderneming beslist heeft om vrijwillig van bedrijfsrevisor te veranderen moeten ze een nieuwe bedrijfsrevisor of nieuw auditkantoor kiezen. Deze keuze hangt af van de kenmerken van de cliënt, van de kenmerken van het auditkantoor en van de controleomgeving. Wanneer er

wijzigingen optreden in een of meerdere van deze factoren, kan de cliënt van bedrijfsrevisor wisselen aangezien er dan switching kosten ontstaan (Beattie et al., 1995).

Voor een vrijwillige auditwissel zijn er diverse redenen. De voornaamste reden is de kostprijs van de audit. De audit fee wordt vermeld in de jaarrekening en dus openbaar gemaakt. Hierdoor kunnen concurrerende auditkantoren en bedrijfsrevisoren een offerte opstellen waarbij de audit fee lager ligt.

Een andere reden voor de vrijwillige auditwissel is het management dat niet tevreden is over de uitgevoerde controlewerkzaamheden of verleende services. Daarnaast kan de onderneming nood hebben aan meer services en diensten die de huidige onderneming niet aanbiedt. Ook wanneer het management niet tevreden is over de geleverde diensten kan een auditwissel doorgevoerd worden.

Wanneer het management en de bedrijfsrevisor een slechte en moeilijke werkrelatie hebben of wanneer het management van de onderneming verandert, kan het mandaat van de bedrijfsrevisor vroegtijdig beëindigd of niet verlengd worden. Ook in het geval van een overname door een andere onderneming kan het mandaat van de bedrijfsrevisor vroegtijdig beëindigd worden. Het management van de overnemende onderneming kan de eigen bedrijfsrevisor aanstellen in de overgenomen onderneming.

Uit onderzoek blijkt dat het ondernemingen met financiële moeilijkheden of met een slechte reputatie vaker vrijwillig van bedrijfsrevisor wisselen. Vrijwillige auditwissels bevatten dus veel informatie voor de markt (Arruñada en Paz-Ares, 1997). In het rapport van de Fédération des Experts Comptables Européens (FEE, 2004) wordt eveneens vermeld dat een vrijwillige auditwissel voornamelijk doorgevoerd wordt door ondernemingen in financiële moeilijkheden. Ondernemingen in financiële moeilijkheden gaan ook meer gebruik maken van het principe 'opinion shopping'. Hetzelfde geldt voor ondernemingen die fraude gepleegd hebben. Deze ondernemingen kiezen dan een bedrijfsrevisor waar ze meer druk op kunnen uitoefenen en die weinig kennis heeft van de sector (Lu et al., 2009).

Ook een bedrijfsrevisor kan ervoor kiezen om zijn mandaat niet verder te zetten in de onderneming of vroegtijdig te beëindigen. De bedrijfsrevisor kan voor het verstrijken van de driejarige termijn zelf ontslag nemen maar in principe enkel wegens gewichtige persoonlijke redenen, bijvoorbeeld ziekte. Hiervoor moet hij de algemene vergadering en de ondernemingsraad schriftelijk inlichten over de beweegredenen van zijn ontslag (art. 135-136 en art 159 W. Venn.). Er zijn verschillende beweegredenen mogelijk zoals onder meer de onafhankelijkheid die niet meer gegarandeerd is, een slechte relatie met het management van de controle-client, enzovoort.

Hoofdstuk 3 Wetgeving auditrotatie

3.1. Wetgeving in de Verenigde staten

Na de Enron fraude in 2001 werd de Sarbanes-Oxley-wet opgesteld. De ondertekening ervan in augustus 2002 zorgde voor een uitbreiding van de Corporate Governance, verplichtingen omtrent openbaarmaking en rapportering, accountingreglementering en strafvorderingen. Hoewel deze wet hoofdzakelijk van toepassing is op beursgenoteerde ondernemingen in de Verenigde Staten lag de SOX-wetgeving aan de basis van de regelgeving in verschillende andere landen.

De SOX-wetgeving beperkt onder meer het verlenen van non-auditdiensten maar omvat ook regels in verband met de verantwoordelijkheden van het auditcomité, de PCAOB en de verplichte rotatie van de leidende en reviewing audit partner na vijf opeenvolgende jaren. De PCAOB (Public Company Accounting Oversight Board) werd opgericht om er op toe te zien dat deze wet wordt nageleefd.

De partnerrotatie wordt bepaald in sectie 203 van de SOX-wetgeving. Deze stelt dat de partner die de eindverantwoordelijkheid heeft en de partner die verantwoordelijk is voor het nazicht op de audit (concurring partner) moet roteren na een mandaat van vijf jaar. Alvorens opnieuw een mandaat op te nemen in dezelfde entiteit moet een cooling-off periode van vijf jaar in acht genomen worden.

De SOX-wetgeving legt in de Verenigde Staten geen verplichte kantoorrotatie op maar sectie 207 van deze wet bepaalt wel dat de U.S. Government Accountability Office (GAO) onderzoek moet doen naar de potentiële effecten van deze vorm van rotatie.

De GAO concludeerde uit hun onderzoek dat kantoorrotatie niet de meest efficiënte manier is om de onafhankelijkheid van de auditor en de auditkwaliteit te verbeteren. Dit is voornamelijk te wijten aan de extra financiële kosten en verlies van specifieke institutionele kennis. Volgens de GAO kunnen de extra kosten niet opwegen tegen de voordelen van verplichte kantoorrotatie, onder meer omdat deze moeilijker te bepalen en te berekenen zijn.

"GAO believes that mandatory audit firm rotation may not be the most efficient way to strengthen auditor independence and improve audit quality considering the additional financial costs and the loss of institutional knowledge of the public company's previous auditor of record, as well as the current reforms being implemented." (GAO, 2003)

3.2. Wetgeving in Europa

Naast de fraudeschandalen in de Verenigde Staten waren er ook enkele aanzienlijke fraudeschandalen in Europa die ervoor zorgden dat de onafhankelijkheid van de auditor steeds meer in het daglicht werd gesteld.

Met de SOX wetgeving in de Verenigde Staten als voorbeeld, publiceerde de Europese commissie op 16 mei 2002 een aanbeveling inzake de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor: "de onafhankelijkheid van de met de wettelijke controle belaste accountant in de EU: basisbeginselen". In deze aanbeveling worden onder meer de bedreigingen voor onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisoren geschetst, samen met maatregelen om deze bedreigingen te beperken.

De onafhankelijkheid van externe accountants kan aan allerlei bedreigingen blootstaan, zoals onder meer eigenbelang, zelfcontrole, belangenbehartiging, te grote familiariteit of te verregaand vertrouwen, en intimidatie (Europese Commissie, 2002).

Deze bedreigingen kunnen volgens de Europese Commissie onder meer beperkt worden door het vervangen van de eindverantwoordelijke partner na maximaal zeven jaar. Daarnaast moet de bedrijfsrevisor het onafhankelijkheidsrisico onderzoeken en de nodige maatregelen treffen om deze tot een aanvaardbaar minimum te herleiden.

"Om deze bedreigingen bij een wettelijke controle van een instelling van openbaar belang te beperken, is de externe accountant verplicht

a) ten minste de bij de uitvoering van de wettelijke controle met een essentiële taak belaste vennoten(26) van het bij de controle-opdracht betrokken team (met inbegrip van de voor de controle-opdracht verantwoordelijke vennoot) binnen de 7 jaar na hun opnemingsdatum in het bij de controle-opdracht betrokken team te vervangen. De bij de uitvoering van de wettelijke controle met een essentiële taak belaste vennoten die zijn vervangen, mogen pas opnieuw aan een opdracht bij de gecontroleerde cliënt meewerken nadat een periode van ten minste twee jaar is verstreken sedert de datum waarop zij zijn vervangen; en

b) het onafhankelijkheidsrisico te onderzoeken dat kan voortvloeien uit de langdurige medewerking van andere leden van het bij de controle-opdracht betrokken team, en adequate veiligheidsmaatregelen te nemen om dit risico tot een aanvaardbaar minimum te beperken." (Europese Commissie, 2002)

Op 17 mei 2006 publiceerde het Europese Parlement en de Raad de richtlijn 2006/43/EG betreffende de wettelijke controles van jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen. Deze richtlijn wordt de auditrichtlijn genoemd. Auditrotatie wordt besproken in paragraaf 26 van deze richtlijn.

"Ter versterking van de onafhankelijkheid van de wettelijke auditors van organisaties van openbaar belang dient/dienen de voornaamste vennoot/vennoten die deze organisaties controleert/controleren, te rouleren. Daartoe dienen de lidstaten te bepalen dat de voornaamste vennoot/vennoten bij een gecontroleerde organisatie wordt/worden vervangen, terwijl wordt toegestaan dat het auditkantoor waaraan de voornaamste vennoot/vennoten verbonden is/zijn, de wettelijke auditor van die instelling blijft. Bij wijze van alternatief mag een lidstaat die dit passend acht om de gestelde doelen te verwezenlijken, onverminderd artikel 42, lid 2, een wisseling van auditkantoor verlangen." (2006/43/EG)

Deze paragraaf moet worden gezien als een overweging die een bijdrage heeft geleverd tot de eigenlijke wettekst in artikel 42. In het tweede lid van dit artikel staat:

"De lidstaten zien erop toe dat de voornaamste vennoot/vennoten die met de uitvoering van een wettelijke controle van de jaarrekeningen is/zijn belast, na uiterlijk zeven jaar vanaf de benoeming van de controleopdracht wordt/worden ontslagenen pas na een periode van ten minste twee jaar opnieuw aan de controle van de gecontroleerde entiteit mag/mogen deelnemen."

Volgens de Europese wetgeving kan een bedrijfsrevisor dus maximaal voor een periode van zeven jaar aangesteld worden binnen dezelfde onderneming. Het gaat hier wel enkel om de belangrijkste vennoot/vennoten. Deze kunnen gezien worden als de ondertekenaars van de auditverklaring. In principe kunnen alle andere leden van het auditteam wel aangesteld blijven. De bedrijfsrevisor kan opnieuw een mandaat opnemen als bedrijfsrevisor binnen de gecontroleerde entiteit na een afkoelingsperiode van twee jaar.

Nadat deze richtlijn in werking trad op 29 juni 2006, hadden de lidstaten van de Europese Unie tijd tot 29 juni 2008 om deze richtlijn om te zetten in de nationale wetgeving. De specifieke wetgeving van de verschillende lidstaten wordt verder besproken.

Door de invoering van deze richtlijn worden de Vierde Richtlijn 78/660/EEG en de Zevende Richtlijn 83/349/EEG van de Raad gewijzigd. Daarnaast wordt, volgens artikel 50 van Richtlijn 2006/43/EG, de Achtste Richtlijn van de Raad van 10 april 1984 vervangen.

"Met ingang van 29 juni 2006 wordt Richtlijn 84/253/EEG ingetrokken. Verwijzingen naar de ingetrokken richtlijn gelden als verwijzingen naar deze richtlijn." (2006/43/EG)

3.3. Wetgeving in België

De regelgeving in België is gebaseerd op de richtlijn van de Europese Unie. Het instituut van de bedrijfsrevisoren (IBR) heeft een norm uitgevaardigd inzake de onafhankelijkheid van de auditor die inging vanaf 28 juni 2008. Om de onafhankelijkheid van de aangestelde bedrijfsrevisor te

garanderen verplicht deze norm de beursgenoteerde ondernemingen in België om na maximaal zes jaar van bedrijfsrevisor te veranderen. De bedrijfsrevisor mag slechts opnieuw een mandaat als bedrijfsrevisor opnemen in de gecontroleerde entiteit na een periode van twee jaar. Deze regels kunnen teruggevonden worden in paragraaf 6 van de norm:

Er kunnen zich uit een te verregaand vertrouwen of te grote familiariteit voortvloeiende bedreigingen voordoen wanneer bepaalde leden van het bij de commissarisopdracht betrokken team aan deze opdracht geregeld en voor lange tijd meewerken.

"Om deze bedreigingen te beperken, is de commissaris verplicht, in het geval van een commissarismandaat bij een organisatie van openbaar belang:

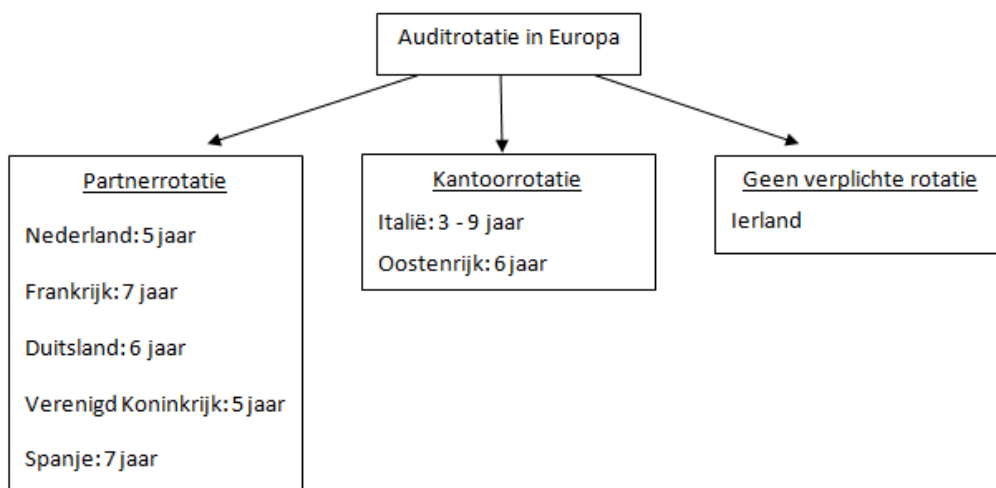
a) ten minste de vaste vertegenwoordiger(s) van het bedrijfsrevisorenkantoor te vervangen, of in het geval het mandaat wordt uitgeoefend door een commissaris natuurlijke persoon, het mandaat over te dragen aan een confrater na uiterlijk zes jaar na zijn/hun benoeming. De vervangen bedrijfsrevisor(en) mag/mogen slechts opnieuw aan de controle van de gecontroleerde entiteit deelnemen na verloop van een periode van tenminste twee jaar.

b) het onafhankelijkheidsrisico te onderzoeken dat kan voortvloeien uit de langdurige medewerking van andere leden van het bij de controle-opdracht betrokken team, en adequate veiligheidsmaatregelen te treffen om dit risico tot een aanvaardbaar niveau te herleiden." (IBR, 2007)

In België is dus enkel een partnerrotatie wettelijk verplicht voor beursgenoteerde ondernemingen. Over kantoorrotatie bestaat er geen regelgeving. Daarnaast vallen niet-beursgenoteerde ondernemingen niet onder het toepassingsgebied van deze norm inzake de onafhankelijkheid van de auditor en zijn bijgevolg niet verplicht om van bedrijfsrevisor te veranderen na een periode van zes jaar.

3.4. Wetgeving in andere landen van de Europese Unie

Zoals eerder vermeld in dit hoofdstuk zijn de verschillende lidstaten van de Europese Unie vrij in het kiezen van de vorm van de rotatie, zolang ze voldoen aan de minimumwetgeving opgesteld door de Europese commissie. Deze minimumwetgeving vereist dat ondernemingen in de Europese unie een andere auditpartner aanstellen na een mandaat van maximaal zeven jaar. Daarnaast kunnen de lidstaten er ook voor kiezen om kantoorrotatie te verplichten.

Door deze keuzes die de lidstaten zelf mogen maken is de wetgeving in de verschillende landen van de Europese Unie heel divers. Enkel in Italië en Oostenrijk is een kantoorrotatie verplicht. In Spanje was verplichte wisseling van het auditkantoor wettelijk voorgeschreven voor beursgenoteerde bedrijven. In 1995 werd die rotatie afgeschaft en vervangen door interne rotatie na een periode van zeven jaar. In de overige landen van de Europese Unie is enkel partnerrotatie verplicht en de maximale duur van het mandaat van een bedrijfsrevisor schommelt tussen drie en zeven jaar.

3.5. Recente ontwikkelingen op het vlak van kantoorrotatie

Kantoorrotatie is in België en in vele andere landen (nog) niet verplicht. Maar zowel in de EU als de Verenigde Staten is kantoorrotatie actueel.

In het Groenboek (2010) is de Europese Commissie van mening dat de verplichte rotatie van auditkantoren overwogen moet worden. De normen van onafhankelijkheid zijn niet verenigbaar met een onderneming die gedurende vele jaren hetzelfde auditkantoor aanstelt. Deze situatie blijkt een bedreiging van de onafhankelijkheid, zelfs wanneer de controlepartner na de maximale duur van zijn mandaat geroteerd wordt. De commissie wil de voor- en de nadelen van verplichte kantoorrotatie onderzoeken en afwegen ten opzichte van elkaar en wil vooral nagaan of dit eventueel de objectiviteit en de dynamiek van de auditmarkt kan beschermen. Regelgeving inzake kantoorrotatie zou er ook voor moeten zorgen dat het niet langer mogelijk is dat partners van wisselende auditkantoren bepaalde auditcliënten 'meenemen' (Groenboek, 2010).

Het Instituut van de Bedrijfsrevisoren is geen voorstander van een externe rotatie van het auditkantoor in de zin van een algemene verplichting tot wijziging van kantoor na een bepaalde periode. Het IBR baseert haar standpunt op de wetenschappelijke literatuur die wijst op de nadelen

van verplichte kantoorrotatie zoals verlaging van de auditkwaliteit, toename van de auditkost zonder toegevoegde waarde gekoppeld aan deze eventuele verplichting van externe rotatie, enz. Bovendien is interne rotatie ruimschoots voldoende om eventuele niet-gewenste gevolgen van het behoud van hetzelfde kantoor over een lange periode te beheren (IBR, 2010).

Op 30 november 2011 stelt Michel Barnier, de interne markt commissaris voor de Europese Commissie, een hervorming van de auditmarkt in Europa voor, met inbegrip van de verplichte roulatie van auditkantoren om de zes jaar en een volledig verbod op niet-controlewerkzaamheden voor bestaande klanten. Het IBR reageerde op 1 december 2011 met een persbericht op dit voorstel. Volgens het IBR zullen de gecontroleerde entiteiten het eerste slachtoffer zijn van de drastische hervorming van de audit en het bedrijfsrevisoraat. Bovendien zijn de onafhankelijkheidsregels in België strikt vastgelegd en worden deze streng gecontroleerd. Deze bieden een samenhangend kader dat voldoet om in te spelen op eventuele risico's op een belangenconflict (IBR, 2011).

De wetgever in Nederland heeft met de vaststelling van de Wet op het Accountantsberoep op 11 december 2012 twee amendementen goedgekeurd die invloed hebben op de werkzaamheden van een accountantsorganisatie bij een organisatie van openbaar belang (OBB). Het eerste amendement bepaalt dat er een scheiding moet komen tussen controlediensten en andere werkzaamheden. Het tweede amendement heeft betrekking op verplichte kantoorrotatie en stelt dat een organisatie van openbaar belang verplicht wordt om na een periode van maximaal 8 jaar een ander auditkantoor aan te stellen. Pas na een termijn van twee jaar mag opnieuw een controle uitgevoerd worden door het oorspronkelijke auditkantoor. Er wordt een overgangstermijn van drie jaar gehanteerd waardoor de kantoorrotatie pas op 1 januari 2016 verplicht zal zijn.

Italië is een van de weinige landen waar kantoorrotatie al gedurende ruime tijd verplicht is. Uit onderzoek blijkt dat de verplichte kantoorrotatie geen positieve invloed heeft op de kwaliteit van de uitgevoerde audit. Toch heeft de kantoorrotatie in Italië ook een voordeel, de gebruikers van de jaarrekening hebben meer vertrouwen in de financiële gegevens van de ondernemingen (SDA Universiteit Bocconi, 2003). Uit het onderzoek van Gates et al. (2007) wordt geconcludeerd dat het vertrouwen van de investeerder stijgt wanneer een onderneming regelmatig een nieuw auditkantoor benoemt. Wanneer enkel een andere auditpartner wordt aangesteld, blijkt dit geen invloed te hebben op het vertrouwen van de investeerders.

Ook in de Verenigde Staten wordt overwogen om kantoorrotatie te verplichten. Het General Accounting Office (GOA) onderzocht al in 2003 de mogelijke gevolgen van verplichte kantoorrotatie en kwam tot de conclusie dat er geen zekerheid bestaat over de voordelen van deze vorm van rotatie. (Uit het onderzoek blijkt ook dat 99% van de beursgenoteerde ondernemingen geen kantoorrotatie toepast.) In de daaropvolgende jaren zijn er, omwille van de wereldwijde financiële crisis, vragen blijven bestaan of meer kan en moet worden gedaan om onafhankelijkheid van de auditor, objectiviteit en professionele scepsis te verbeteren. Als reactie hierop opende de Public Company Accounting Oversight Board in augustus 2011 een publieke raadpleging om na te gaan welke maatregelen genomen kunnen worden. Daarenboven bevroegt de Raad van Bestuur ook naar de voor en de nadelen van kantoorrotatie.

Auditkantoren blijken een tegenstander te zijn van verplichte kantoorrotatie. De AICPA, die de auditkantoren vertegenwoordigt, argumenteert dat het aantal auditfalingen zal toenemen in plaats van afnemen wanneer men beslist om kantoorrotatie te verplichten. Ook de Fédération des Experts Comptables Européens is een tegenstander. Zij stellen dat verplichte rotatie van auditkantoren zal leiden tot extra kosten bij beide partijen. Zij argumenteren ook dat er door een gebrek aan kennis in de beginjaren van de audit meer auditfalingen zullen voorkomen. Wanneer de verplichte rotatie enkel beperkt wordt tot partner is er minder verlies van institutionele kennis maar heeft de nieuwe auditor toch een nieuwe frisse kijk op de boekhouding en de financiële toestand van de onderneming.

Hoofdstuk 4 Auditvertraging

4.1. Wat is 'audit report lag'?

De 'audit report lag', de 'audit lag' of de 'audit delay' wordt omschreven als het aantal kalenderdagen verstreken tussen het afsluiten van het boekjaar en het afleveren van de controleverklaring, of met andere woorden de datum van het controleverklaring (Ashton et al., 1989). Het kan eveneens omschreven worden als de tijd die een bedrijfsrevisor nodig heeft om de controlewerkzaamheden uit te voeren en een oordeel te vellen over het getrouw beeld van de jaarrekening.

Een beter begrip van de determinanten van de auditvertraging kan meer inzicht bieden in de structuur en de werking van de audit (Ho-Young Lee en Geum-Joo, 2008). Volgens Bamber et al. (1993) is de 'audit report lag' een van de variabelen geassocieerd met auditefficiëntie. Ze argumenteren dat een beter begrip van de determinanten van de 'audit report lag' inzicht kan bieden in de auditefficiëntie. Met andere woorden, de bedrijfsrevisor en zijn auditteam zullen minder input gebruiken om tot dezelfde output te komen.

Maar de 'audit report lag' beïnvloedt ook de 'reporting lag' of de 'reporting delay'. De timing waarmee ondernemingen de resultaten van het afgelopen boekjaar bekendmaken bevat immers veel informatie voor de aandelenmarkt. In het algemeen kunnen we stellen dat de waarde van de informatie uit de financiële staten afneemt als de 'audit report lag' toeneemt omdat gebruikers van de jaarrekening andere bronnen zullen raadplegen. Bovendien wordt de kwaliteit van de informatie verminderd als de 'audit report lag' en dus de 'financial report lag' onverwacht langer is. De lengte van de 'audit report lag' wordt in de literatuur gezien als de belangrijkste factor voor het tijdig neerleggen van de jaarrekening en het bekendmaken van de resultaten (Givoly en Palmon, 1982). Studies hebben aangetoond dat de tijdigheid van het bekendmaken van de resultaten gerelateerd is aan de aandelenprijs. Ondernemingen die de winstcijfers vroeg (laat) bekendmaken worden in het algemeen positief (negatief) beoordeeld door de beurs (Chambers en Penman 1984; Kross en Schroeder, 1984).

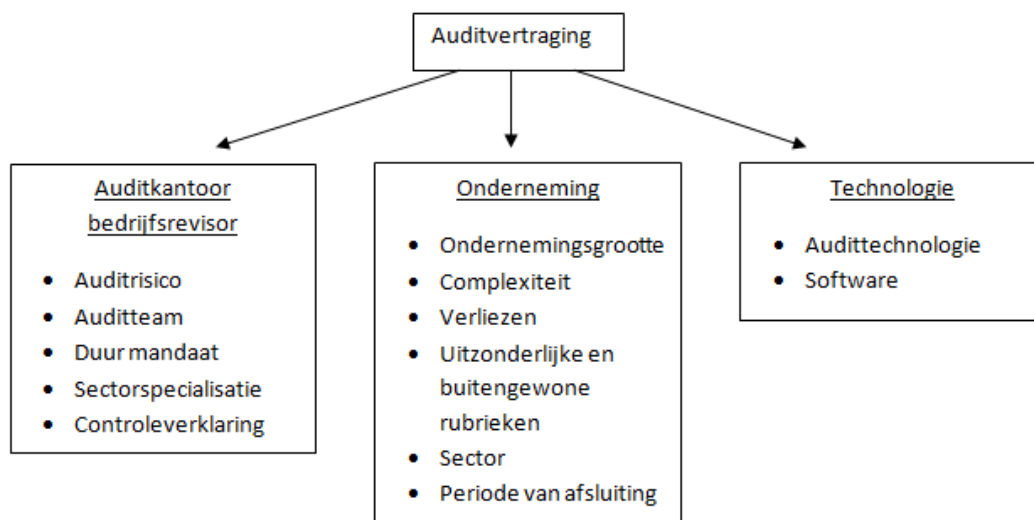
Wanneer de jaarrekening te laat wordt neergelegd, riskeren de ondernemingen bovendien een boete of ergere sancties. De auditverklaring moet tijdig afgeleverd worden want er bestaan strenge regels in verband met de neerlegging van de jaarrekening. In België moeten ondernemingen de jaarrekening neerleggen bij de Balanscentrale binnen dertig dagen nadat ze is goedgekeurd door de algemene vergadering en ten laatste zeven maanden na de datum van afsluiting van het boekjaar. In de Verenigde Staten moet de onderneming een 10-K formulier indienen bij de U.S. Securities and Exchange Commission (SEC). Dit bevat een overzicht van de activiteiten en de financiële toestand van de onderneming samen met de gecontroleerde jaarrekening. Oorspronkelijk

hadden Amerikaanse ondernemingen 90 dagen na het afsluiten van het boekjaar. Maar in september 2002 keurde de SEC een nieuwe regel goed die deze termijn verkort tot 75 dagen. Volgens de SEC (2002) verliest de informatie waarde voor de investeerders wanneer de resultaten met vertraging bekend gemaakt worden.

4.2. Determinanten van de 'audit report lag'

Zoals al besproken zijn er drie groepen factoren die de duur van deze periode bepalen: kenmerken van de auditor, kenmerken van de auditklant en technologische factoren. Na het afronden van de auditwerkzaamheden kan de bedrijfsrevisor vragen om enkele aanpassingen door te voeren alvorens een goedkeurende verklaring te ondertekenen. Hierdoor kan de 'audit report lag' nog verder oplopen wanneer er een conflict ontstaat tussen het management van de onderneming en de bedrijfsrevisor inzake deze eventuele aanpassingen.

Binnen deze drie groepen kunnen de determinanten de 'audit report lag' tegengesteld beïnvloeden. Bepaalde determinanten zullen er voor zorgen dat de 'audit report lag' hoger is, terwijl andere determinanten een positieve invloed hebben en de 'audit report lag' verkorten.

4.2.1. Determinanten gerelateerd aan de bedrijfsrevisor of het auditkantoor

De duur van de audit wordt in de eerste plaats beïnvloed door de hoeveelheid van de vereiste controlewerkzaamheden. Bij het bepalen van het aantal controles moet de auditor rekening houden met het auditrisico. Het auditrisico wordt gedefinieerd als het risico dat de auditor de materiële fouten in de jaarrekening niet ontdekt en toch een goedkeurende verklaring aflevert. (Het auditrisico wordt onder meer beïnvloed door het inherent-, het controle- en het detectierisico.) Het

aantal uit te voeren controles wordt uiteindelijk bepaald door onder andere rekening te houden met het auditrisico. Bij het bepalen van het aantal uit te voeren controles moet een evenwicht gevonden worden tussen extra controle inspanningen en hogere kwaliteit van de audit. Knechel en Payne (2001) stellen dat de extra controlewerkzaamheden de 'audit report lag' verhogen. Maar zodra het vereist niveau van de auditinspanning is bereikt, wordt het afleveren van de controleverklaring vertraagt zonder dat de auditkwaliteit verhoogt.

Nadat het aantal controles bepaald werd moeten deze uitgevoerd worden. Hoeveel tijd dit in beslag neemt, is afhankelijk van het auditteam. Wanneer er voor het uitvoeren van de audit meer gespecialiseerde auditpartners en bekwaam personeel ingezet wordt, kan de audit report lag verkleind worden (Ho-Young et al., 2009). Volgens Ashton et al. (1987) zorgt meer werk niet noodzakelijk voor een langere 'audit report lag' omdat een bedrijfsrevisor flexibel kan zijn in de timing van de audit. Er kan meer werk uitgevoerd worden voor het einde van het boekjaar. Of de bedrijfsrevisor kan beslissen om alle auditwerkzaamheden uit te voeren na het afsluiten van het boekjaar en meer personeel in te zetten. Daarnaast argumenteren zij ook dat grote ondernemingen meer en sterkere interne controlesystemen kunnen implementeren waardoor de bedrijfsrevisor hier meer kan op vertrouwen en minder substantieve testen moet uitvoeren. Dyer en McHugh (1975) stellen bovendien dat grote ondernemingen een prikkel ervaren om zowel de 'audit report lag' en de 'reporting delay' zo kort mogelijk te houden omdat ze een grotere externe druk ervaren omdat ze meer in de gaten gehouden worden door investeerders, overheden en dergelijke.

Een andere determinant is de duur van het mandaat van de bedrijfsrevisor. Lee et al. (2009) onderzochten of de 'audit report lag' beïnvloed wordt door de lengte van het mandaat van de aangestelde bedrijfsrevisor. Zij vinden dat de 'audit report lag' verkort wordt naarmate het mandaat van de bedrijfsrevisor langer wordt wat aangeeft dat de controle efficiënter uitgevoerd kan worden. Uit hun bevindingen blijkt ook dat de verplichte auditrotatie veel extra kosten teweeg brengt voor de onderneming, onder meer omdat de langere 'audit report lag' zorgt voor een vertraging in het aankondigen van de resultaten.

Sectorspecialisatie van het auditkantoor heeft ook een grote invloed op de 'audit report lag'. Ondernemingen in verschillende sectoren voeren een totaal andere boekhouding. Je kan een financiële instelling moeilijk hetzelfde behandelen als een productieonderneming. Vaak zijn de partners van een auditkantoor gespecialiseerd in een of meerdere sectoren. Wanneer de auditor gespecialiseerd is in de sector waarin de onderneming actief is kan deze op voorhand al enkele risicovolle balansposten beschrijven.

Een onderneming kan druk uitoefenen op de auditor of het auditkantoor om de controleverklaring tijdig af te leveren. Wanneer auditkantoren deze druk ervaren is de 'audit report lag' korter dan wanneer de gecontroleerde entiteit geen druk uitoefent. Grote ondernemingen en beursgenoteerde ondernemingen hebben een grotere druk van de gebruikers van de jaarrekening en de markt om de jaarrekening tijdig neer te leggen en resultaten bekend te maken. Anderzijds willen ondernemingen met een (buitengewoon) goed resultaat zo snel mogelijk deze resultaten bekendmaken en oefenen druk uit op de auditor om sneller een controleverklaring af te leveren (Bamber et al., 1993).

Voor een andere determinant moeten we kijken naar de afgeleverde controleverklaring. Wanneer de bedrijfsrevisor een controleverklaring met voorbehoud aflevert is de 'audit report lag' langer. Een verklaring met voorbehoud zal pas worden afgeleverd nadat de bedrijfsrevisor veel tijd en moeite heeft geïnvesteerd in het auditproces. De bedrijfsrevisor zal aanvullende controlewerkzaamheden uitvoeren en alternatieve methodes gebruiken en met de klant onderhandelen over aanpassingen om een verklaring met voorbehoud te vermijden. Hierdoor worden verklaringen met voorbehoud geassocieerd met een langere 'audit report lag'.

4.2.2. Determinanten gerelateerd aan de onderneming

Daarnaast wordt de 'audit report lag' ook beïnvloed door determinanten waar de auditor geen controle over heeft. Deze determinanten zijn eigen aan de onderneming, het zijn de specifieke kenmerken van de onderneming en de financiële gegevens.

Een eerste determinant is de grootte van de onderneming. Uit voorgaande studies blijkt dat de grootte van de onderneming negatief gerelateerd is aan de 'audit report lag'. Grote en beursgenoteerde ondernemingen ervaren, in tegenstelling tot kleinere ondernemingen, druk van de markt om financiële resultaten tijdig bekend te maken (Newton en Ashton, 1989). Hierdoor kunnen grote ondernemingen meer invloed uitoefenen op de auditor of het auditkantoor om de audit tijdig af te ronden (Ashton et al., 1989; Bamber et al., 1993). Daarnaast wordt de audit van grote ondernemingen meestal uitgevoerd door een van de Big 4 auditkantoren. Door hun grotere hoeveelheid middelen en ervaring kunnen ze de auditwerkzaamheden van grote klanten relatief sneller afwerken (Ashton et al., 1989). Voor het bepalen van de grootte van een onderneming werd in de meeste voorgaande studies de proxy totaal actief gebruikt.

Naast grootte bepaalt ook de complexiteit van de onderneming hoeveel tijd de audit in beslag zal nemen. De kans op materiële fouten in de jaarrekening van de onderneming neemt toe naarmate de activiteiten meer divers en complexer zijn. Hierdoor zullen er dus meer controles en auditwerkzaamheden uitgevoerd moeten worden (Bamber et al., 1993). Ook Ng en Tai (1994) komen tot dezelfde conclusie en stellen dat complexe ondernemingen geassocieerd worden met een langere 'audit report lag'. De complexiteit van de onderneming en dus ook van de audit werd in de meeste voorgaande studies bepaald door het aantal dochterondernemingen maar ook het aantal segmenten en de omvang van de voorraad en de handelsvorderingen kunnen als proxy gebruikt worden.

Uit het onderzoek van Ashton, Graul en Newton (1989) blijkt dat de audit langer duurt als een onderneming verlies rapporteert. Hiervoor geven ze verschillende redenen. Een eerste oorzaak is dat de onderneming in financiële moeilijkheden verkeert waardoor er meer auditwerkzaamheden uitgevoerd moeten worden. Een andere oorzaak ligt bij het management van de onderneming. Het management van de onderneming wil het bekendmaken van het slechte nieuws uitstellen en vertraagt daarom bewust het auditproces. Dit zou kunnen inhouden dat ze 'trager' reageren op

vragen van de bedrijfsrevisor of discussies aangaan over de waardering van bepaalde rubrieken en dergelijke. Ook kan de bedrijfsrevisor zelf verantwoordelijk zijn voor de langere duur van de audit. Een bedrijfsrevisor kan risico avers zijn. De kans op rechtszaken stijgt wanneer een onderneming failliet dreigt te gaan. De verliezen kunnen hiervoor een signaal zijn. Wanneer dit het geval is gaat de bedrijfsrevisor extra controles uitvoeren.

Uit voorgaande studies blijkt ook dat de aanwezigheid van uitzonderlijke, buitengewone posten en rubrieken in de jaarrekening de 'audit report lag' beïnvloedt (Ng en Tai, 1994; Jaggi en Tsui, 1999). Buitengewone rubrieken in de jaarrekening zijn materiële verrichtingen die niets te maken hebben met de normale bedrijfsvoering van de onderneming. Door de aanwezigheid van deze rubrieken zal de audit langer duren. De auditor moet bij het management meer informatie verkrijgen over de reden van de verrichtingen en deze rubrieken strenger controleren.

Ook de sector waarin een onderneming zich bevindt speelt een rol. Ondernemingen in de financiële sector hebben een sterk gecentraliseerde en geautomatiseerde boekhouding waardoor de 'audit report lag' voor deze ondernemingen lager is (Ashton et al., 1987, 1989; Bamber et al., 1993).

Tot slot heeft ook het moment waarop een boekjaar wordt afgesloten invloed op de 'audit report lag'. Wanneer het boekjaar van de onderneming eindigt in december of januari is de 'audit report lag' korter omdat de bedrijfsrevisor of het auditkantoor in deze periode meer personeel inzet. De meeste ondernemingen sluiten op 31 december het boekjaar af. Hierdoor moeten er in de periode daarna veel audits uitgevoerd worden. De 'audit report lag' kan zowel positief als negatief beïnvloed worden als het boekjaar van de onderneming eindigt op 31 december. Volgens Ashton et al. (1989) hangt de 'audit report' lag in een drukke periode af van de manier waarop de auditor of de auditkantoren omgaan met deze vermeerdering van werk. Wanneer ze gedurende deze periode meer personeel en middelen ter beschikking stellen zorgt deze drukke periode niet voor een langere 'audit report lag', ceteris paribus.

4.2.3. Technologische determinanten

Audittechnologie en de benadering van de audit zijn sterk geëvolueerd doorheen de jaren. Onder meer de papieren werkdocumenten zijn vervangen door elektronische versies. Daarnaast laat het gebruik van een auditprogramma toe dat de gegevens van de onderneming makkelijk ingevoerd kunnen worden. Hierdoor kunnen de substantieve testen op een efficiënte en correcte manier uitgevoerd worden. Ook grote auditkantoren volgden deze trend en de meeste hebben een eigen auditprogramma ontwikkeld. Maar met de opkomst van verschillende auditprogramma's is ook de wetgeving geëvolueerd. Onder meer de International standards on Auditing, de ISA's, hebben meer aandacht voor de regelgeving rond het technologische aspect van het auditproces.

Anderzijds is de controleomgeving binnen de meeste ondernemingen ook erg geautomatiseerd. Door deze automatisering kunnen de ondernemingen sneller en efficiënter werken. Maar de stijgende automatisering kan de kracht van de interne controle verzwakken (Wilmots, 2002). De

auditor moet hiermee rekening houden bij de evaluatie van het interne controlesysteem en het auditprogramma eventueel aanpassen. Zo is er onder meer een groter risico op een systematische fout.

Tot slot zorgt de vooruitgang in de technologie er ook voor dat ondernemingen de financiële gegevens sneller kunnen vastleggen, verwerken en verspreiden. Deze redenering geldt eveneens voor de auditkantoren die de controles efficiënter kunnen uitvoeren en dus snellere en 'betere' controleverklaringen kunnen afleveren. De vooruitgang in de technologie was ook een van de redenen waarom de SEC de termijn voor de neerlegging verkorte. Deze maatregel heeft vervolgens ook invloed op de 'audit report lag'.

4.3. 'Audit report lag' na een auditwissel

Natuurlijk is een auditwissel ook een determinant van de 'audit report lag'. Wanneer een onderneming van auditor wisselt, verwacht men logischerwijs dat de 'audit report lag' verhoogd wordt. In de eerste plaats heeft de bedrijfsrevisor extra tijd nodig om vertrouwd te raken met de boekhouding, de activiteiten en de interne controle van de onderneming. Het U.S. General Accounting Office (GAO, 2003) stelt dat bedrijfsrevisoren minimum twee tot drie jaar nodig hebben om volledig vertrouwd te raken met de activiteiten van de onderneming.

Daarnaast kan de bedrijfsrevisor ook de werkpapieren van zijn voorganger inkijken (DeAngelo 1981; Dhaliwal, Schatzberg, en Trombley 1993; Schwartz en Soo, 1996). Omdat aan een eerste controle een groter risico verbonden is, zal de audit meer controles omvatten en dus meer tijd vergen (St. Pierre en Anderson, 1984). De 'audit report lag' zal korter worden naarmate de bedrijfsrevisor meer controlewerkzaamheden uitvoert. De auditefficiëntie is positief gecorreleerd met de duur van het mandaat.

Bovendien is ook het tijdstip waarop de auditwissel wordt doorgevoerd een belangrijke determinant van de 'audit report lag'. Wanneer een onderneming beslist om in het begin van het boekjaar van bedrijfsrevisor te veranderen kan er in de loop van het boekjaar reeds interim-werk verricht worden, wat de 'audit report lag' verkort. Het moment van de (vrijwillige) auditwissel geeft ook veel informatie weer over de reden van de wissel. Ondernemingen die meer naar het einde van het boekjaar beslissen om van bedrijfsrevisor te veranderen doen dit meestal om negatieve redenen. Daarnaast rapporteren deze ondernemingen doorgaans verliezen en krijgen ze vaker een verklaring met voorbehoud (Schwartz en Soo, 1996).

Arthur Andersen behoorde ooit tot een van de grote auditkantoren in de wereld. Maar het kantoor kwam in opspraak doordat ze op 15 juni 2002 veroordeeld werden voor het vernietigen van documenten met betrekking tot de audit van Enron. Door de schade aan de reputatie van Arthur Andersen kon het auditkantoor internationaal niet meer blijven voortbestaan. De meeste activiteiten werden overgenomen door lokale kantoren van de andere grote auditkantoren. Arthur Andersen telde 28.000 werknemers in de Verenigde staten en wereldwijd 85.000. Auditpartners en

hun auditteam werden gerekruteerd door andere grote auditkantoren (Blouin et al.,2007). Maar ook de klanten van Arthur Andersen waren genoodzaakt een ander auditkantoor aan te stellen. Sommige ondernemingen volgden hun oorspronkelijke Arthur Andersen auditpartner naar het nieuwe auditkantoor. Hier was dus geen sprake van een echte auditrotatie. Tanyi et al. (2010) onderzochten de 'audit report lag' voor "volgers" en "niet-volgers". Uit hun onderzoek blijkt dat de "volgende" ondernemingen een lagere 'audit report lag' hadden dan ondernemingen die hun oorspronkelijke auditpartner niet volgden. Ze vonden enkel een verschil in de 'audit report lag' voor het jaar van de auditwissel. Verder concludeerden ze ook dat ondernemingen een hogere 'audit report lag' hebben na een verplichte wissel in vergelijking met vrijwillige auditrotatie.

Eerder hadden ook Schwartz en Soo (1996) de relatie tussen een auditwissel en de auditvertraging onderzocht. Zij concludeerden dat de duur van de audit wel degelijk beïnvloed wordt door een auditwissel. Ze stellen ook dat de optimale periode om van bedrijfsrevisor te wisselen het eerste kwartaal van het boekjaar is. Desondanks blijkt dat de meeste auditwissels doorgevoerd worden in het vierde kwartaal. Daarnaast vinden ze ook geen significant bewijs dat een vroege wissel een voordeel en een late wissel een nadeel oplevert op de aandelenmarkt.

4.4. De audit report lag en de bekendmaking van de financiële resultaten

De tijd die de bedrijfsrevisor nodig heeft om de auditverklaring af te leveren heeft invloed op de bekendmaking van de financiële resultaten. Uit onderzoek blijkt ook dat tussentijdse resultaten sneller bekendgemaakt worden in vergelijking met de resultaten op het einde van het boekjaar. De reden hiervoor is dat de managers de jaarresultaten niet zullen bekendmaken voor de volledige audit werd afgerond (Lont, Rodger en Seng, 2003; Lont en Sun, 2006). Dit blijkt vooral het geval te zijn bij middelgrote en grote ondernemingen. Kleinere ondernemingen daarentegen zullen wel sneller geneigd zijn om resultaten bekend te maken wanneer de auditverklaring nog niet werd afgeleverd (Lont en Sun, 2007). De lengte van de audit report lag heeft dus een grote invloed op de tijdigheid van het bekendmaken van de resultaten.

Hoofdstuk 5 Auditrotatie en auditwissel in de praktijk

Het empirisch onderzoek bestaat uit twee delen namelijk een kwalitatief en een kwantitatief onderzoek. In dit hoofdstuk wordt het kwalitatief deel besproken. Aan de hand van semigestructureerde interviews trachtte ik meer inzicht te verwerven over hoe de auditrotatie en de auditvertraging in de praktijk ervaren worden door bedrijfsrevisoren van grote en middelgrote kantoren. De vragen in de interviews zijn onder te verdelen in drie grote thema's. Auditrotatie, de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor en de auditvertraging. Een overzicht van de geïnterviewde personen en de gestelde vragen is terug te vinden in bijlage 1.

5.1. Auditrotatie

Organisaties van openbaar belang, waaronder de beursgenoteerde ondernemingen zijn verplicht om partnerrotatie toe te passen. Concreet wil dit zeggen dat deze ondernemingen enkel verplicht zijn om de eindverantwoordelijke partner of de engagement partner te vervangen. Dit is de persoon die de leiding heeft over het auditteam en uiteindelijk de auditverklaring ondertekend. Daarnaast peilde ik ook naar de manier waarop de kennis tussen partners wordt overgedragen.

Elk auditkantoor is vrij om een beleid inzake rotatie en kennisoverdracht op te stellen zolang het past binnen het wettelijk kader. Bij Van Havermaet Groenweghe is verplichte auditrotatie eerder uitzondering dan regel. Dit kantoor heeft geen beursgenoteerde ondernemingen of banken als auditcliënten. Wanneer de commissaris toch wijzigt, zal enkel degene die de handtekening plaatst vervangen worden, de rest van het team wordt behouden. We proberen onze filosofie te volgen, namelijk een relatie op te bouwen met de klant die een lange termijn relatie is en wij proberen zo weinig mogelijk te veranderen. Tenzij dat het om een of andere reden niet anders gaat. Daarnaast peilde ik ook naar de manier waarop de kennis tussen partners wordt overgedragen. Het is immers belangrijk dat er de kennis efficiënt wordt overgedragen van de oude naar de nieuwe auditpartner. Als er gewisseld wordt, is er een meeting gepland tussen degene die van het dossier afgaat en degene die het dossier gaat overnemen om de kennis over te dragen en vooral de moeilijke punten, de zaken die aandacht verdienen mee te delen.

Bij KPMG wordt het beleid inzake rotatie bepaald door het 'Departement of professional practice' dat de wetgeving opvolgt en het beleid voor het kantoor internationaal vastlegt. Volgens het internationaal beleid moet een commissaris voor beursgenoteerde ondernemingen en PIE's (Public Interest Entities) roteren na een periode van zeven jaar. Maar het kantoor volgt de Belgische wetgeving die bepaalt dat er na een periode van maximaal zes jaar een andere bedrijfsrevisor moet worden aangesteld. Daarom wordt enkel de leadpartner na een mandaat van zes jaar gewijzigd en wordt de rest van het auditteam behouden. Na een wissel wordt een kick-off meeting

gehouden waarbij er naast de oude en de nieuwe partner soms ook personen aanwezig zijn die instaan voor het veldwerk. De onderneming en de moeilijke punten worden besproken aan de hand van de 'closing issues' van de onderneming van het laatst gecontroleerde boekjaar.

Bij kantoorrotatie kan de nieuwe bedrijfsrevisor de werkpapieren van zijn voorganger inkijken om zo meer informatie te verzamelen. Bij Van Havermaet Groenweghe wordt dit zelden toegepast. De bedrijfsrevisoren nemen wel contact op met hun voorgangers. Er wordt dan getoetst naar de pijnpunten van de onderneming en de financiële toestand. Wanneer blijkt dat de onderneming de vorige bedrijfsrevisor nog niet betaald heeft, wordt erop aangedrongen om dit zo snel mogelijk te doen. Wanneer discussies de achterliggende reden zijn van deze openstaande facturen wordt door de nieuwe bedrijfsrevisor wel nagegaan waarop deze gebaseerd zijn.

Hoewel het door het IBR niet verplicht is worden bij KPMG de werkpapieren van de vorige bedrijfsrevisor wel altijd ingekeken omdat het een deel uitmaakt van de risico-inschatting van de onderneming. Wanneer de nieuwe bedrijfsrevisor het niet eens is met de uitgevoerde controlewerkzaamheden met betrekking tot de jaarrekening van het vorige boekjaar dan kan de nieuwe bedrijfsrevisor een voorbehoud geven inzake de vergelijkende cijfers.

Over de voor en de nadelen van de verplichte partnerrotatie zijn alle geïnterviewden gelijkgezind. Als voordeel zien ze een nieuwe kijk op de onderneming. De financiële gegevens kunnen vanuit een andere invalshoek bekeken worden. De beperkte kennis over de onderneming bij een eerste controle wordt als een nadeel beschouwd. Je hebt twee tot drie jaar nodig om de onderneming volledig te kennen.

Aan een auditwissel zijn altijd kosten verbonden. In de eerste plaats worden er bij een auditwissel opstartkosten gegenereerd. Bij Van Havermaet Groenweghe moet het dossier van de onderneming ingegeven worden in CaseWare. In het eerste jaar vraagt dit dus een extra inspanning en dus een extra kost. Het audithonorarium staat vast voor drie jaar maar hiervoor wordt door Van Havermaet Groenweghe een extra vergoeding aangerekend aan de auditklanten. Een eerste controle is ook risicovoller omdat je minder kennis hebt over de onderneming in vergelijking met wanneer je bijvoorbeeld al drie controles hebt uitgevoerd.

Volgens de auditpartners van KPMG moet er veel tijd besteed worden om de onderneming te leren kennen, de procedures en het risico inschatten. Er moet ook veel overleg gepleegd worden en interne meetings georganiseerd worden. De auditfee staat vast voor drie jaar. Het enige wat ervoor kan zorgen dat de auditfee veranderd is de index. De auditfee wordt gespreid over drie jaar. Er is ook veel concurrentie tussen de Big 4 auditkantoren.

Omdat kantoorrotatie erg actueel vroeg ik de auditpartners ook naar hun standpunt inzake kantoorrotatie. Voor Johan De Coster van Van Havermaet Groenweghe is dit toch nog een stap verder dan partnerrotatie. Één mandaat is altijd een investering omdat je twee tot drie jaar nodig hebt om het dossier volledig te leren kennen. En dan zou je het al bijna moeten loslaten als kantoor. Natuurlijk is het een nieuwe kijk.

Ook bij KPMG zijn beide auditpartners ook tegenstanders van verplichte kantoorrotatie. Volgens hen gaat deze vorm van rotatie in tegen de kwaliteit van de uitgevoerde auditwerkzaamheden. Tijdens de eerste controle heb je de onderneming nog niet volledig onder controle. Ze zijn van mening dat een bedrijfsrevisor twee tot drie jaar nodig heeft om een professionele relatie op te bouwen met de auditcliënt. Daarnaast zijn er voldoende mechanismen ingebouwd om de onafhankelijkheid tussen de bedrijfsrevisor en de onderneming te beschermen en te garanderen.

5.2. Onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor

De bedrijfsrevisor moet onafhankelijk en objectief kunnen oordelen over het getrouw beeld van de jaarrekening van de onderneming. Onder meer de regelgeving inzake de verplichte rotatie van de bedrijfsrevisor helpt om deze onafhankelijkheid te bewaren en te garanderen.

Bij niet beursgenoteerde ondernemingen is partnerrotatie niet verplicht. Hierdoor kan een bedrijfsrevisor gedurende vele jaren aangesteld blijven binnen dezelfde onderneming. Deze situatie doet zich voornamelijk voor bij Van Havermaet Groenweghe die geen ondernemingen van openbaar belang als auditklant hebben. Johan De Coster beseft dat hoe langer je een mandaat hebt, hoe moeilijker het lijkt onafhankelijk te zijn. "Maar je hebt een professionele ingesteldheid, je hebt de regels waar je je aan moet houden." Hij is ook van mening dat de klant genoeg bediend kan worden zonder de onafhankelijkheid in het gedrang te brengen. Doordat een bedrijfsrevisor gedurende lange tijd aangesteld kan blijven heb je natuurlijk de perceptie tegen. Volgens Johan De Coster kan je na een lang mandaat nog steeds onafhankelijk blijven. Onafhankelijkheid is ook een ingesteldheid die je hebt. Je bent er om je job te doen, niet alleen om de aandeelhouders een plezier te doen maar ook banken, leveranciers, werknemers, ... dus je hebt toch wel een maatschappelijke rol te vervullen. We zijn er ons van bewust dat we er goed op moeten letten.

De auditpartners van KPMG erkennen dat er een band ontstaat maar dat deze strikt professioneel is en een belangrijk element is in het uitvoeren van de controlewerkzaamheden en om de kwaliteit van de audit te garanderen. Ze zijn ook van mening dat er voldoende mechanismen ingebouwd zijn om de onafhankelijkheid niet in gedrang te brengen. Een bedrijfsrevisor moet zijn onafhankelijkheid schriftelijk bevestigen aan het auditcomité. Eventuele bedreigingen voor de onafhankelijkheid moeten in kaart gebracht worden waarna er maatregelen genomen moeten worden om het risico zo laag mogelijk te houden. Tot slot stellen ze dat de vergoeding voor de bedrijfsrevisor vast is. De audithonoraria zijn niet variabel en zijn dus niet afhankelijk van het resultaat van de audit.

De bedrijfsrevisor wordt aangesteld en vergoed door de onderneming die gecontroleerd moet worden en waarover de bedrijfsrevisor een oordeel moet vellen. Hierdoor argumenteert men dat er een belangenconflict kan ontstaan. Men kan deze situatie vermijden doordat bijvoorbeeld een andere instantie de bedrijfsrevisor vergoedt. Toch zal deze maatregel het probleem niet verhelpen volgens Johan De Coster. Hij ziet de onafhankelijkheid als een ingesteldheid, als je de juiste

ingesteldheid hebt is er geen probleem. Als je de verkeerde ingesteldheid hebt dan is er nog geen garantie dat de audit uitgevoerd wordt zoals het moet zijn, ook al wordt je betaald door iemand anders. Wanneer de bedrijfsrevisoren betaald zouden worden door een onafhankelijke instantie, dan zou dit wel beter zijn voor de perceptie naar de buitenwereld toe.

De auditpartners van KPMG merken op de bedrijfsrevisor eigenlijk aangesteld wordt door de aandeelhouders van de onderneming. Zij stellen dat het geen goede oplossing zou zijn wanneer de bedrijfsrevisor betaald zou worden door de overheid. Het zou de relatie niet ten goede komen.

5.3. Auditvertraging

Vanuit de literatuur werden al verschillende determinanten van de auditvertraging gevonden. Maar om te weten hoe het er in de praktijk aan toe gaat, vroeg ik de auditpartners naar de belangrijkste factoren die de auditvertraging bepalen.

Drie factoren werden door alle auditpartners vernoemd: de grootte en de complexiteit van de onderneming maar ook de sector waarin de onderneming actief is. Johan De Coster verduidelijkte dat er een verschillende aanpak wordt gehanteerd tussen een KMO en een multinational. Hoe groter en complexer de onderneming, hoe meer systemen en hoe meer tijd een bedrijfsrevisor nodig heeft om het dossier onder controle te krijgen. Daarnaast zijn er volgens hem ook bepaalde sectoren die risicovoller zijn en waarbij de audit dus meer tijd vergt, zoals de bouwsector en de horeca.

De auditpartners van KPMG voegden er ook nog aan toe dat de materialiteit van de groepsaudit ook een invloed heeft op de auditvertraging. Wanneer de onderneming deel is van een grotere (internationale) groep kan de groepsauditor, degene die belast is met de controle van de geconsolideerde jaarrekening, een bepaalde materialiteit opleggen. Wanneer hij moet oordelen over het getrouw beeld van de geconsolideerde jaarrekening moet hij kunnen vertrouwen op de aangeleverde statutaire jaarrekeningen en bijhorende auditverklaringen. Hierdoor kan deze bedrijfsrevisor kan een bepaalde materialiteit opleggen of vereisen dat er bepaalde specifieke controles uitgevoerd worden. Daarnaast vermelden ze nog twee andere determinanten die de auditvertraging kunnen beïnvloeden. De tijdigheid en de snelheid van de aanlevering van de nodige informatie en documenten door de onderneming bepaalt het moment waarop de bedrijfsrevisor en het auditteam kunnen beginnen met het uitvoeren van de auditwerkzaamheden. Daarnaast kan de auditvertraging ook verlengd worden wanneer er hangende geschillen of discussiepunten zijn. De bedrijfsrevisor kan kiezen om te wachten met het afronden van de audit tot er zekerheid is over bepaalde belangrijke hangende geschillen zoals bv een rechtszaak of een belangrijke gebeurtenis na balansdatum.

Met deze masterproef tracht ik te onderzoeken of de auditvertraging beïnvloed wordt door een auditwissel. Daarom stelde ik de auditpartners ook de vraag hoe zij een auditwissel in de praktijk ervaren.

De auditpartners van KPMG erkennen dat er een eerste controle meer tijd in beslag zal nemen in vergelijking met wanneer de bedrijfsrevisor al meerdere controles heeft kunnen uitvoeren. Desondanks zal deze langere duur van de audit niet altijd merkbaar zijn in de auditvertraging zoals die in hoofdstuk vier wordt gedefinieerd. De controleverklaring moet klaar zijn voor de algemene vergadering van aandeelhouders. Wanneer het boekjaar van een onderneming eindigt op 31 december, dan zal de algemene vergadering van aandeelhouders plaatsvinden in de periode april - juni. De meeste auditverklaringen worden ondertekend in een korte periode voor de datum van de algemene vergadering, ook al zijn de controlewerkzaamheden afgerond en heeft de bedrijfsrevisor een oordeel kunnen geven over het getrouw beeld van de jaarrekening.

Bij Van Havermaet Groenweghe is een auditwissel eerder en uitzondering. Toch ervaart de auditpartner een langere auditvertraging na een partnerwissel in vergelijking met een kantoorwissel. Er is immers veel kennis over de onderneming aanwezig in het auditkantoor en indien er vragen zijn kan er sneller gecommuniceerd worden met een partner van hetzelfde kantoor, ook omwille van het feit dat deze partner ook op de hoogte is van het dossier.

Druk van het management van de onderneming of van de groep waarvan de onderneming deel uitmaakt kan de auditvertraging verkorten. Bij KPMG ervaren ze eerder druk vanuit de groep omdat de statutaire jaarrekening van de onderneming deel uitmaakt van de geconsolideerde jaarrekening. Ze vermelden ook dat strikte deadlines eerder voorkomen bij grotere ondernemingen.

Johan De Coster ervaart weinig druk van de ondernemingen bij Van Havermaet Groenweghe. De reden hiervoor is dat de overgrote meerderheid van de ondernemingen een algemene vergadering organiseren in mei of juni. Er is wel één cliënt die op drie januari zijn verklaring moet hebben omdat deze geconsolideerd moet worden in Zweden en Parijs. En dit alles moet op 15 januari rond zijn. Het gros van het werk gebeurt daarvoor op voorhand. Maar dit voorbeeld is een uitzondering.

Hoofdstuk 6 Empirisch onderzoek

In de vorige hoofdstukken werd een overzicht gegeven van de bestaande literatuur omtrent de auditrotatie en de auditvertraging. Deze literatuurstudie zal als basis gebruikt worden voor het kwantitatieve deel van het empirisch onderzoek. Aan de hand van de resultaten van het empirisch onderzoek zal ik een antwoord proberen te bieden op de deelvragen en de centrale onderzoeksvraag. In dit hoofdstuk worden eerst de hypothesen opgesteld. Daarna wordt een beschrijving gegeven van de variabelen die gebruikt zullen worden in het empirisch model.

6.1. Onderzoekshypothesen

Een beursgenoteerde onderneming in België moet na een periode van maximaal zes jaar een andere bedrijfsrevisor aanstellen. Wanneer een bedrijfsrevisor voor de eerste keer de audit van een onderneming uitvoert heeft deze nog geen diepgaande kennis van de klant kunnen vergaren. Een eerste audit zorgt bovendien ook voor een hoger auditrisico waardoor er meer auditwerkzaamheden uitgevoerd zullen moeten worden. Naarmate de bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft binnen dezelfde onderneming kan de audit efficiënter verlopen. De bedrijfsrevisor vergaart steeds meer kennis over de onderneming en kan terugvallen op eerder uitgevoerde controles en specifieke kennis vergaard doorheen zijn mandaat. Uit onderzoek van Tanyi et al. (2010) blijkt dat de langere audit lag na een auditwissel slechts van korte duur is en er geen verschil in audit lag meer is vanaf het tweede jaar. Daarom veronderstel ik dat de audit werkzaamheden meer tijd in beslag zullen nemen in het eerste jaar na de wissel en dat de audit lag terug zal verkleinen naarmate de bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft in de onderneming. Op basis hiervan kunnen de volgende onderzoekshypothesen opgesteld worden:

H₁ = Het roteren van de auditor zorgt voor een langere audit lag

H₂ = De audit lag wordt verkleind naarmate de bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft.

Wanneer een onderneming kiest voor een partnerrotatie moet enkel een auditpartner vervangen worden. De andere leden van het auditteam kunnen wel aangesteld blijven. Bij een partnerrotatie gaat er dus minder specifieke kennis over de onderneming en de sector verloren. Bovendien kan de nieuwe auditpartner makkelijker contact opnemen met zijn voorganger wanneer er problemen of onduidelijkheden zijn. De vorige bedrijfsrevisor heeft vaak meer kennis en inzicht in de onderneming dan de nieuwe bedrijfsrevisor die van nul moet beginnen. Bij kantoorrotatie wordt het gehele auditteam vervangen en kan dus in mindere mate kennis overgedragen worden aan de nieuwe bedrijfsrevisor. De nieuwe bedrijfsrevisor kan wel de werkpapieren van zijn voorganger

inkijken. Joris Brouwers en Jeroen Trumpener van KPMG vertelden dat ze altijd hun voorganger contacteerden om de werkpapieren in te kijken, ook al wordt een bedrijfsrevisor daar door het IBR niet toe verplicht. Dit beleid kan echter verschillen tussen de auditkantoren. Uit mijn gesprek met Johan De Coster (Van Havermaet Groenweghe) bleek echter dat de werkpapieren van een vorige bedrijfsrevisor eerder zelden opgevraagd worden. Wel wordt gepeild naar wat de moeilijkheden en risicovolle posten zijn. Desondanks gaat er veel specifieke kennis verloren. Dit leidt tot de volgende onderzoekshypothese:

H₃ = De audit lag is kleiner wanneer partnerrotatie wordt doorgevoerd in vergelijking met kantoorrotatie.

Tanyi et al. (2010) concluderen uit hun onderzoek dat ondernemingen die een verplichte auditwissel ervaren een langere audit report lag hebben in tegenstelling tot ondernemingen die vrijwillig een nieuwe bedrijfsrevisor aanstellen. Ondernemingen kunnen beslissen om het mandaat van de bedrijfsrevisor niet te verlengen of vroegtijdig te beëindigen. Er zijn verschillende redenen waarom een vrijwillige auditwissel wordt doorgevoerd. De onderneming is niet tevreden over de bedrijfsrevisor, of er is een conflict ontstaan, terwijl ook de kostprijs van de audit een cruciale factor is bij het kiezen van een bedrijfsrevisor of auditkantoor. Volgens Johan De Coster (Van Havermaet Groenweghe) zijn er verschillen in audithonoraria van grote en kleine auditkantoren, maar ook de regio bepaalt de hoogte van de vergoeding van de bedrijfsrevisor(en). Joris Brouwers en Jeroen Trumpener (KPMG) vermeldden dat de groepsstructuur ook een invloed heeft bij de keuze van de bedrijfsrevisor, bijvoorbeeld wanneer alle ondernemingen binnen dezelfde groep hetzelfde auditkantoor dienen aan te stellen. Daarnaast kan ook de bedrijfsrevisor ervoor kiezen om zijn controle opdracht vroegtijdig te beëindigen wanneer de onafhankelijkheid niet meer gegarandeerd kan worden of wanneer de bedrijfsrevisor niet meer kan samenwerken met het management van de onderneming. Beide partijen, de bedrijfsrevisor en de onderneming, kunnen er om verschillende redenen voor kiezen om het mandaat vroegtijdig te beëindigen of niet te verlengen. Al deze uiteenlopende redenen hebben een verschillend effect op de auditvertraging. Daarom is het ex ante moeilijk om een voorspelling te maken over het verschil in audit lag na een vrijwillige of verplichte auditwissel waardoor de onderzoekshypothese als volgt wordt opgesteld:

H₄ = Er is een verschil in audit lag na een verplichte en een vrijwillige auditwissel.

Grote auditkantoren hebben meer middelen en personeel ter beschikking om een audit af te ronden. Bovendien kunnen grote auditkantoren personeel flexibeler inzetten om een audit sneller af te werken. Grote kantoren hebben een groter aantal beursgenoteerde ondernemingen als auditklant. Deze ervaren een prikkel om de auditvertraging zo klein mogelijk te houden omdat ze een externe druk ervaren en meer in de gaten gehouden worden door investeerders, overheden en dergelijke (Dyer en McHugh 1975). De auditpartners van grotere kantoren zijn ook vaker gespecialiseerd in een bepaalde sector. Hierdoor kan op voorhand door de bedrijfsrevisor al bepaald worden welke balansposten risicovoller zijn dan andere. De auditwerkzaamheden kunnen

op een efficiëntere manier afgerond worden waardoor de audit ook minder tijd in beslag zal nemen. Daarom veronderstel ik dat een onderneming een kleinere audit report lag zal hebben wanneer deze een bedrijfsrevisor aanstelt van één van de big 4 auditkantoren in vergelijking met een bedrijfsrevisor van een middelgroot of klein auditkantoor.

H₅ = De audit lag is kleiner wanneer de nieuwe bedrijfsrevisor verbonden is aan een groot auditkantoor.

6.2. Steekproef

Met deze masterproef tracht ik de relatie te onderzoeken tussen de auditrotatie en de auditvertraging. Het onderzoek zal enkel gevoerd worden bij beursgenoteerde Belgische ondernemingen. De wetgeving omtrent de verplichte auditrotatie is enkel van toepassing voor organisaties van openbaar belang waartoe de beursgenoteerde ondernemingen behoren. De gegevens zullen verzameld worden aan de hand van de dvd van Bel-First die de jaarrekeningen, financiële ratio's en dergelijke bevat van 565.000 Belgische ondernemingen die in de voorbije 10 jaar minimum één jaarrekening hebben neergelegd. Daarnaast kunnen ook de websites en de jaarverslagen van de ondernemingen geraadpleegd worden om de nodige gegevens te verzamelen. De populatie waarvoor het onderzoek gevoerd zal worden bestaat uit 118 beursgenoteerde Belgische ondernemingen over de boekjaren 2008 tot en met 2011 (in principe 472 waarnemingen). Voor het verwerken van de data worden de gegevens opgesplitst in twee steekproeven. De 115 ondernemingen die in een jaar slechts één auditkantoor aanstelden als commissaris van de onderneming behoren tot de eerste steekproef. Daartoe behoren dus ook de ondernemingen waar er meerdere wettelijke vertegenwoordigers van hetzelfde auditkantoor waren aangesteld. De tweede steekproef omvat de ondernemingen die over een college van commissarissen beschikken. Ze stelden met andere woorden voor het betrokken boekjaar meer dan één auditkantoor aan (eventueel met meerdere wettelijke vertegenwoordigers). Dit betreft 25 ondernemingen. Eenzelfde onderneming kan voor sommige jaren tot steekproef 1 en andere jaren tot steekproef 2 behoren (bv. In 2008 en 2009 één bedrijfsrevisor, in 2010 en 2011 twee bedrijfsrevisoren). De reden dat de gegevens opgesplitst worden heeft te maken met het zuiver houden van de auditorwissel. Bij een college is dit niet zo eenduidig vast te stellen: is er sprake van een wissel indien slechts één van de twee auditors wordt gewisseld, of is een wissel van beiden nodig?

6.3. De variabelen

In deze paragraaf introduceer ik de verschillende variabelen die gebruikt zullen worden in het kwantitatief gedeelte van het praktijkonderzoek.

De afhankelijke variabele in dit empirisch onderzoek is de **auditvertraging**. Deze variabele zal uitgedrukt worden in het aantal kalenderdagen tussen het einde van het boekjaar en de datum van het ondertekenen van het controleverslag. De datum van afsluiting van de ondernemingen werd opgevraagd via de Belfirst-databank. Voor de datum van het controleverslag werd de jaarrekening opgevraagd via de Balanscentrale van de Nationale Bank van België.

Om de invloed van een auditwissel op te nemen in het empirisch model worden vier dummyvariabelen opgenomen. De eerste variabele is '**partnerwissel**'. Deze zal de waarde 1 aannemen wanneer de onderneming een partnerwissel heeft doorgevoerd. Hetzelfde geldt voor de variabele '**kantoorwissel**'. Wanneer een onderneming een ander auditkantoor benoemde, zal deze variabele de waarde 1 aannemen. Naast de invloed van een partner- of een kantoorwissel wil ik ook nagaan of de auditvertraging beïnvloed wordt door een verplichte of een vrijwillige auditwissel. Daarom wordt ook de variabele 'verplichte wissel' opgenomen. Ook deze variabele heeft de waarde 1 als de onderneming verplicht werd om een andere bedrijfsrevisor aan te stellen wanneer de vorige bedrijfsrevisor een mandaat van zes jaar heeft doorlopen. Tot slot wordt er eveneens een variabele '**vrijwillige wissel**' toegevoegd. Een vrijwillige auditwissel wordt doorgevoerd wanneer een bedrijfsrevisor vervangen wordt voordat deze zes jaar actief was binnen dezelfde onderneming. Wanneer een onderneming een andere bedrijfsrevisor aanstelde terwijl dit eigenlijk niet verplicht was, neemt deze variabele de waarde 1 aan.

Om te onderzoeken of de auditvertraging verkleint naarmate de bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft binnen dezelfde onderneming wordt de variabele '**aantal controles**' toegevoegd. Deze variabele duidt aan hoe lang de bedrijfsrevisor reeds aangesteld is bij de onderneming en hoeveel controles al werden uitgevoerd. Ik verwacht dat de auditvertraging verkleind wordt naarmate de bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft en dus meer controles uitvoert binnen dezelfde onderneming.

De bedrijfsrevisor kan verschillende types van auditverklaringen afleveren. Wanneer de bedrijfsrevisor van mening is dat de jaarrekening een getrouw beeld is van de werkelijkheid, zal hij een verklaring zonder voorbehoud opstellen. Indien de bedrijfsrevisor geconfronteerd wordt met een beperking bij de uitvoering van de auditwerkzaamheden of er een onenigheid met de leiding optreedt kan een verklaring met voorbehoud worden opgesteld. Indien de verstrekte informatie ontoereikend is om een oordeel te vormen over de jaarrekening wordt een onthoudende verklaring afgeleverd. Daarnaast kan er ook een afkeurende verklaring worden opgesteld door de bedrijfsrevisor wanneer de jaarrekening geen getrouw beeld is van de werkelijkheid. Tot slot kan de bedrijfsrevisor ook een toelichtende paragraaf toevoegen in de auditverklaring. Deze paragraaf heeft als doel de gebruikers van de jaarrekening op een bepaalde gebeurtenis te wijzen. Door middel van een toelichtende paragraaf kan ook een going-concernopinie opgenomen worden. Bij

het opstellen van de jaarrekening wordt verondersteld dat de onderneming gedurende het volgende boekjaar nog operatief blijft. Wanneer er ernstige twijfels zijn dat de onderneming het volgende boekjaar niet zal overleven zal een going concern opinie worden gegeven, door middel van een toelichtende paragraaf omwille van problemen met bedrijfscontinuïteit in het auditverslag. Omdat er in de steekproef geen ondernemingen zijn met een afkeurende verklaring wordt er voor dit type van verklaring geen variabele opgesteld. Omdat de verschillende types van auditverklaring een verschillende invloed hebben op de auditvertraging worden de volgende variabelen opgesteld. Een eerste in de dummy variabele '**voorbehoud**'. Deze neemt de waarde 1 aan wanneer de onderneming een verklaring met voorbehoud heeft ontvangen. De variabele '**onthouding**' heeft de waarde 1 wanneer de bedrijfsrevisor een onthoudende verklaring heeft afgeleverd aan de onderneming. De derde en vierde variabele zijn '**toelichtende paragraaf**' en '**going-concern**'. Deze nemen de waarde 1 aan wanneer de bedrijfsrevisor respectievelijk een toelichtende paragraaf en een going-concern opinie heeft opgenomen in het jaarverslag. Alle vier variabelen nemen de waarden 0 aan wanneer de onderneming een goedkeurende verklaring zonder voorbehoud heeft ontvangen.

De volgende variabele is '**BIG 4**'. Dit is een dummyvariabele die de waarde 1 aanneemt wanneer de onderneming gecontroleerd wordt door een bedrijfsrevisor verbonden aan een auditkantoor van de big 4 en de waarde 0 wanneer de onderneming gecontroleerd wordt door een ander kantoor. Tot de big 4 behoren de volgende auditkantoren: Deloitte, Ernst&Young, PriceWaterhouseCoopers en KPMG. Er wordt een positieve relatie verwacht tussen het aanstellen van een bedrijfsrevisor verbonden aan een groot auditkantoor omdat deze meer personeel en middelen ter beschikking hebben en deze flexibeler kunnen inzetten. Daar BDO als runner up wordt beschouwd is de variabele B5 toegevoegd.

Om rekening te houden met specifieke kenmerken van de onderneming worden enkele variabelen opgenomen. De grootte van de onderneming is een belangrijke determinant van de duur van de auditwerkzaamheden. De eerste variabele is 'balanstotaal'. Deze variabele geeft het totaal van de activa van de onderneming weer. Daarnaast wordt ook de **winst of het verlies van het boekjaar** (na belastingen) opgenomen. Deze gegevens werden opgevraagd via de Bel-First databank. Bovendien wordt ook een variabele '**kapitalisatie**' opgenomen. De beursgenoteerde ondernemingen worden naargelang hun kapitalisatiegraad ingedeeld in drie groepen, Large Cap - Bel20, Mid Cap en Small Cap. Ondernemingen met marktkapitalisaties van meer dan 1 miljard euro worden ondergebracht in compartiment A, de Large Cap. Wanneer de marktkapitalisatie van de ondernemingen tussen de 250 miljoen en 1 miljard euro ligt behoren deze ondernemingen tot compartiment B, de Mid Cap. Ondernemingen waarvan de kapitalisatie kleiner is dan 250 miljoen euro behoren tot compartiment C, de Small Cap.

Tot slot worden er ook variabelen opgenomen die de financiële toestand van de onderneming weergeven. De eerste variabele is de '**liquiditeit**'. Deze ratio geeft de dekking van het vreemd vermogen op korte termijn door de vlottende activa weer. Indien de vlottende activa voldoende zijn om de verplichtingen op korte termijn te dragen is deze ratio groter dan 1. Indien het vreemd vermogen op korte termijn groter is dan de vlottende activa is deze ratio kleiner dan 1. Hoe groter deze ratio, hoe groter de veiligheidsmarge en hoe beter de liquiditeit van de onderneming. Maar

een te hoge liquiditeit is niet per se gunstig voor een onderneming. Deze situatie kan er ook op wijzen dat een onderneming te veel investeert in vlottende activa en/of zich te veel met permanent vermogen financiert. Deze current ratio wordt als volgt berekend:

$$\text{Liquiditeit (in ruime zin)} = \frac{\text{Vorderingen} < 1 \text{ j} + \text{geldbeleggingen} + \text{liquide middelen}}{\text{Schulden} < 1 \text{ j}}$$

De tweede variabele die de financiële toestand van de onderneming weergeeft is de variabele '**solvabiliteit**'. Deze ratio is een maatstaf voor de zelffinancieringsgraad van de onderneming. Hoe lager de financiële onafhankelijkheid van de onderneming, hoe kleiner de buffer van het eigen vermogen en hoe hoger het financiële risico dat een onderneming haar intresten en aflossingen niet zal kunnen betalen. Deze ratio wordt berekend door volgende formule:

$$\text{Solvabiliteit} = \frac{\text{eigen vermogen}}{\text{totaal vermogen}} * 100$$

Om de rentabiliteit of de winstgevendheid van de onderneming te bepalen wordt gebruik gemaakt van twee verschillende ratio's, de '**return on assets**' of de rendabiliteit van de activa en de '**return on equity**' of de rendabiliteit van het eigen vermogen. Deze ratio's worden als volgt berekend:

$$\text{Return on assets (ROA)} = \frac{\text{Winst of verlies van het boekjaar (na belastingen)}}{\text{Activa}} * 100$$

$$\text{Return on equity (ROE)} = \frac{\text{Winst of verlies van het boekjaar (na belastingen)}}{\text{Eigen vermogen}} * 100$$

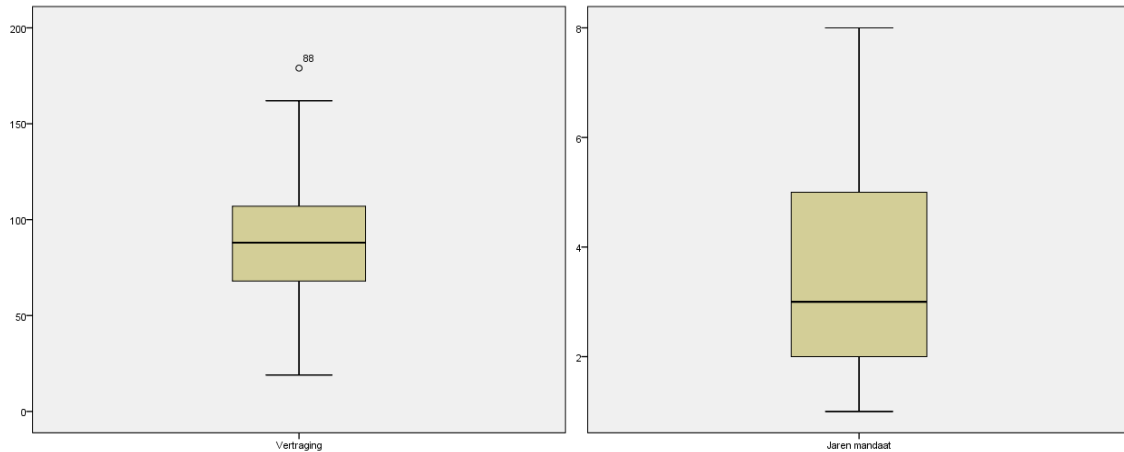
Hoofdstuk 7 Resultaten van het empirisch onderzoek - Één auditkantoor

7.1. Beschrijvende statistiek

Onderstaande tabel geeft de beschrijvende statistiek van de eerste steekproef weer. Deze steekproef omvat de gegevens van de 115 ondernemingen die gedurende de periode 2008-2011 slechts één auditkantoor aanstelden (eventueel met meerdere vertegenwoordigers). Niet voor alle ondernemingen zijn de gegevens van de vier jaren beschikbaar, terwijl er ook ondernemingen zijn die in een gedeelte van de periode een college hadden aangesteld. In het totaal gaat het om 428 waarnemingen (onderneming/jaar). Uit de tabel kunnen we aflezen dat de auditverklaringen van deze ondernemingen werden afgeleverd binnen een periode van 19 tot 179 dagen na het afsluiten van het boekjaar. Wanneer we het gemiddelde van de auditvertraging berekenen zien we dat de controleverklaring gemiddeld na 87 dagen of ongeveer 3 maanden werd afgeleverd. Dit resultaat had ik verwacht omdat de meeste jaarvergaderingen in de maanden mei en juni plaatsvinden. Bovendien moet de jaarrekening ten laatste neergelegd worden dertig dagen nadat ze is goedgekeurd door de algemene vergadering en ten laatste zeven maanden na de datum van afsluiting van het boekjaar. Het 95% betrouwbaarheidsinterval rond het gemiddelde bedraagt 84,53 dagen tot 89,55 dagen, de mediaan 88 dagen. De boxplot geeft aan dat de heel korte en heel lange audit lag als uitzonderlijk kunnen beschouwd worden.

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Vertraging	428	19	179	87,17	26,276
Aantal_controles	428	1	8	3,14	1,775
Winst_Verlies_BJ	428	-16407116226,00	18490546293	30107489,17	1212260123,34809
Balanstotaal	428	1677297,00	15320451200	1779023091,01	11690611761,8074
Liquiditeit	428	-2,16	81,17	3,5748	9,02740
Solvabiliteit	428	-72,54	99,94	58,1444	27,67349
ROA	428	-263,46	50,94	-,6419	24,66172
ROE	428	-5,91	1,33	-,0131	,44681
Valid N (listwise)	428				

In deze groep bleef een bedrijfsrevisor gemiddeld iets meer dan drie jaar aangesteld binnen dezelfde onderneming (95% betrouwbaarheidsinterval van 2,98 tot 3,31 jaar; mediaan 3 jaar). Met andere woorden, in vele gevallen wordt het mandaat van de bedrijfsrevisor na een periode van drie jaar niet verlengd. We zien ook dat er in de steekproef ondernemingen zijn die een bedrijfsrevisor hebben aangesteld voor een periode langer dan zes jaar. Dit is mogelijk doordat de wetgeving inzake verplichte auditrotatie pas inging vanaf 1/1/2008. De andere variabelen vertonen een erg gediversifieerd beeld.

7.2. Verbanden tussen de variabelen

Met behulp van chikwadraattoetsen en t-testen in SPSS kan nagegaan worden of er een verband bestaat tussen de variabelen.

Alvorens verbanden tussen de variabelen te onderzoeken heb ik enkele extra variabelen gegenereerd in SPSS. De liquiditeitratio (in ruime zin) van ondernemingen zou minimaal 1 moeten bedragen. Daarom wordt een extra variabele aangemaakt die de waarde 1 aanneemt wanneer de liquiditeitsratio groter is dan 1. De variabele 'liquiditeit_klasse' neemt de waarde 0 aan wanneer de liquiditeit van de onderneming onvoldoende is en dus kleiner is dan 1. Hetzelfde principe wordt toegepast op de solvabiliteitsratio van de onderneming. De variabele 'Solvabiliteit_klasse' neemt de waarde 1 aan wanneer de solvabiliteit groter is dan 30% en de waarde 0 wanneer de solvabiliteit kleiner is dan 30%. De norm die gehanteerd wordt voor het oordelen over de rendabiliteit van de onderneming verschilt van sector tot sector. Omwille van het feit dat in beide steekproeven ondernemingen van verschillende sectoren worden opgenomen wordt voor deze masterproef voor de return on equity en de return on assets geen vaste norm gehanteerd maar wordt gebruik gemaakt van het gemiddelde van beide ratio's. De variabelen ROE_klasse en ROA_klasse nemen de waarde 1 aan wanneer respectievelijk de ROE en de ROA-ratio groter is dan het gemiddelde en 0 wanneer de ratio's kleiner zijn dan het gemiddelde.

7.2.1. Aantal controles - duur van het mandaat

Uit onderstaande tabel kunnen we afleiden dat de auditverklaringen sneller worden afgeleverd wanneer de bedrijfsrevisor langer in dezelfde onderneming aangesteld blijft. Bij de eerste controle van de bedrijfsrevisor wordt de auditverklaring gemiddeld na 88 dagen afgeleverd.

Wanneer de bedrijfsrevisor gedurende zes jaren controles heeft uitgevoerd binnen dezelfde onderneming zien we dat de auditverklaringen gemiddeld na 81 dagen worden afgeleverd. Ondanks de kleine verschillen kunnen we wel besluiten dat het duur van het mandaat globaal gezien een positieve invloed heeft op de auditvertraging.

Report

Vertraging

Aantal controles	Mean	N	Std. Deviation
1	88,65	102	26,504
2	90,35	89	27,976
3	89,70	67	24,199
4	85,47	51	26,025
5	83,45	62	26,816
6	81,29	52	24,729
7	91,75	4	31,542
8	89,00	1	.
Total	87,17	428	26,276

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Aantal_controles	Between Groups (Combined)	4441,539	7	634,506	,918	,492
	Within Groups	290375,010	420	691,369		
	Total	294816,549	427			

7.2.2. Grootte van de onderneming

Wanneer we willen nagaan in welke mate de grootte van de onderneming de auditvertraging beïnvloedt moeten we onderstaande tabel bestuderen. Hieruit kunnen we afleiden dat de gemiddelde auditvertraging vergroot naarmate de onderneming kleiner wordt. De controleverklaring van grote beursgenoteerde ondernemingen wordt sneller afgeleverd dan bij kleinere ondernemingen. Dit is tegenstrijdig met de verwachting dat de grootte van de onderneming een negatieve invloed heeft op de auditvertraging. Grote ondernemingen krijgen dus voorrang bij de auditkantoren. Hiervoor kunnen verschillende redenen gevonden worden. Een eerste reden is dat deze ondernemingen deel uitmaken van een grotere groep en dus een geconsolideerde jaarrekening moeten opstellen, controleren en neerleggen binnen de wettelijke termijn. Bovendien wachten grote ondernemingen met het bekendmaken van de financiële resultaten tot de auditverklaring werd afgeleverd. Ook kan het zijn dat in grote ondernemingen de interne controle van betere kwaliteit is.

Report

Vertraging

Kapitalisatie	Mean	N	Std. Deviation
Large Cap - Bel 20	79,86	72	19,106
Mid Cap	81,45	155	26,104
Small Cap	94,20	201	26,934
Total	87,17	428	26,276

ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Kapitalisatie	Between Groups (Combined)		18871,017	2	9435,509	14,532	,000
	Within Groups		275945,532	425	649,284		
	Total		294816,549	427			

Heeft de grootte van de onderneming ook een invloed op het type van auditverklaring dat door de bedrijfsrevisor wordt afgeleverd? Wanneer we onderstaande tabel bekijken zien we dat de grote ondernemingen inderdaad het vaakst een goedkeurende verklaring krijgen. Er is een statistisch significant verschil. Redenen hiervoor kunnen zijn dat de interne controle beter is, maar ook dat het management van grote beursgenoteerde ondernemingen beter kan onderhandelen met of invloed kan uitoefenen op hun bedrijfsrevisor. Wellicht wordt er meer rekening gehouden met het nadelig effect voor de beurskoers van grote ondernemingen wanneer ze een verklaring met voorbehoud of toelichtende paragraaf krijgen. Bij de kleine beursgenoteerde ondernemingen zien we dat 26% van de auditverklaringen een voorbehoud, toelichtende paragraaf of onthouding bevatten.

Kapitalisatie * Goedkeurende verklaring Crosstabulation

			Goedkeurende verklaring		Total
			0	1	
Kapitalisatie	Large Cap - Bel 20	Count	7	65	72
		% within Kapitalisatie	9,7%	90,3%	100,0%
	Mid Cap	Count	14	141	155
		% within Kapitalisatie	9,0%	91,0%	100,0%
	Small Cap	Count	52	149	201
		% within Kapitalisatie	25,9%	74,1%	100,0%
Total	Count	73	355	428	
	% within Kapitalisatie	17,1%	82,9%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	20,830 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	21,231	2	,000
N of Valid Cases	428		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 12,28.

Wanneer we, aan de hand van onderstaande tabellen, elk type verklaring apart bekijken, zien we dat onthoudende verklaringen enkel voorkomen bij de kleinste beursgenoteerde bedrijven. Bij deze ondernemingen wordt ook het vaakst een toelichtende paragraaf opgenomen in de auditverklaring. En hetzelfde geldt voor de verklaringen met een going-concern opinie. Voor het voorbehoud ligt de situatie helemaal anders. Een voorbehoud komt relatief het meest voor bij de grootste ondernemingen. Dit kan te wijten zijn aan het feit dat de grote beursgenoteerde ondernemingen complexer zijn en dat de bedrijfsrevisoren geen oordeel kunnen vellen over een bepaalde rubriek van de jaarrekening.

Kapitalisatie * Onthouding Crosstabulation

			Onthouding		Total
			0	1	
Kapitalisatie	Large Cap - Bel 20	Count	72	0	72
		% within Kapitalisatie	100,0%	0,0%	100,0%
	Mid Cap	Count	155	0	155
		% within Kapitalisatie	100,0%	0,0%	100,0%
	Small Cap	Count	190	11	201
		% within Kapitalisatie	94,5%	5,5%	100,0%
Total	Count	417	11	428	
	% within Kapitalisatie	97,4%	2,6%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,640 ^a	2	,002
Likelihood Ratio	16,852	2	,000
N of Valid Cases	426		

a. 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,86.

Kapitalisatie * Toelichtende_paragraaf Crosstabulation

			Toelichtende_paragraaf		Total
			0	1	
Kapitalisatie	Large Cap - Bel 20	Count	69	3	72
		% within Kapitalisatie	95,8%	4,2%	100,0%
	Mid Cap	Count	141	14	155
		% within Kapitalisatie	91,0%	9,0%	100,0%
	Small Cap	Count	162	39	201
		% within Kapitalisatie	80,6%	19,4%	100,0%
Total	Count	372	56	428	
	% within Kapitalisatie	86,9%	13,1%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,116 ^a	2	,001
Likelihood Ratio	15,183	2	,001
N of Valid Cases	426		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,46.

Kapitalisatie * Going_concern Crosstabulation

			Going_concern		Total
			0	1	
Kapitalisatie	Large Cap - Bel 20	Count	72	0	72
		% within Kapitalisatie	100,0%	0,0%	100,0%
	Mid Cap	Count	152	3	155
		% within Kapitalisatie	98,1%	1,9%	100,0%
	Small Cap	Count	176	25	201
		% within Kapitalisatie	87,6%	12,4%	100,0%
Total	Count	400	28	428	
	% within Kapitalisatie	93,5%	6,5%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,847 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	26,250	2	,000
N of Valid Cases	428		

a. 1 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,71.

Kapitalisatie * Voorbehoud Crosstabulation

			Voorbehoud		Total
			0	1	
Kapitalisatie	Large Cap - Bel 20	Count	67	5	72
		% within Kapitalisatie	93,1%	6,9%	100,0%
	Mid Cap	Count	155	0	155
		% within Kapitalisatie	100,0%	0,0%	100,0%
	Small Cap	Count	195	6	201
		% within Kapitalisatie	97,0%	3,0%	100,0%
Total	Count	417	11	428	
	% within Kapitalisatie	97,4%	2,6%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,729 ^a	2	,008
Likelihood Ratio	11,987	2	,002
N of Valid Cases	428		

a. 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,85.

7.2.3. Big 4 auditkantoor

Ondernemingen die een bedrijfsrevisor aanstellen die niet verbonden is aan een auditkantoor van de Big 4 hebben een significant grotere auditvertraging. Ondernemingen die een groot auditkantoor aanstelden als bedrijfsrevisor hebben een gemiddelde vertraging van 82 dagen. Wanneer een middelgrote of klein auditkantoor werd aangesteld duurt het gemiddeld 99 dagen alvorens de auditverklaring wordt afgeleverd.

Wanneer we dezelfde test uitvoeren voor de big 5 komen we tot een gelijkaardige conclusie. Ook wanneer BDO als een groot kantoor wordt beschouwd zien we een duidelijk significant verschil in auditvertraging tussen de big 5 en niet-big 5 kantoren.

Report

Vertraging

Big_4	Mean	N	Std. Deviation
0	99,10	134	24,500
1	81,73	294	25,277
Total	87,17	428	26,276

ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Big_4	Between Groups (Combined)		27782,240	1	27782,240	44,321	,000
	Within Groups		267034,309	426	626,841		
	Total		294816,549	427			

Report

Vertraging

Big_5	Mean	N	Std. Deviation
0	100,45	97	26,459
1	83,28	331	24,953
Total	87,17	428	26,276

ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Big_5	Between Groups (Combined)		22130,079	1	22130,079	34,572	,000
	Within Groups		272686,470	426	640,109		
	Total		294816,549	427			

Welke ondernemingen stellen één van de big 4 auditkantoren aan? Uit de onderstaande tabel kunnen we afleiden dat de grote en middelgrote beursgenoteerde ondernemingen in respectievelijk 83% en 81% van de gevallen een bedrijfsrevisor verbonden aan een groot kantoor aanstelden. Grotere ondernemingen hebben dus een duidelijke voorkeur om een auditkantoor van de Big 4 aan te stellen. Bij de kleinere beursgenoteerde ondernemingen zien we dat het verschil kleiner is.

Kapitalisatie * Big_4 Crosstabulation

			Big_4		Total
			0	1	
Kapitalisatie	Large Cap - Bel 20	Count	12	60	72
		% within Kapitalisatie	16,7%	83,3%	100,0%
	Mid Cap	Count	29	126	155
		% within Kapitalisatie	18,7%	81,3%	100,0%
	Small Cap	Count	93	108	201
		% within Kapitalisatie	46,3%	53,7%	100,0%
Total	Count	134	294	428	
	% within Kapitalisatie	31,3%	68,7%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	39,534 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	40,222	2	,000
N of Valid Cases	428		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 22,54.

Wanneer we deze twee conclusies samenvoegen en de combinatie van een big 4 auditkantoor en de kapitalisatie van een onderneming vergelijken met de gemiddelde vertragingen zien we dat alle ondernemingen die een groot auditkantoor aanstellen een kortere vertraging hebben. Daarnaast blijkt uit de tabel ook dat de ondernemingen in de small cap de grootste vertraging kennen.

Report

Vertraging

Big 4	Kapitalisatie	Mean	N	Std. Deviation
0	Large Cap - Bel 20	80,83	12	8,611
	Mid Cap	92,97	29	23,453
	Small Cap	103,38	93	24,852
	Total	99,10	134	24,500
1	Large Cap - Bel 20	79,67	60	20,621
	Mid Cap	78,79	126	26,047
	Small Cap	86,31	108	26,245
	Total	81,73	294	25,277
Total	Large Cap - Bel 20	79,86	72	19,106
	Mid Cap	81,45	155	26,104
	Small Cap	94,20	201	26,934
	Total	87,17	428	26,276

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Big_4	Between Groups (Combined)	27782,240	1	27782,240	44,321	,000
	Within Groups	267034,309	426	626,841		
	Total	294816,549	427			

7.2.4. Financiële toestand van de ondernemingen

Tot slot tracht ik een verband te zoeken tussen de financiële toestand van de ondernemingen en de auditvertraging. Uit onderzoek bleek immers dat de ondernemingen met financiële problemen vaker (vrijwillig) van bedrijfsrevisor wisselen (FEE, 2004). De auditvertraging zou dus in de eerste plaats al langer kunnen duren doordat de bedrijfsrevisor telkens van nul moet beginnen en niet de tijd en de kans krijgt om doorheen de jaren kennis over de onderneming en ervaring te verzamelen. De gemiddelde auditvertraging voor ondernemingen met een slechte liquiditeit is verrassend significant kleiner dan die voor ondernemingen met een goede liquiditeit (groter dan 1). Bij de grote ondernemingen doet zich dat wat merkwaardige fenomeen niet voor. Wanneer de liquiditeit van een grote beursgenoteerde onderneming groter is dan 1, dan is de auditvertraging significant korter dan wanneer deze onderneming minder liquide is.

Report

Vertraging

Liquiditeit_klasse	Kapitalisatie	Mean	N	Std. Deviation
0	Large Cap - Bel 20	81,48	58	18,309
	Mid Cap	78,91	94	24,524
	Small Cap	93,77	81	24,870
	Total	84,72	233	24,116
1	Large Cap - Bel 20	73,14	14	21,529
	Mid Cap	85,34	61	28,131
	Small Cap	94,50	120	28,341
	Total	90,10	195	28,431
Total	Large Cap - Bel 20	79,86	72	19,106
	Mid Cap	81,45	155	26,104
	Small Cap	94,20	201	26,934
	Total	87,17	428	26,276

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Liquiditeit_klasse	Between Groups (Combined)	3079,296	1	3079,296	4,496	,035
	Within Groups	291737,253	426	684,829		
	Total	294816,549	427			

Wanneer we hetzelfde toepassen voor de solvabiliteit van de ondernemingen zien we dat de auditvertraging daalt wanneer de ondernemingen solvabel zijn. Deze invloed geldt enkel voor de grote en de kleine beursgenoteerde ondernemingen. Bij de middelgrote beursgenoteerde ondernemingen zien we dat de auditverklaring later wordt afgeleverd wanneer de onderneming solvabel is, waardoor er globaal geen statistisch significant verschil is.

Report

Vertraging

Solvabiliteit_klasse	Kapitalisatie	Mean	N	Std. Deviation
0	Large Cap - Bel 20	93,43	14	15,052
	Mid Cap	72,43	21	28,474
	Small Cap	95,52	31	23,435
	Total	87,73	66	25,687
1	Large Cap - Bel 20	76,59	58	18,625
	Mid Cap	82,86	134	25,540
	Small Cap	93,96	170	27,580
	Total	87,07	362	26,416
Total	Large Cap - Bel 20	79,86	72	19,106
	Mid Cap	81,45	155	26,104
	Small Cap	94,20	201	26,934
	Total	87,17	428	26,276

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Solvabiliteit_klasse	Between Groups (Combined)	24,185	1	24,185	,035	,852
	Within Groups	294792,364	426	692,001		
	Total	294816,549	427			

Tot slot wordt aan de hand van onderstaande tabellen onderzocht of de rentabiliteit van de ondernemingen een invloed heeft op de auditvertraging. Enkel bij de grootste beursgenoteerde ondernemingen zien we een kortere auditvertraging wanneer de onderneming een hogere rentabiliteit van het eigen vermogen heeft. Bij de kleine en de middelgrote ondernemingen zien we het omgekeerde effect. Daar wordt de auditverklaring langer wanneer de onderneming meer rendabel is. Globaal is er dus geen significant verschil.

Report

Vertraging

ROE_klasse	Kapitalisatie	Mean	N	Std. Deviation
0	Large Cap - Bel 20	79,91	69	19,411
	Mid Cap	80,84	146	25,253
	Small Cap	93,69	179	27,149
	Total	86,52	394	26,027
1	Large Cap - Bel 20	78,67	3	12,055
	Mid Cap	91,22	9	38,019
	Small Cap	98,36	22	25,316
	Total	94,74	34	28,332
Total	Large Cap - Bel 20	79,86	72	19,106
	Mid Cap	81,45	155	26,104
	Small Cap	94,20	201	26,934
	Total	87,17	428	26,276

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * ROE_klasse	Between Groups (Combined)	2113,556	1	2113,556	3,076	,080
	Within Groups	292702,993	426	687,096		
	Total	294816,549	427			

Hetzelfde fenomeen zien we bij de rentabiliteit van de totaal activa. Enkel bij de grote ondernemingen daalt de auditvertraging naarmate de onderneming meer rendabel wordt. Analoog met de rentabiliteit van het eigen vermogen zien we ook hier dat de middelgrote en kleine ondernemingen een langere auditvertraging ervaren wanneer ze meer rendabel zijn. Globaal is er geen significant verschil.

Report

Vertraging

ROA_klasse	Kapitalisatie	Mean	N	Std. Deviation
0	Large Cap - Bel 20	82,33	12	20,619
	Mid Cap	79,55	29	22,043
	Small Cap	93,61	67	25,673
	Total	88,58	108	24,894
1	Large Cap - Bel 20	79,37	60	18,934
	Mid Cap	81,88	126	27,012
	Small Cap	94,50	134	27,632
	Total	86,69	320	26,747
Total	Large Cap - Bel 20	79,86	72	19,106
	Mid Cap	81,45	155	26,104
	Small Cap	94,20	201	26,934
	Total	87,17	428	26,276

ANOVA Table

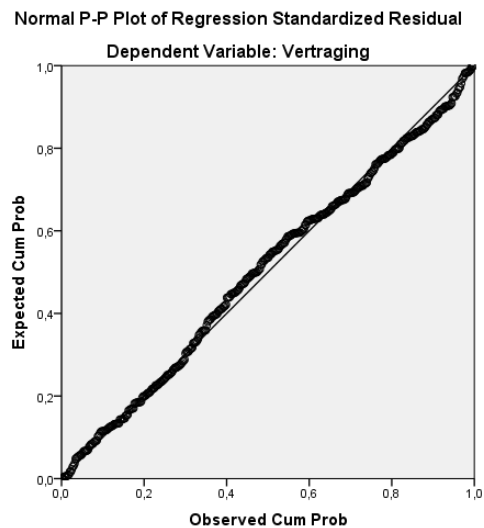
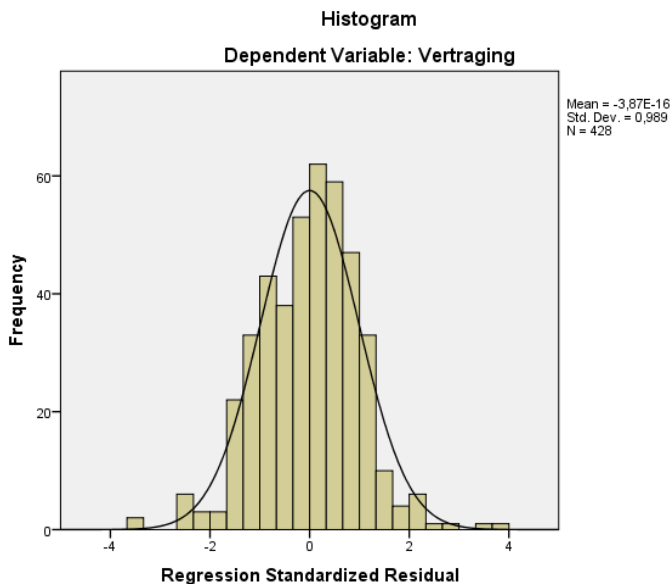
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * ROA_klasse	Between Groups (Combined)	288,312	1	288,312	,417	,519
	Within Groups	294528,238	426	691,381		
	Total	294816,549	427			

7.3. Controle van de variabelen voor de multiple regressie

Alvorens we de regressie kunnen uitvoeren is het belangrijk om mogelijke onregelmatigheden in de gegevens en tussen de variabelen op te sporen en te corrigeren. De controle van de gegevens en de variabelen wordt uitgevoerd door het opsporen van outliers, het testen op multicollineariteit en heteroscedasticiteit.

7.3.1. Residuenanalyse

Met de residuenanalyse kunnen we nagaan of de residuen normaal verdeeld zijn. Dit kan op twee manieren, met een histogram of met een normal probability plot. Uit een histogram kan de normale verdeling afgeleid worden. Wanneer de residuen normaal verdeeld zijn liggen alle punten op of rondom de diagonaal. Uit onderstaande figuren kunnen we dus afleiden dat de gestandaardiseerde residuen als normaal verdeeld beschouwd kunnen worden.

7.3.2. Outliers

Een outlier of een uitschieter is een extreme waarde die sterk verschilt van de andere waarnemingen in de steekproef. Deze waarneming kan drie tot vier standaarddeviaties verwijderd zijn van de gemiddelde waarde van alle observaties. Deze kunnen de gegevens sterk beïnvloeden waardoor de resultaten vertekend kunnen zijn. Dit gebeurt in SPSS aan de hand van de tabel 'Casewise Diagnostics'. Deze tabel geeft een overzicht van de outliers. Deze waarnemingen worden niet opgenomen in het regressiemodel.

Casewise Diagnostics^a

Case Number	Std. Residual	Vertraging	Predicted Value	Residual
16	-2,551	20	81,68	-61,677
24	3,833	179	86,34	92,657
38	2,096	132	81,33	50,671
72	-2,537	23	84,34	-61,338
114	3,444	159	75,73	83,271
124	-2,137	19	70,66	-51,665
214	-2,161	33	85,25	-52,245
223	2,019	131	82,19	48,812
229	-2,098	36	86,71	-50,711
322	-2,514	33	93,78	-60,776
408	3,379	162	80,30	81,699
424	-2,085	47	97,40	-50,396

a. Dependent Variable: Vertraging

7.3.3. Multicollineariteit

Wanneer er sprake is van multicollineariteit tussen de variabelen wil dit zeggen dat de onafhankelijke variabelen onderling sterk gecorreleerd zijn met elkaar. Er zijn met andere woorden twee onafhankelijke variabelen die in principe hetzelfde meten en dezelfde informatie overbrengen. Het is belangrijk om te bepalen dat er geen multicollineariteit aanwezig is in het regressiemodel omdat dit één van de veronderstellingen van meervoudige regressie is. Dit kan worden nagegaan aan de hand van de VIF. Wanneer deze waarde gelijk is aan 1 is er geen sprake van multicollineariteit. Wanneer de VIF groter is dan 10, is er wel sprake van multicollineariteit.

In onderstaande tabel zien we dat de drie dummyvariabelen van de kapitalisatie van de onderneming sterk gecorreleerd zijn met elkaar. Om ervoor te zorgen dat de multicollineariteit de regressiecoëfficiënten niet beïnvloedt moet één van deze drie variabelen, namelijk 'Small Cap' weggelaten worden uit het regressiemodel en dus als referentiebasis gebruikt.

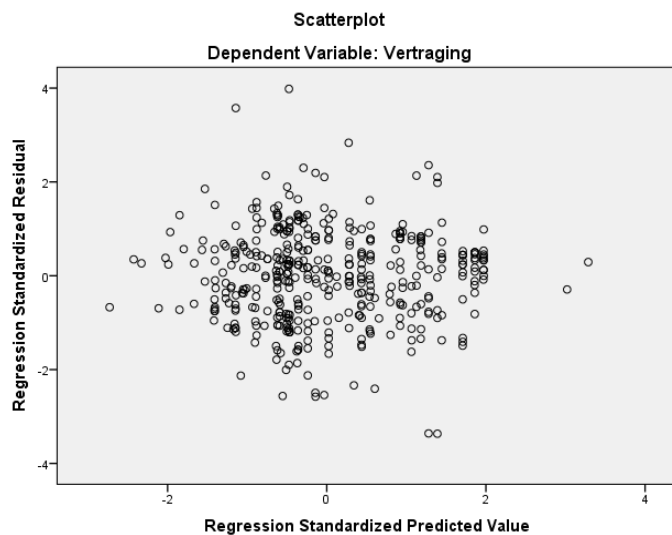
Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	124,048	17,493		7,091	,000		
Partnerwissel	-2,038	4,368	-,031	-,467	,641	,451	2,218
Kantoorwissel	12,794	7,303	,093	1,752	,081	,712	1,405
Verplichte_wissel	-11,684	5,091	-,130	-2,295	,022	,623	1,606
Aantal_controles	-2,856	,921	-,193	-3,102	,002	,519	1,926
Voorbehoud	9,992	7,753	,061	1,289	,198	,908	1,102
Toelichtende_paragr.	-20,865	4,937	-,269	-4,226	,000	,493	2,027
Onthouding	19,173	7,927	,116	2,419	,016	,868	1,152
Going_concern	20,001	7,028	,189	2,846	,005	,453	2,210
Large_Cap	-36,915	17,454	-,528	-2,115	,035	,032	31,153
Mid_Cap	-33,444	17,276	-,609	-1,936	,054	,020	49,497
Small_Cap	-20,970	17,282	-,399	-1,213	,226	,019	53,988
Balanstotaal	-4,577E-010	,000	-,052	-,920	,358	,618	1,618
Winst_Verlies_BJ	5,235E-010	,000	,024	,432	,666	,631	1,584
Liquiditeit	-,529	,152	-,183	-3,475	,001	,725	1,379
Solvabiliteit	,072	,049	,075	1,476	,141	,775	1,291
ROA	-,035	,036	-,087	-,988	,324	,258	3,881
ROE	-,004	,022	-,016	-,189	,850	,287	3,479

a. Dependent Variable: Vertraging

7.3.4. Heteroscedasticiteit

Onder heteroscedasticiteit wordt verstaan dat de variantie van de restwaarden constant is. Bij een meervoudige regressie moeten de restwaarden constant zijn. Het is dus niet toegestaan dat de variantie van de residuen afhankelijk zijn van de waarden van de onafhankelijke variabelen. Wanneer dit het geval is spreekt men over heteroscedasticiteit. Dit fenomeen heeft geen rechtstreekse invloed op de schatting van de regressiecoëfficiënten maar kan wel leiden tot onzuivere schattingen van de standaardfouten. Voor deze analyse wordt aan de veronderstelling van homoscedasticiteit voldaan. De restwaarden vertonen een gelijke spreiding.

7.4. Regressieanalyse

Het regressiemodel van het empirisch onderzoek wordt opgesteld op basis van bovenvermelde onderzoekshypotheses. De afhankelijke variabele van dit model is de auditvertraging. Met behulp van een meervoudige regressie wordt de invloed van verschillende factoren, waaronder de auditwissel, op de auditvertraging getest. Deze factoren zijn de onafhankelijke variabelen en worden opgenomen in het model als regressors van de meervoudige regressievergelijking. Er zullen meerdere regressies getest en besproken worden waarbij eerst de invloed van een auditwissel op de auditvertraging wordt getest en steeds modererende variabelen worden toegevoegd aan de regressievergelijking.

7.4.1. Effect van een auditwissel op de auditvertraging

Met deze eerste regressievergelijking wil ik het effect van een auditwissel, ongeacht of er een partnerwissel of kantoorwissel werd doorgevoerd en ongeacht of het om een verplichte of vrijwillige auditwissel gaat.

$$\text{Vertraging} = \beta_0 + \beta_1 * \text{Auditwissel} + \beta_2 * \text{Aantal controles} + \beta_3 * \text{Goedkeurende verklaring} + \beta_4 * \text{Balanstotaal} + \beta_5 * \text{Winst/verlies} + \beta_6 * \text{Large Cap} + \beta_7 * \text{Mid Cap} + \beta_8 * \text{Liquiditeit} + \beta_9 * \text{Solvabiliteit} + \beta_{10} * \text{ROA} + \beta_{12} * \text{ROE} + \varepsilon$$

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	44077,741	11	4007,067	7,927	,000 ^b
	Residual	204226,103	404	505,510		
	Total	248303,844	415			

a. Dependent Variable: Vertraging

b. Predictors: (Constant), ROE, Solvabiliteit, Large_Cap, Auditwissel, Balanstotaal, Goedkeurende_verklaring, Liquiditeit, Mid_Cap, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, ROA

Uit de ANOVA-tabel blijkt dat het model significant is op significantieniveaus 5% en 1%.

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	101,306	5,022		20,172	,000
Auditwissel	-4,057	3,516	-,070	-1,154	,249
Aantal_controles	-2,927	,850	-,212	-3,445	,001
Goedkeurende_verklaring	4,400	3,302	,067	1,332	,183
Balanstotaal	-1,286E-010	,000	-,062	-1,305	,193
Winst_Verlies_BJ	5,066E-010	,000	,025	,477	,634
Large_Cap	-18,782	3,212	-,289	-5,847	,000
Mid_Cap	-17,947	2,555	-,352	-7,024	,000
Liquiditeit	-,431	,135	-,158	-3,192	,002
Solvabiliteit	,066	,044	,074	1,493	,136
ROA	-,016	,066	-,017	-,247	,805
ROE	-3,856	3,813	-,071	-1,011	,313

a. Dependent Variable: Vertraging

Uit bovenstaande tabel kunnen we afleiden dat de volgende variabelen een significante (negatieve) invloed uitoefenen op de auditvertraging: aantal controles, large cap, mid cap en liquiditeit. Hierdoor bekomen we volgend model:

$\text{Auditvertraging} = 101,306 - 2,92 * \text{Aantal controles} - 18,782 * \text{Large Cap} - 17,947 * \text{Mid Cap} - 0,431 * \text{Liquiditeit}$
--

Uit het model blijkt dat het aantal controles een negatieve invloed heeft op de auditvertraging. Met andere woorden, hoe meer controles de bedrijfsrevisor heeft uitgevoerd, dus hoe langer aangesteld binnen dezelfde onderneming, hoe korter de auditvertraging. Daarnaast zorgt de grootte van de onderneming ook voor een kortere auditvertraging. De auditverklaring van grote beursgenoteerde ondernemingen wordt 18 dagen sneller afgeleverd ten opzichte van kleine ondernemingen. Middelgrote ondernemingen ontvangen hun verklaring 17 dagen sneller dan de kleinste beursgenoteerde ondernemingen.

Voor de andere onafhankelijke variabelen werd onvoldoende statistisch bewijs gevonden om een invloed op de auditverklaring te bepalen. Bovendien kunnen we uit onderstaande tabel afleiden dat slechts 15,5% (adjusted R square) van de variantie in de afhankelijke variabele verklaard wordt door de onafhankelijke variabelen.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,421 ^a	,178	,155	22,484

a. Predictors: (Constant), ROE, Solvabiliteit, Large_Cap, Auditwissel, Balanstotaal, Goedkeurende_verklaring, Liquiditeit, Mid_Cap, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, ROA

7.4.2. Effect van een partnerwissel en kantoorwissel op auditvertraging

Met de volgende regressievergelijking wil ik onderzoeken of er een statistisch significant verschil is tussen een partner- en een kantoorwissel en of deze variabelen een invloed hebben op de auditvertraging.

$$\text{Vertraging} = \beta_0 + \beta_1 * \text{Partnerwissel} + \beta_2 * \text{Kantoorwissel} + \beta_3 * \text{Aantal controles} + \beta_4 * \text{Goedkeurende verklaring} + \beta_5 * \text{Balanstotaal} + \beta_6 * \text{Winst/verlies} + \beta_7 * \text{Large Cap} + \beta_8 * \text{Mid Cap} + \beta_9 * \text{Liquiditeit} + \beta_{11} * \text{Solvabiliteit} + \beta_{12} * \text{ROA} + \beta_{13} * \text{ROE} + \varepsilon$$

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	45820,358	12	3818,363	7,600	,000 ^p
	Residual	202483,486	403	502,440		
	Total	248303,844	415			

a. Dependent Variable: Vertraging

b. Predictors: (Constant), ROE, Solvabiliteit, Kantoorwissel, Mid_Cap, Partnerwissel, Balanstotaal, Goedkeurende_verklaring, Large_Cap, Liquiditeit, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, ROA

Uit de laatste kolom van bovenstaande tabel kunnen we concluderen dat het regressiemodel significant is op significantieniveaus van 5% en 1%.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	101,923	5,018		20,312	,000
	Partnerwissel	-5,942	3,648	-,097	-1,629	,104
	Kantoorwissel	5,542	6,233	,044	,889	,374
	Aantal_controles	-2,914	,847	-,211	-3,440	,001
	Goedkeurende_verklaring	4,125	3,295	,063	1,252	,211
	Balanstotaal	-1,277E-010	,000	-,062	-1,300	,194
	Winst_Verlies_BJ	5,353E-010	,000	,027	,505	,614
	Large_Cap	-18,882	3,203	-,291	-5,895	,000
	Mid_Cap	-17,925	2,547	-,352	-7,037	,000
	Liquiditeit	-,433	,135	-,159	-3,212	,001
	Solvabiliteit	,059	,044	,066	1,329	,185
	ROA	-,019	,066	-,019	-,284	,777
	ROE	-3,830	3,801	-,070	-1,007	,314

a. Dependent Variable: Vertraging

Wanneer we naar bovenstaande tabel kijken zien we dat er slechts vier onafhankelijke variabelen zijn die een significante negatieve invloed hebben op de auditvertraging. Zowel het aantal controles als de grootte van de onderneming en de liquiditeit zorgen ervoor dat de auditvertraging verkort wordt. Er werd geen significante invloed gevonden voor de variabelen partnerwissel en kantoorwissel. We bekomen dus volgend model:

Auditvertraging =	101,923 - 2,914 * Aantal controles - 18,882 * Large Cap - 17,925 * Mid Cap - 0,433 * Liquiditeit
-------------------	--

Aan de hand van de adjusted R square kunnen we afleiden dat slechts 16% van de variante in de afhankelijke variabele, de auditvertraging, verklaard wordt door de onafhankelijke variabelen.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,430 ^a	,185	,160	22,415

a. Predictors: (Constant), ROE, Solvabiliteit, Kantoorwissel, Mid_Cap, Partnerwissel, Balanstotaal, Goedkeurende_verklaring, Large_Cap, Liquiditeit, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, ROA

7.4.3. Effect van een verplichte en vrijwillige wissel op de auditvertraging

De volgende regressievergelijking werd opgesteld met als doel te onderzoeken of een verplichte en een vrijwillige wissel een verschillende invloed hebben op de auditvertraging.

$$\text{Vertraging} = \beta_0 + \beta_1 * \text{Verplichte wissel} + \beta_2 * \text{Vrijwillige wissel} + \beta_3 * \text{Aantal controles} + \beta_4 * \text{Goedkeurende verklaring} + \beta_5 * \text{Balanstotaal} + \beta_6 * \text{Winst/verlies} + \beta_7 * \text{Large Cap} + \beta_8 * \text{Mid Cap} + \beta_9 * \text{Liquiditeit} + \beta_{10} * \text{Solvabiliteit} + \beta_{11} * \text{ROA} + \beta_{12} * \text{ROE} + \varepsilon$$

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	46221,639	12	3851,803	7,681	,000 ^b
	Residual	202082,205	403	501,445		
	Total	248303,844	415			

a. Dependent Variable: Vertraging

b. Predictors: (Constant), ROE, Solvabiliteit, Verplichte_wissel, Large_Cap, Vrijwillige_wissel, Balanstotaal, Goedkeurende_verklaring, Liquiditeit, Mid_Cap, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, ROA

Deze regressievergelijking is significant op significantieniveaus 5% en 1%

Coefficients ^a					
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	101,017	5,004		20,188	,000
Verplichte_wissel	-9,866	4,489	-,119	-2,198	,029
Vrijwillige_wissel	-,151	3,978	-,002	-,038	,970
Aantal_controles	-2,970	,847	-,215	-3,508	,001
Goedkeurende_verklaring	4,568	3,290	,070	1,389	,166
Balanstotaal	-1,073E-010	,000	-,052	-1,088	,277
Winst_Verlies_BJ	4,341E-010	,000	,022	,410	,682
Large_Cap	-19,364	3,212	-,298	-6,029	,000
Mid_Cap	-18,489	2,558	-,363	-7,227	,000
Liquiditeit	-,463	,135	-,170	-3,418	,001
Solvabiliteit	,077	,044	,087	1,748	,081
ROA	-,009	,066	-,010	-,143	,886
ROE	-3,911	3,798	-,072	-1,030	,304

a. Dependent Variable: Vertraging

In tegenstelling tot vorige regressievergelijkingen zien we dat hier wel een significante invloed van een wissel. De verplichte auditwissel heeft een significante negatieve invloed op de auditvertraging. Met andere woorden, wanneer een onderneming verplicht wordt om een nieuwe bedrijfsrevisor aan te stellen wordt de auditvertraging verkort. Daarnaast zijn ook de variabelen aantal controles, large cap, mid cap en liquiditeit significant in deze regressievergelijking. Daarom bekomen we tot het volgende model:

Auditvertraging =	101,017 - 9,866 * Verplichte wissel - 2,970 * Aantal controles - 19,364 * Large Cap - 18,489 * Mid Cap - 0,463 * liquiditeit
-------------------	--

Voor de andere variabelen wordt geen significant statistisch bewijs gevonden. Bovendien wordt slechts 16,2% van de variantie in de afhankelijke variabele in dit regressiemodel verklaard door de onafhankelijke variabelen.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,431 ^a	,186	,162	22,393

a. Predictors: (Constant), ROE, Solvabiliteit, Verplichte_wissel, Large_Cap, Vrijwillige_wissel, Balanstotaal, Goedkeurende_verklaring, Liquiditeit, Mid_Cap, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, ROA

7.4.4. Effect van het auditkantoor op de auditvertraging

Heeft de grootte van het auditkantoor een invloed op de auditvertraging? Met onderstaande twee regressievergelijkingen tracht ik een antwoord te zoeken op deze vraag. Bij de eerste regressievergelijking wordt de variabele Big 4 gebruikt.

$$\text{Vertraging} = \beta_0 + \beta_1 * \text{Auditwissel} + \beta_2 * \text{Aantal controles} + \beta_3 * \text{Goedkeurende verklaring} + \beta_4 * \text{big 4} + \beta_5 * \text{Balanstotaal} + \beta_6 * \text{Winst/verlies} + \beta_7 * \text{Large Cap} + \beta_8 * \text{Mid Cap} + \beta_9 * \text{Liquiditeit} + \beta_{10} * \text{Solvabiliteit} + \beta_{11} * \text{ROA} + \beta_{12} * \text{ROE} + \varepsilon$$

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	59960,522	12	4996,710	10,692	,000 ^p
	Residual	188343,322	403	467,353		
	Total	248303,844	415			

a. Dependent Variable: Vertraging

b. Predictors: (Constant), ROE, Solvabiliteit, Large_Cap, Auditwissel, Balanstotaal, Big_4, Goedkeurende_verklaring, Liquiditeit, Mid_Cap, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, ROA

Ook dit model is significant op significantieniveaus 5% en 1%

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	113,525	5,264		21,565	,000
	Auditwissel	-4,420	3,381	-,077	-1,307	,192
	Aantal_controles	-3,266	,819	-,237	-3,987	,000
	Goedkeurende_verklaring	4,036	3,175	,062	1,271	,204
	Big_4	-14,482	2,484	-,275	-5,830	,000
	Balanstotaal	-1,246E-010	,000	-,060	-1,316	,189
	Winst_Verlies_BJ	7,583E-010	,000	,038	,742	,459
	Large_Cap	-14,672	3,168	-,226	-4,631	,000
	Mid_Cap	-13,955	2,550	-,274	-5,472	,000
	Liquiditeit	-,389	,130	-,143	-2,989	,003
	Solvabiliteit	,012	,043	,013	,276	,782
	ROA	-,022	,064	-,023	-,349	,727
	ROE	-4,758	3,669	-,088	-1,297	,196

a. Dependent Variable: Vertraging

Wanneer een onderneming een bedrijfsrevisor aanstelt die verbonden is aan een auditkantoor van de big 4 is de auditvertraging significant korter in vergelijking met een kleiner auditkantoor. Grote auditkantoren hebben meer middelen en personeel ter beschikking en kunnen deze ook flexibeler inzetten. Daarnaast zorgen ook het aantal controles en de grootte en de liquiditeit van de onderneming voor een daling in de auditvertraging. Wanneer we deze invloeden in een model plaatsen, bekomen we volgende vergelijking:

Auditvertraging =	113,525 - 3,266 * Aantal controles - 14,482 * Big 4 - 14,672 * Large Cap - 13,955 * Mid Cap - 0,389 * liquiditeit
-------------------	---

Voor de invloed van de overige variabelen, zoals het type verklaring, de winst en het balanstotaal of andere financiële ratio's van de onderneming wordt geen statistisch bewijs gevonden. Bovendien wordt slechts 21,9% van de variantie in de afhankelijke variabele verklaard door de onafhankelijke variabelen in het regressiemodel.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,491 ^a	,241	,219	21,618

a. Predictors: (Constant), ROE, Solvabiliteit, Large_Cap, Auditwissel, Balanstotaal, Big_4, Goedkeurende_verklaring, Liquiditeit, Mid_Cap, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, ROA

Aangezien BDO ook gezien wordt als een groot auditkantoor wordt in de regressievergelijking de big 4 variabele vervangen door de big 5 variabele. Hierdoor wordt naast de vier klassieke grote auditkantoren ook BDO beschouwd als een groot auditkantoor. Dit leidt tot de volgende regressievergelijking:

$$\text{Vertraging} = \beta_0 + \beta_1 * \text{Auditwissel} + \beta_2 * \text{Aantal controles} + \beta_3 * \text{Goedkeurende verklaring} + \beta_4 * \text{big 5} + \beta_5 * \text{Balanstotaal} + \beta_6 * \text{Winst/verlies} + \beta_7 * \text{Large Cap} + \beta_8 * \text{Mid Cap} + \beta_9 * \text{Liquiditeit} + \beta_{10} * \text{Solvabiliteit} + \beta_{11} * \text{ROA} + \beta_{12} * \text{ROE} + \varepsilon$$

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	58596,836	12	4883,070	10,373	,000 ^p
	Residual	189707,007	403	470,737		
	Total	248303,844	415			

a. Dependent Variable: Vertraging

b. Predictors: (Constant), ROE, Solvabiliteit, Large_Cap, Auditwissel, Balanstotaal, Big_5, Goedkeurende_verklaring, Liquiditeit, Mid_Cap, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, ROA

Uit de ANOVA-tabel kunnen we aflezen dat deze regressievergelijking significant is op significantieniveaus 5% en 1%.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	116,858	5,597		20,878	,000
	Auditwissel	-4,331	3,393	-,075	-1,277	,202
	Aantal_controles	-3,324	,823	-,241	-4,039	,000
	Goedkeurende_verklaring	3,306	3,192	,051	1,036	,301
	Big_5	-15,409	2,775	-,264	-5,554	,000
	Balanstotaal	-1,367E-010	,000	-,066	-1,438	,151
	Winst_Verlies_BJ	7,209E-010	,000	,036	,703	,483
	Large_Cap	-15,129	3,169	-,233	-4,774	,000
	Mid_Cap	-14,480	2,543	-,284	-5,693	,000
	Liquiditeit	-,367	,131	-,135	-2,804	,005
	Solvabiliteit	,005	,044	,006	,123	,902
	ROA	-,049	,064	-,050	-,764	,446
	ROE	-3,445	3,680	-,063	-,936	,350

a. Dependent Variable: Vertraging

Wanneer we BDO beschouwen als een groot auditkantoor zien we een sterkere negatieve invloed van een groot auditkantoor op de auditverklaring. Bovendien zien we ook hier dat de ondernemingsgrootte en de liquiditeit van de onderneming een negatief effect hebben op de auditvertraging.

Auditvertraging =	116,858 - 3,324 * Aantal controles - 15,409 * Big 5 - 15,129 * Large Cap - 14,480 * Mid Cap - 0,367 * Liquiditeit
-------------------	---

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,486 ^a	,236	,213	21,696

a. Predictors: (Constant), ROE, Solvabiliteit, Large_Cap, Auditwissel, Balanstotaal, Big_5, Goedkeurende_verklaring, Liquiditeit, Mid_Cap, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, ROA

7.4.5. Effect van het type verklaring op de auditvertraging

Tot slot wil ik met deze laatste regressievergelijking wil ik nagaan of het type auditverklaring dat wordt afgeleverd een invloed heeft op de auditvertraging.

$$\text{Vertraging} = \beta_0 + \beta_1 * \text{Auditwissel} + \beta_2 * \text{Aantal controles} + \beta_3 * \text{Voorbehoud} + \beta_4 * \text{Toelichtende paragraaf} + \beta_5 * \text{Onthouding} + \beta_6 * \text{Going concern} + \beta_7 * \text{Balanstotaal} + \beta_8 * \text{Winst/verlies} + \beta_9 * \text{Large Cap} + \beta_{10} * \text{Mid Cap} + \beta_{11} * \text{Liquiditeit} + \beta_{12} * \text{Solvabiliteit} + \beta_{13} * \text{ROA} + \beta_{14} * \text{ROE} + \epsilon$$

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	53832,869	14	3845,205	7,929	,000 ^b
	Residual	194470,975	401	484,965		
	Total	248303,844	415			

a. Dependent Variable: Vertraging

b. Predictors: (Constant), ROE, Solvabiliteit, Voorbehoud, Auditwissel, Mid_Cap, Balanstotaal, Toelichtende_paragraaf, Onthouding, Liquiditeit, Large_Cap, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, Going_concern, ROA

Het regressiemodel is significant op significantieniveaus 5% en 1%.

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	
	B	Std. Error	Beta			
1	(Constant)	101,938	4,551		22,398	,000
	Auditwissel	-3,993	3,447	-,069	-1,158	,247
	Aantal_controles	-2,932	,835	-,213	-3,511	,000
	Voorbehoud	9,252	6,938	,061	1,333	,183
	Toelichtende_paragraaf	-15,480	4,562	-,211	-3,393	,001
	Going_concern	16,709	6,631	,168	2,520	,012
	Onthouding	20,927	7,559	,137	2,768	,006
	Balanstotaal	-1,120E-010	,000	-,054	-1,159	,247
	Winst_Verlies_BJ	4,625E-011	,000	,002	,044	,965
	Large_Cap	-17,925	3,208	-,276	-5,588	,000
	Mid_Cap	-15,875	2,541	-,312	-6,247	,000
	Liquiditeit	-,493	,139	-,181	-3,542	,000
	Solvabiliteit	,109	,045	,122	2,421	,016
	ROA	,022	,066	,023	,338	,735
	ROE	-1,881	3,778	-,035	-,498	,619

a. Dependent Variable: Vertraging

Wanneer we de bovenstaande tabel met coëfficiënten bekijken zien we dat een toelichtende paragraaf en een going-concern opinie een positieve coëfficiënt hebben. De controleverklaring wordt met andere woorden sneller afgeleverd wanneer een toelichtende paragraaf of going-concern opinie wordt toegevoegd. Wanneer de bedrijfsrevisor geen oordeel kan vellen over het getrouw beeld van de jaarrekening en een onthoudende verklaring opstelt, duurt het langer voordat deze wordt afgeleverd. Hij zal er andere manieren zoeken en de jaarrekening aan andere controles onderwerpen om een verklaring met voorbehoud te vermijden. Daarnaast hebben ook in dit regressiemodel het aantal controles, de grootte van de onderneming en de liquiditeit een negatieve invloed uitoefenen op de auditvertraging. Wanneer een onderneming solvabel is wordt de auditverklaring vergroot. Dit kunnen we allemaal samenvatten in volgend model:

$\text{Auditvertraging} = 101,398 - 2,932 * \text{Aantal controles} - 15,480 * \text{Toelichtende paragraaf} + 16,709 * \text{Going Concern} + 20,927 * \text{Onthouding} - 17,925 * \text{Large Cap} - 15,875 * \text{Mid Cap} - 0,493 * \text{liquiditeit} + 0,109 * \text{Solvabiliteit}$
--

Voor de andere onafhankelijke variabelen werd onvoldoende statistisch bewijs gevonden dat ze een significante invloed uitoefenen op de afhankelijke variabele in het regressiemodel. Bovendien moeten we opmerken dat de adjusted R square 0,189 bedraagt. Dit wil zeggen dat slechts 18,9% van de variantie in de afhankelijke variabele verklaard wordt door de onafhankelijke variabelen in het regressiemodel.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,466 ^a	,217	,189	22,022

a. Predictors: (Constant), ROE, Solvabiliteit, Voorbehoud, Auditwissel, Mid_Cap, Balanstotaal, Toelichtende_paragraaf, Onthouding, Liquiditeit, Large_Cap, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, Going_concern, ROA

7.5. Conclusie

In deze paragraaf worden aan de hand van bovenstaande resultaten de onderzoekshypothesen aanvaard of verworpen.

De eerste onderzoekshypothese heeft als doel het effect van een auditwissel op de auditvertraging te onderzoeken. Meer bepaald verwachtte ik dat de auditvertraging hoger zou zijn na een auditwissel. Deze hypothese kan noch aanvaard, noch verworpen worden. Er werd geen statistisch bewijs gevonden dat een auditwissel een invloed heeft op de auditvertraging. Hetzelfde geldt voor de derde en de vierde onderzoekshypothese. Deze onderzoeken de invloed van respectievelijk een partnerwissel t.o.v. een kantoorwissel en een verplichte wissel t.o.v. een vrijwillige wissel. Ook deze hypothesen kunnen noch verworpen, noch aanvaard worden omdat er onvoldoende statistisch bewijs werd gevonden.

Uit een bovenstaande regressievergelijking blijkt wel dat de verplichte wissel een significante negatieve invloed heeft op de afhankelijke variabele, de auditvertraging. Met andere woorden, wanneer een verplichte wissel wordt doorgevoerd, is de auditvertraging korter.

De tweede onderzoekshypothese stelde dat de auditvertraging korter wordt naarmate de bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft binnen dezelfde onderneming en dus meer controles uitvoert. Deze hypothese kan op basis van de resultaten van de verschillende regressievergelijkingen aanvaard worden. In elk regressiemodel is de variabele 'aantal controles' significant en heeft deze variabele een negatieve invloed op de auditvertraging. Dit wil zeggen dat de auditvertraging verkleint naarmate de bedrijfsrevisor meer controles uitvoert en dus langer aangesteld blijft.

De vijfde onderzoekshypothese, die stelt dat de audit lag kleiner is wanneer de nieuwe bedrijfsrevisor verbonden is aan een groot auditkantoor, kan aanvaard worden op basis van bovenstaande regressievergelijking. Zowel wanneer we de klassieke vier grote auditkantoren als wanneer we BDO als vijfde groot auditkantoor beschouwen zien we dat een bedrijfsrevisor verbonden aan een groot auditkantoor de auditverklaring sneller kan afleveren. Bewijs hiervoor vinden we in bovenstaande regressievergelijkingen waarbij zowel de variabele Big 4 als Big 5 een significant negatieve invloed hebben op de afhankelijke variabele, de auditvertraging.

Hoofdstuk 8 Resultaten van het empirisch onderzoek - College van commissarissen

8.1. Beschrijvende statistiek

Wanneer er een college van commissarissen wordt aangesteld, zien we dat de gemiddelde auditvertraging gelijk is aan 85 dagen. Dit is nauwelijks vroeger dan wanneer een onderneming slechts één auditkantoor (eventueel met meerdere vertegenwoordigers) benoemde. Er is dus weinig verschil in de auditvertraging wanneer er meer dan één auditkantoor wordt aangesteld, het zorgt er niet voor dat de auditwerkzaamheden sneller afgerond kunnen worden. Ook hier zien we dat de bedrijfsrevisor gemiddeld voor drie jaar wordt aangesteld, het mandaat van de bedrijfsrevisor wordt met andere woorden niet verlengd.

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Vertraging	25	47	120	85,84	20,143
Winst_Verlies_BJ	25	-30363334,00	628394466,00	59076638,5200	149583890,25576
Balanstotaal	25	1967871,00	16045305127,00	1162639949,0400	3247153664,67617
Aantal_controles	25	1	6	3,44	1,417
Liquiditeit	25	,07	16,82	3,2184	4,16219
Solvabiliteit	25	-5624,32	5137,94	87,1836	1577,62475
ROA	25	-36,70	35,06	2,3532	11,15484
ROE	25	-1,78	8,14	2,7796	2,31731
Valid N (listwise)	25				

8.2. Verbanden tussen de variabelen

8.2.1. Aantal controles - duur van het mandaat

Uit onderstaande tabel kunnen we afleiden dat de auditverklaringen minder snel worden afgeleverd naarmate het college langer aangesteld blijft binnen de onderneming. De eerste controle van een jaarrekening door een college van commissarissen zou slechts 73 dagen in beslag nemen. Wanneer de bedrijfsrevisoren drie jaar aangesteld blijven duurt het gemiddeld 91 dagen alvorens de auditverklaring wordt afgeleverd. Dit is geen logisch verband aangezien ik had verwacht dat de auditvertraging zou verkleinen naarmate de bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft.

Report

Vertraging

Aantal controles	Mean	N	Std. Deviation
1	73,00	2	24,042
2	68,00	4	26,090
3	91,22	9	17,690
4	93,00	3	12,767
5	92,00	5	17,847
6	84,00	2	28,284
Total	85,84	25	20,143

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Aantal_controles	Between Groups (Combined)	2213,804	5	442,761	1,118	,384
	Within Groups	7523,556	19	395,977		
	Total	9737,360	24			

8.2.2. Grootte van de onderneming

Uit onderstaande tabel kunnen we afleiden dat de gemiddelde vertraging significant groter is bij kleinere ondernemingen. Ook bij een college van commissarissen blijkt dat de grotere beursgenoteerde ondernemingen voorrang krijgen bij de auditkantoren. Wanneer we deze tabel vergelijken met dezelfde tabel voor de eerste steekproef zien we dat de auditverklaring sneller wordt afgeleverd voor grote ondernemingen met een college van commissarissen. Bij de kleine beursgenoteerde ondernemingen is een college minder efficiënt. De controleverklaring wordt later afgeleverd wanneer er meerdere auditkantoren benoemd werden.

Report

Vertraging

Kapitalisatie	Mean	N	Std. Deviation
Large Cap - Bel 20	73,11	9	14,752
Mid Cap	81,25	8	20,824
Small Cap	104,75	8	8,225
Total	85,84	25	20,143

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Kapitalisatie	Between Groups (Combined)	4487,471	2	2243,736	9,403	,001
	Within Groups	5249,889	22	238,631		
	Total	9737,360	24			

Heeft de grootte van de onderneming ook een invloed op het type van auditverklaring dat door de bedrijfsrevisor wordt afgeleverd? Enkel de middelgrote ondernemingen met een college van commissarissen ontvangen meer een goedkeurende auditverklaring. Bij de andere groepen is er geen verschil in het type van auditverklaring.

Kapitalisatie * Goedkeurende_verklaring Crosstabulation

			Goedkeurende_verklaring		Total
			0	1	
Kapitalisatie	Large Cap - Bel 20	Count	4	5	9
		% within Kapitalisatie	44,4%	55,6%	100,0%
	Mid Cap	Count	0	8	8
		% within Kapitalisatie	0,0%	100,0%	100,0%
	Small Cap	Count	4	4	8
		% within Kapitalisatie	50,0%	50,0%	100,0%
Total	Count	8	17	25	
	% within Kapitalisatie	32,0%	68,0%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,596 ^a	2	,061
Likelihood Ratio	7,888	2	,019
N of Valid Cases	25		

a. 3 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,56.

8.2.3. Big 4 auditkantoor

Ook wanneer ten minste één van de aangesteld auditkantoren tot de big 4 behoort wordt de auditverklaring duidelijk en significant sneller afgeleverd. Wanneer het college bestaat uit ten minsten één bedrijfsrevisor verbonden aan één van de big 4 kantoren, duurt het gemiddeld 81 dagen alvorens de controlewerkzaamheden uitgevoerd zijn en een controleverklaring afgeleverd wordt. In tegenstelling tot wanneer er twee kleinere auditkantoren worden aangesteld, dan duurt de gemiddelde auditvertraging 105 dagen.

Report

Vertraging

Big_4	Mean	N	Std. Deviation
0	105,40	5	10,668
1	80,95	20	19,044
Total	85,84	25	20,143

ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Big_4	Between Groups	(Combined)	2391,210	1	2391,210	7,487	,012
	Within Groups		7346,150	23	319,398		
	Total		9737,360	24			

Welke ondernemingen stellen een big 4 auditkantoor aan? Bij de grote en middelgrote beursgenoteerde ondernemingen die kiezen voor een college van commissarissen stellen allemaal ten minste 1 auditkantoor van de big 4 aan. Kleine beursgenoteerde ondernemingen stellen in 62% van de gevallen twee kleinere auditkantoren aan.

Kapitalisatie * Big_4 Crosstabulation

			Big_4		Total
			0	1	
Kapitalisatie	Large Cap - Bel 20	Count	0	9	9
		% within Kapitalisatie	0,0%	100,0%	100,0%
	Mid Cap	Count	0	8	8
		% within Kapitalisatie	0,0%	100,0%	100,0%
	Small Cap	Count	5	3	8
		% within Kapitalisatie	62,5%	37,5%	100,0%
Total	Count	5	20	25	
	% within Kapitalisatie	20,0%	80,0%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	13,281 ^a	2	,001
Likelihood Ratio	14,435	2	,001
N of Valid Cases	25		

a. 3 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,60.

Wanneer we kijken naar de auditvertraging bij de ondernemingen met ten minsten één groot auditkantoor zien we ook hier dat de grote beursgenoteerde ondernemingen voorrang hebben op de middelgrote en de kleinere ondernemingen en dat de auditverklaring significant sneller wordt afgeleverd.

Report

Vertraging

Big_4	Kapitalisatie	Mean	N	Std. Deviation
0	Small Cap	105,40	5	10,668
	Total	105,40	5	10,668
1	Large Cap - Bel 20	73,11	9	14,752
	Mid Cap	81,25	8	20,824
	Small Cap	103,67	3	2,517
	Total	80,95	20	19,044
Total	Large Cap - Bel 20	73,11	9	14,752
	Mid Cap	81,25	8	20,824
	Small Cap	104,75	8	8,225
	Total	85,84	25	20,143

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Big_4	Between Groups (Combined)	2391,210	1	2391,210	7,487	,012
	Within Groups	7346,150	23	319,398		
	Total	9737,360	24			

8.2.4. Financiële toestand van de ondernemingen

Wanneer we kijken naar de liquiditeit van de ondernemingen zien we dat de auditverklaring later wordt afgeleverd wanneer de onderneming liquide is. Dit fenomeen doet zich voor bij alle ondernemingen: de grote, middelgrote en de kleine beursgenoteerde ondernemingen. Dit is opmerkelijk aangezien ik had verwacht dat de auditvertraging groter zou zijn indien de onderneming financiële problemen heeft.

Report

Vertraging

Liquiditeit_klasse	Kapitalisatie	Mean	N	Std. Deviation
0	Large Cap - Bel 20	66,50	6	13,635
	Mid Cap	55,00	1	.
	Small Cap	103,67	3	2,517
	Total	76,50	10	21,650
1	Large Cap - Bel 20	86,33	3	3,512
	Mid Cap	85,00	7	19,356
	Small Cap	105,40	5	10,668
	Total	92,07	15	17,040
Total	Large Cap - Bel 20	73,11	9	14,752
	Mid Cap	81,25	8	20,824
	Small Cap	104,75	8	8,225
	Total	85,84	25	20,143

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Liquiditeit_klasse	Between Groups (Combined)	1453,927	1	1453,927	4,037	,056
	Within Groups	8283,433	23	360,149		
	Total	9737,360	24			

Wanneer we kijken naar de solvabiliteit van de ondernemingen zien we hetzelfde fenomeen. De gemiddelde auditvertraging is groter wanneer de ondernemingen solvabel zijn.

Report

Vertraging

Solvabiliteit_klasse	Kapitalisatie	Mean	N	Std. Deviation
0	Large Cap - Bel 20	62,33	3	5,686
	Mid Cap	55,00	1	.
	Small Cap	90,00	1	.
	Total	66,40	5	14,153
1	Large Cap - Bel 20	78,50	6	15,189
	Mid Cap	85,00	7	19,356
	Small Cap	106,86	7	6,122
	Total	90,70	20	18,601
Total	Large Cap - Bel 20	73,11	9	14,752
	Mid Cap	81,25	8	20,824
	Small Cap	104,75	8	8,225
	Total	85,84	25	20,143

ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * Solvabiliteit_klasse	Between Groups	(Combined)	2361,960	1	2361,960	7,366	,012
	Within Groups		7375,400	23	320,670		
	Total		9737,360	24			

Heeft de rentabiliteit van de ondernemingen ook een positieve invloed op de auditvertraging, met andere woorden wordt de auditvertraging groter wanneer de ondernemingen meer rendabel zijn? Uit onderstaande tabellen kunnen we afleiden dat de auditvertraging kleiner wordt wanneer de rentabiliteit van het eigen vermogen groter is dan het gemiddelde. Dit geldt enkel voor de middelgrote ondernemingen in de steekproef. Bij de grote beursgenoteerde ondernemingen zien we dat de gemiddelde auditvertraging groter wordt wanneer de onderneming meer rendabel is. Voor de kleine ondernemingen in de steekproef kunnen we geen vergelijking maken omdat bij geen enkele kleine onderneming de rentabiliteit van het eigen vermogen groter is dan het gemiddelde.

Report

Vertraging

ROE_klasse	Kapitalisatie	Mean	N	Std. Deviation
0	Large Cap - Bel 20	59,50	2	3,536
	Mid Cap	85,00	7	19,356
	Small Cap	104,75	8	8,225
	Total	91,29	17	20,127
1	Large Cap - Bel 20	77,00	7	14,445
	Mid Cap	55,00	1	.
	Total	74,25	8	15,471
Total	Large Cap - Bel 20	73,11	9	14,752
	Mid Cap	81,25	8	20,824
	Small Cap	104,75	8	8,225
	Total	85,84	25	20,143

ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * ROE_klasse	Between Groups	(Combined)	1580,331	1	1580,331	4,456	,046
	Within Groups		8157,029	23	354,653		
	Total		9737,360	24			

Wanneer we kijken naar de rentabiliteit van de totaal activa zien we dat de gemiddelde auditvertraging daalt wanneer de ondernemingen rendabeler zijn dan het gemiddelde. Dit geldt enkel voor de grote en de middelgrote ondernemingen. Bij de kleine beursgenoteerde ondernemingen zien we het tegenovergestelde. Bij deze ondernemingen stijgt de gemiddelde auditvertraging wanneer ze meer rendabel zijn.

Report

Vertraging

ROA_klasse	Kapitalisatie	Mean	N	Std. Deviation
0	Large Cap - Bel 20	73,29	7	15,913
	Mid Cap	84,00	5	23,548
	Small Cap	101,60	5	6,877
	Total	84,76	17	19,794
1	Large Cap - Bel 20	72,50	2	14,849
	Mid Cap	76,67	3	18,930
	Small Cap	110,00	3	8,718
	Total	88,12	8	22,061
Total	Large Cap - Bel 20	73,11	9	14,752
	Mid Cap	81,25	8	20,824
	Small Cap	104,75	8	8,225
	Total	85,84	25	20,143

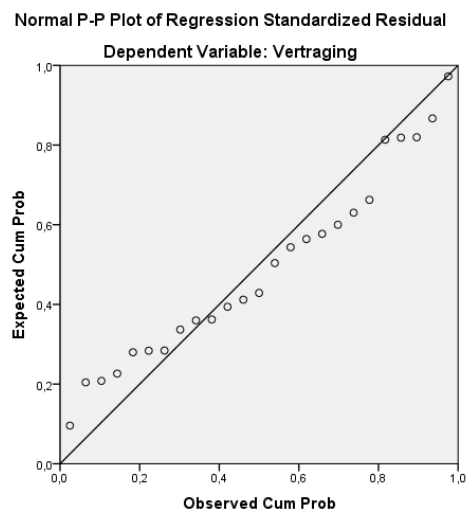
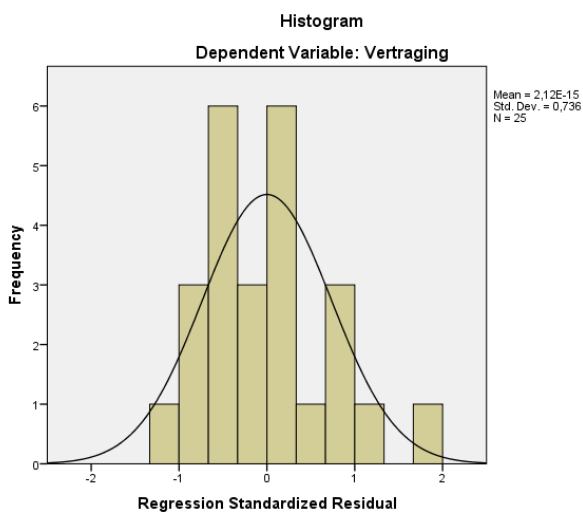
ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vertraging * ROA_klasse	Between Groups	(Combined)	61,426	1	61,426	,146	,706
	Within Groups		9675,934	23	420,693		
	Total		9737,360	24			

8.3. Controle van de variabelen voor de multiple regressie

Ook bij deze steekproef moet de data gecontroleerd worden op mogelijke onregelmatigheden in de gegevens en tussen de variabelen. Eerst wordt nagegaan of de residuen normaal verdeeld zijn, daarna worden outliers opgespoord en tot slot wordt er getest op multicolineariteit en heteroskedasticiteit.

8.3.1. Residuenanalyse

Met een histogram en een normal probability plot kan nagegaan worden of de residuen normaal verdeeld zijn. Aan de hand van de bovenstaande figuren zien we dat de normale verdeling benaderd wordt.

8.3.2. Outliers

Een extreme waarde kan de resultaten sterk beïnvloeden. Daarom is het belangrijk om na te gaan of er waarnemingen in de steekproef aanwezig zijn die meer dan drie standaarddeviaties van het gemiddelde verwijderd zijn. In SPSS kan dit nagegaan worden aan de hand van de tabel 'Casewise Diagnostics' die een overzicht geeft van de outliers. Bij deze steekproef zijn er geen extreme waarden aanwezig.

8.3.3. Multicollineariteit

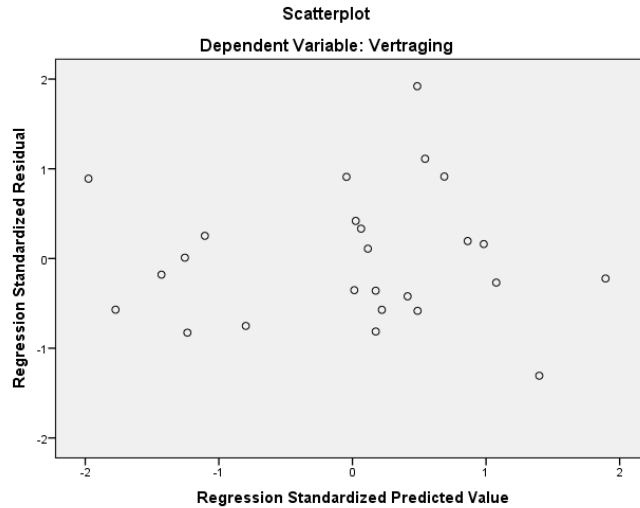
Uit onderstaande tabel kunnen we afleiden dat de ROA en de ROE sterk met elkaar gecorreleerd zijn. Om deze multicollineariteit te vermijden wordt in het regressiemodel enkel de variabele ROE opgenomen.

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	23,073	16,604		1,390	,190		
Auditwissel	6,016	6,153	,137	,978	,347	,567	1,763
Aantal_controles	4,268	1,971	,300	2,165	,051	,578	1,730
Big_4	81,447	20,621	1,651	3,950	,002	,064	15,718
Large_Cap	-45,246	11,221	-1,100	-4,032	,002	,149	6,703
Mid_Cap	-33,523	7,702	-,792	-4,352	,001	,335	2,983
Goedkeurende_verklaring	-15,965	9,842	-,377	-1,622	,131	,205	4,870
Balanstotaal	7,726E-010	,000	,125	,447	,663	,143	6,998
Winst_Verlies_BJ	-5,450E-009	,000	-,040	-,172	,866	,201	4,965
Liquiditeit	6,023	1,421	1,244	4,237	,001	,129	7,761
Solvabiliteit	-,005	,002	-,428	-2,867	,014	,498	2,008
ROE	-,002	,015	-,050	-,130	,899	,076	13,137
ROA	,026	,255	,041	,101	,921	,067	14,967

a. Dependent Variable: Vertraging

8.3.4. Heteroscedasticiteit

Bij een meervoudige regressie moet de variantie van de residuen onafhankelijk zijn van de waarden van de onafhankelijke variabelen. Aan de hand van onderstaande grafiek zien we dat er een gelijke spreiding is tussen de waarnemingen waardoor aan de veronderstelling van homoscedasticiteit wordt voldaan.

8.4. Regressieanalyse

Wanneer een onderneming een college van commissarissen aanstelt, kunnen we niet eenduidig nagaan welk type wissel werd doorgevoerd. Daarom worden enkel de eerste, de tweede en de vijfde onderzoekshypothese getest aan de hand van één regressievergelijking.

$$\text{Vertraging} = \beta_0 + \beta_1 * \text{Auditwissel} + \beta_2 * \text{Aantal controles} + \beta_3 * \text{Goedkeurende verklaring} + \beta_4 * \text{Big 4} + \beta_5 * \text{Balanstotaal} + \beta_6 * \text{Winst/verlies} + \beta_7 * \text{Large Cap} + \beta_8 * \text{Mid Cap} + \beta_9 * \text{Liquiditeit} + \beta_{10} * \text{Solvabiliteit} + \beta_{11} * \text{ROE} + \varepsilon$$

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	8729,029	11	793,548	10,231	,000 ^b
Residual	1008,331	13	77,564		
Total	9737,360	24			

a. Dependent Variable: Vertraging

b. Predictors: (Constant), ROE, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, Mid_Cap, Solvabiliteit, Goedkeurende_verklaring, Liquiditeit, Auditwissel, Large_Cap, Balanstotaal, Big_4

Aan de hand van de ANOVA-tabel kunnen we afleiden dat het regressiemodel significant is op het significantieniveau van 5%.

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	20,206	14,024		1,441	,173
Auditwissel	9,711	5,286	,221	1,837	,089
Aantal_controles	5,430	1,698	,382	3,198	,007
Goedkeurende_verklaring	-12,713	5,568	-,300	-2,283	,040
Big_4	81,277	14,584	1,647	5,573	,000
Balanstotaal	6,821E-010	,000	,110	,556	,588
Winst_Verlies_BJ	-1,014E-008	,000	-,075	-,384	,707
Large_Cap	-37,888	7,690	-,921	-4,927	,000
Mid_Cap	-32,501	6,471	-,768	-5,023	,000
Liquiditeit	5,874	1,105	1,214	5,315	,000
Solvabiliteit	-,005	,002	-,371	-2,981	,011
ROE	-2,441	1,258	-,281	-1,941	,074

a. Dependent Variable: Vertraging

Uit bovenstaande coëfficiëntentabel blijkt dat er zeven onafhankelijke variabelen een significante invloed uitoefenen op de auditvertraging, nl. aantal controles, goedkeurende verklaring, Big 4, Large Cap, Mid Cap, liquiditeit en solvabiliteit. Het aantal controles heeft een positieve invloed op de auditvertraging. Dit wil zeggen dat de auditverklaring later wordt afgeleverd wanneer de onderneming meer controles uitvoert. Ook wanneer de onderneming ten minste één bedrijfsrevisor verbonden aan een groot auditkantoor aanstelt duurt de auditvertraging langer. Een goedkeurende verklaring heeft wel een negatieve invloed op de auditvertraging, dit wil dus zeggen dat de auditvertraging verkort wordt wanneer een goedkeurende verklaring wordt afgeleverd. Hetzelfde geldt voor de grootte van de onderneming. wanneer de onderneming behoort tot de Large Cap of de Mid Cap wordt de controleverklaring sneller afgeleverd in vergelijking met wanneer een onderneming behoort tot de categorie van de kleinste beursgenoteerde ondernemingen. De financiële toestand van de onderneming heeft geen eenduidig effect op de auditvertraging. Hoe hoger de liquiditeit van de onderneming, hoe lager de auditvertraging. In tegenstelling tot de liquiditeit van de onderneming heeft de solvabiliteit het omgekeerde effect: een hogere solvabiliteit zorgt voor een kortere auditvertraging. We bekommen dus het volgende model:

Auditvertraging =	5,430 * aantal controles - 12,713 * goedkeurende verklaring + 81,277 * Big 4 - 37,888* Large Cap - 32,501 * Mid Cap +5,874 * Liquiditeit - 0,005 * solvabiliteit
-------------------	--

Voor de andere variabelen, waaronder de auditwissel, is er onvoldoende statistisch bewijs gevonden dat de deze invloed zouden uitoefenen op de auditvertraging. Tot slot kunnen we ook aan de hand van de 'adjusted R square' concluderen dat 80,9% van de variantie in de afhankelijke variabele verklaard wordt door de onafhankelijke variabelen.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,947 ^a	,896	,809	8,807

a. Predictors: (Constant), ROE, Winst_Verlies_BJ, Aantal_controles, Mid_Cap, Solvabiliteit, Goedkeurende_verklaring, Liquiditeit, Auditwissel, Large_Cap, Balanstotaal, Big_4

b. Dependent Variable: Vertraging

8.5. Conclusie

Aan de hand van bovenstaande resultaten kunnen we de onderzoekshypothesen aanvaarden of verwerpen. Zoals eerder vermeld kunnen we bij deze steekproef enkel de eerste, de tweede en de vijfde onderzoekshypothese onderzoeken.

Met de eerste onderzoekshypothese tracht ik het effect van een auditwissel op de auditvertraging na te gaan. Meer bepaald verwachtte ik dat de auditvertraging vergroot zou worden wanneer een nieuwe bedrijfsrevisor werd aangesteld. Deze onderzoekshypothese kan noch aanvaard, noch verworpen worden. Er is onvoldoende statistisch bewijs dat een auditwissel een significante invloed heeft op de auditvertraging van ondernemingen.

De tweede onderzoekshypothese, dat de audit lag verkleind wordt naarmate de bedrijfsrevisor langer aangesteld blijft, kan verworpen worden. Uit het regressiemodel blijkt dat de variabele 'aantal controles' een positieve invloed heeft op de auditvertraging. Dit wil zeggen dat de auditvertraging vergroot naarmate het college van commissarissen langer aangesteld blijft binnen dezelfde onderneming.

De vijfde onderzoekshypothese luidde als volgt: "De audit lag is kleiner wanneer de nieuwe bedrijfsrevisor verbonden is aan een groot auditkantoor". Deze onderzoekshypothese kan verworpen worden. Er werd verwacht dat een bedrijfsrevisor verbonden aan een groot auditkantoor de auditverklaring sneller kon afleveren. Uit bovenstaande regressievergelijking blijkt dat dit niet

het geval is. De variabele big 4 is immers positief gerelateerd aan de auditvertraging. Wanneer het college van commissarissen ten minste één groot auditkantoor bevat, wordt de auditverklaring later afgeleverd in vergelijking met wanneer twee kleinere auditkantoren worden benoemd.

Hoofdstuk 9 Algemeen besluit

Het doel van deze masterproef is het effect van een auditwissel op de auditvertraging te onderzoeken. Dit werd verwezenlijkt door enerzijds een studie van de bestaande literatuur en anderzijds een empirisch onderzoek uit te voeren. In dit hoofdstuk wordt het algemeen besluit gevormd en worden aanbevelingen gegeven voor verder onderzoek.

Verplichte auditrotatie werd onder meer ingevoerd om de onafhankelijkheid tussen de bedrijfsrevisor en de onderneming te bewaren en te garanderen. Wanneer een bedrijfsrevisor gedurende een lange termijn verbonden is aan dezelfde onderneming kan er een andere dan professionele band ontstaan. Hierdoor ontstaat er het risico dat de bedrijfsrevisor niet meer objectief en onafhankelijke kan oordelen over het getrouw beeld van de jaarrekening. De regelgeving rond auditrotatie verplicht organisaties van openbaar belang in België een nieuwe auditpartner te benoemen na een mandaat van maximaal zes jaar.

Er is reeds veel onderzoek gevoerd naar de gevolgen van verplichte auditrotatie. Maar in de literatuur is er veel onenigheid over de voor en de nadelen van deze vorm van rotatie. Een van de belangrijkste gevolgen van het rotatiebeleid is de hogere graad van onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor. Uit mijn gesprekken met de auditpartners van verschillende auditkantoren bleek dat er een band ontstaat tussen de bedrijfsrevisor en het management van de onderneming. Deze band is strikt professioneel en noodzakelijk voor het uitvoeren van een controle. De onafhankelijkheid hangt ook sterk samen met de ingesteldheid van de bedrijfsrevisor zelf. Buiten een verbeterde onafhankelijkheid argumenteren voorstanders ook dat de nieuwe bedrijfsrevisor een nieuwe kritische blik heeft op de financiële toestand van de jaarrekening.

Daarnaast zijn er tegenstanders van verplichte auditrotatie. Een auditwissel gaat gepaard met hoge kosten, zowel voor de bedrijfsrevisor of het auditkantoor als voor de onderneming. Een ander argument tegen verplichte rotatie is dat het de kwaliteit van de audit niet ten goede komt. Wanneer een bedrijfsrevisor na enkele jaren vervangen moet worden kan, gaat er veel specifieke kennis over de onderneming en de sector verloren. Bovendien duurt het twee tot drie jaar alvorens de bedrijfsrevisor volledig vertrouwd is met de onderneming. De nieuwe bedrijfsrevisor kan dit tekort aan kennis gedeeltelijk opvangen door de werkpapieren van zijn voorganger in te kijken. Uit het kwalitatief deel van het onderzoek blijkt dat er grote verschillen zijn tussen de verschillende auditkantoren in het beleid omtrent het inkijken van de werkpapieren. Een auditpartner verklaarde dat het inkijken van de werkpapieren van zijn voorganger eerder uitzondering is dan regel. Hoewel andere bedrijfsrevisoren er op staan om de werkpapieren altijd in te kijken.

Naast partnerrotatie bestaat er ook kantoorrotatie. Deze vorm is in België en vele andere landen nog niet verplicht maar is de laatste jaren erg actueel. Zowel in de Verenigde Staten als Europa wordt overwogen om kantoorrotatie te verplichten. Er zijn vele studies de gevolgen van deze vorm van rotatie onderzoeken en net als bij partnerrotatie heeft dit potentieel rotatiebeleid voor- en tegenstanders.

Met behulp van meervoudige regressies werd in het kwantitatief onderzoek nagegaan of een auditwissel een invloed heeft de auditvertraging. De gegevens werden opgesplitst in twee steekproeven. De eerste steekproef omvat de ondernemingen die voor het betreffende boekjaar slechts één auditkantoor aanstelden. De tweede steekproef bevat de ondernemingen die ervoor kozen om een college van commissarissen aan te stellen. Voor beide steekproeven werd er echter onvoldoende statistisch bewijs gevonden dat een auditwissel een effect heeft op de auditvertraging. Bij de eerste steekproef kon een onderscheid gemaakt worden tussen de verschillende vormen van een auditwissel. Hierdoor kon er wel aangetoond worden dat een verplichte wissel een significant negatieve invloed heeft op de auditvertraging. Met andere woorden de auditvertraging is korter en de auditverklaring wordt sneller afgeleverd wanneer een verplichte wissel wordt doorgevoerd in vergelijking met een vrijwillige wissel.

Er werd wel voor beide steekproeven statistisch bewijs gevonden de duur van het mandaat of met andere woorden het aantal uitgevoerde controles een invloed heeft op de auditvertraging. Bij de ondernemingen die slechts 1 auditkantoor, eventueel met meerdere vertegenwoordigers, aanstelden wordt de auditvertraging negatief beïnvloed naarmate meer controles uitgevoerd worden. Wanneer de onderneming ervoor kiest om meer dan één auditkantoor aan te stellen, blijkt dat de lengte van het mandaat een positieve invloed heeft op de auditvertraging. De auditpartners van KPMG lichtte toe dat een college van commissarissen niet efficiënt is.

Vervolgens veronderstelde ik dat een bedrijfsrevisor verbonden aan een groot auditkantoor de auditverklaring sneller zou afleveren. Ook hiervoor werd statistisch bewijs gevonden voor beide steekproeven. Bij de eerste steekproef bleek dat de controleverklaring sneller werd afgeleverd wanneer de bedrijfsrevisor verbonden was aan één van de Big 4 of, indien we BDO als runner-up beschouwen, Big 5 auditkantoren. Bij een college van commissarissen blijkt dat de auditvertraging eveneens wordt beïnvloed door de grootte van het auditkantoor. Wanneer ten minste één van de aangestelde auditkantoren behoort tot de Big 4 dan wordt de controleverklaring minder snel afgeleverd in vergelijking met wanneer de bedrijfsrevisoren verbonden zijn aan een kleiner auditkantoor. De reden hiervoor kan zijn dat het beleid tussen een groot en een klein kantoor of tussen twee grote kantoren sterk van elkaar kan verschillen en dat er niet efficiënt samengewerkt kan worden. Een andere reden is dat de auditwerkzaamheden worden verdeeld onder de verschillende bedrijfsrevisoren. Maar de controleverklaring wordt door de auditpartners van beide auditkantoren ondertekend. Elke auditpartner geeft dus een verklaring over de gehele jaarrekening, ook het gedeelte dat hij misschien niet zelf gecontroleerd heeft. Hierdoor moet er tijd voorzien worden om de andere auditpartners te informeren over de uitgevoerde auditwerkzaamheden en de getrokken conclusies.

Verder werden er in de regressies ook andere variabelen opgenomen waarvan verwacht werd dat ze een invloed zouden hebben op de auditvertraging. In de literatuur werd vermeld dat grote ondernemingen een langere auditvertraging zouden kennen dan kleinere ondernemingen. Deze veronderstelling werd bevestigd in het kwalitatief gedeelte van het empirisch onderzoek. Alle auditpartners vermeldden dat de audit meer tijd in beslag neemt bij grotere en complexere ondernemingen. Uit het kwantitatief deel van het empirisch onderzoek blijkt echter dat in beide steekproeven de grootte van de ondernemingen negatief gecorreleerd is met de auditvertraging. Grote en middelgrote ondernemingen krijgen duidelijk voorrang bij de auditkantoren in vergelijking met de kleinere beursgenoteerde ondernemingen.

Naast de grootte van de onderneming en van het auditkantoor werd ook nagegaan welke invloed het type verklaring heeft op de auditvertraging. Voor de eerste steekproef wordt er statistisch aangetoond dat een onthoudende verklaring en een verklaring die een going concern opinie bevat leiden tot een langere auditvertraging. Wanneer de bedrijfsrevisor echter een verklaring met toelichtende paragraaf aflevert, zal de auditvertraging korter zijn. Bij een college van commissarissen zorgt een goedkeurende verklaring (zonder voorbehoud) voor een kortere auditvertraging.

Voor dit onderzoek werd de auditvertraging gemeten in het aantal dagen tussen het afsluiten van het boekjaar en het afleveren van de controleverklaring. Uit het gesprek met de auditpartners van KMPG bleek echter dat een langere audit niet altijd vertaald wordt in een latere datum op het controleverslag. Dit kan een reden zijn waarom er onvoldoende statistisch bewijs gevonden werd om aan te tonen dat een audit meer tijd in beslag neemt na een verandering van bedrijfsrevisor of auditkantoor. Voor verder onderzoek zou de effectieve duur van de audit gebruikt kunnen worden. Ik verwacht dat er in een Belgische context meer conclusies getrokken kunnen worden wanneer de invloed van een auditwissel op de effectieve duur van de auditwerkzaamheden onderzocht zou worden.

Lijst van geraadpleegde werken

Acemoglu, D., and M. Gietzmann (1997). Auditor independence, incomplete contracts and the role of legal liability. *European Accounting Review* 6(3), 355-375.

American Institute of Certified Public Accountants, (1992). Statement of Position Regarding Mandatory Rotation of Audit Firms of Publicly Held Companies.

Arel, B., Brody, R. G., & Pany, K. (2005). Audit Firm Rotation and Audit Quality. *CPA Journal*, 75(1), 36-39.

Arrunada, B. & Paz-Ares, C. (1995). Economic consequences of mandatory auditor rotation. *Universitat Pompeu Fabra Barcelona. February*.

Arrunada, B., & Paz-Ares, C. (1997). Mandatory rotation of company auditors: A critical examination. *International Review Of Law & Economics*, 17(1), 31.

Ashton, R. H., Graul, P. R., & Newton, J. D. (1989). Audit delay and the timeliness of corporate reporting. *Contemporary Accounting Research*, 5(2), 657-673.

Ashton, R. H., Willingham, J. J., & Elliott, R. K. (1987). An Empirical Analysis of Audit Delay. *Journal Of Accounting Research*, 25(2), 275-292.

Bamber, E., Bamber, L., & Schoderbek, M. P. (1993). Audit Structure and Other Determinants of Audit Report Lag: An Empirical Analysis. *Auditing*, 12(1), 1-23.

Beattie, V., & Fearnley, S. (1995). The Importance of Audit Firm Characteristics and the Drivers of Auditor Change in UK Listed Companies. *Accounting & Business Research (Wolters Kluwer UK)*, 25(100), 227-239.

Becker, C.L., DeFond, M.L., Jiambalvo, J. & Subramanyam, K.R. (1998). The effect of audit quality on earnings management. *Contemporary Accounting Research*, volume 15 (1), 1-24.

Bell, T., F. Marrs, I Solomon, and H. Thomas (1997). Auditing organizations through a strategic lens: The KPMG Business Measurement Process. Montvale, NJ: KPMG Peat Marwick, LLP.

Biedma-Lopez, E., Gómez-Aguilar, N., Ruiz-Barbadillo, E. (2006). Long-term audit engagements and opinion shopping: Spanish evidence. *Accounting Forum*, Volume 30(1), 61-79.

Blouin, J., Grein, B.M. & Rountree, B.R. (2007). An analysis of forced auditor change: The case of former Arthur Andersen Clients. *The Accounting Review*, volume 82(3), 621-650.

Carcello, J.V., and A.L. Nagy (2004). Audit firm tenure and fraudulent financial reporting. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 23 (September), 55-69.

- Chambers, A. E., & Penman, S. H. (1984). Timeliness of Reporting and the Stock Price Reaction to Earnings Announcements. *Journal Of Accounting Research*, 22(1), 21-47.
- Cushing, B.E. (1999). Economic analysis of accountants' ethical standards: The case of audit opinion shopping. *Journal of Accounting & Public Policy*, Volume 18 (4/5), 339-363.
- Davis, L., B. Soo, and G. Trompeter (2005). Auditor Tenure, and the ability to meet or beat earnings forecasts. Working Paper, Michigan Tech University.
- DeAngelo, L. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal Of Accounting & Economics*, 3(3), 183-199.
- Dhaliwal, D. S., & Schatzberg, J. W. (1993). An Analysis of the Economic Factors Related to Auditor-Client Disagreements Preceding Auditor Changes. *Auditing*, 12(2), 22-38.
- Dyer IV, J. C., & McHugh, A. J. (1975). The Timeless of the Australian Annual Report. *Journal Of Accounting Research*, 13(2), 204-219.
- Europees Parlement en de Raad. (2006). Richtlijn 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad betreffende de wettelijke controles van jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen, tot wijziging van de Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad, en houdende intrekking van Richtlijn 84/253/EEG van de Raad.
- Europese Commissie. (2002). Commission Recommendation of 16 may 2002: Statutory Auditors' Independence: A set of fundamental principles. Official Journal of European Communities.
- FEE. (2004). Mandatory rotation of audit firms. *A Journal of Practice & Theory* 21 (1), 67-78.
- Gates, S.K., Lowe, D.J. & Reckers, P.M.J. (2007). Restoring Public Confidence in Capital Markets through Auditor Rotation. *Managerial Auditing Journal*, volume 22(1), 5-17.
- Geiger, M.A. & Raghunandan, K. (2002). Auditor Tenure and Audit Reporting Failures. *Auditing*, volume 21(1), 67-78.
- Givoly, D. & Palmon, D. (1982). Timeliness of annual earnings announcements: Some empirical evidence. *The Accounting Review*, Vol. 57, 486-508.
- Gramling, A.A., Johnstone, K.M. & Rittenberg, L.E. (2010). *Auditing*. South-Western: CENGAGE Learning.
- Groenboek (2010). Beleid inzake controle van de financiële overzichten: lessen uit de crisis.
- Ho-Young, L., & Geum-Joo, J. (2008). Determinants Of Audit Report Lag: Evidence From Korea - An Examination Of Auditor-Related Factors. *Journal Of Applied Business Research*, 24(2), 27-44.
- IBR. (2007). Normen van het Instituut der Bedrijfsrevisoren inzake bepaalde aspectenverbonden met de onafhankelijkheid van de commissaris.

IBR. 8 december 2010. Commentaren van het *Instituut van de Bedrijfsrevisoren (Koninklijk Instituut)* (België) op Het Groenboek van de Europese Commissie "Beleid inzake controle van financiële overzichten: lessen uit de crisis" (13.10.2010)

IBR. 1 december 2011. Persbericht: Het IBR reageert op de voorstellen van Eurocommissaris Barnier inzake audit: de gecontroleerde entiteiten zullen de eerste slachtoffers zijn!

Jaggi, B., & Tsui, J. (1999). Determinants of audit report lag: further evidence from Hong Kong. *Accounting & Business Research (Wolters Kluwer UK)*, 30(1), 17-28.

Johnson, V., L. Khurana, and K. Reynolds (2002). Audit-firm tenure and the quality of Financial reports. *Contemporary Accounting Research* 19 (Winter), 638-660.

Knechel, W., & Payne, J. L. (2001). Additional Evidence on Audit Report Lag. *Auditing*, 20(1), 137.

Krishnan, J., & Yang, J. S. (2009). Recent Trends in Audit Report and Earnings Announcement Lags. *Accounting Horizons*, 23(3), 265-288.

Kross, W., & Schroeder, D. A. (1984). An Empirical Investigation of the Effect of Quarterly Earnings Announcement Timing on Stock Returns. *Journal Of Accounting Research*, 22(1), 153-176.

Lee, C.J., C. Liu, and T. Wang (1999). The 150-hour rule. *Journal of Accounting and Economics* 27(2), 203-228.

Lee, H., Mande, V., & Son, M. (2009). Do Lengthy Auditor Tenure and the Provision of Non-Audit Services by the External Auditor Reduce Audit Report Lags?. *International Journal Of Auditing*, 13(2), 87-104.

Li, D. (2007). Auditor tenure and accounting conservatism. Working paper. Georgia Institute of Technology.

Lu, T., & Sivaramakrishnan, K. K. (2009). Mandatory audit firm rotation: Fresh look versus poor knowledge. *Journal Of Accounting And Public Policy*, 28(2), 71-91.

Morrill, J. (2008). Research on rotation. *CAmagazine*, volume 141, 63-65.

Newton, J. D., & Ashton, R. H. (1989). The Association Between Audit Technology and Audit Delay. *Auditing*, 8(2), 22.

Ng, P. H., & Tai, B. K. (1994). An Empirical Examination Of The Determinants Of Audit Delay In Hong Kong. *The British Accounting Review*, 26(1), 43-59.

Pashkoff, P. H., & Miller, R. I. (2002). Regulations Under the Sarbanes-Oxley Act. *Journal Of Accountancy*, 194(4), 33-36.

Petty, R. and S. Cuganesan (1996). Auditor rotation: Framing the debate. *Australian Accountant (May)*, 40-41.

Pierre, K. t., & Anderson, J. A. (1984). An Analysis of the Factors Associated with Lawsuits Against Public Accountants. *Accounting Review*, 59(2), 242.

Public Accounting Firms: Required Study on the Potential Effects of Mandatory Audit Firm Rotation: GAO-04-216. (2003). *GAO Reports*, 1.

Schwartz, K. B., & Soo, B. S. (1996). The Association Between Auditor Changes and Reporting Lags. *Contemporary Accounting Research*, 13(1), 353-370.

SDA Bocconi School of Management. (2003). The impact of mandatory audit rotation on audit quality and on audit pricing: The case of Italy.

Securities and Exchange Commission (SEC) (2002). Acceleration of periodic report filing dates and disclosure concerning website access to reports.

Securities and Exchange Eommission (SEC). Disclosure Amendments to Regulation S-K, Form 8-K and Schedule 14A Regarding Changes in Accountants and Potential Opinion Shopping Situations. Washington, DC: SEC, 1988.

Tanyi, P., Raghunandan, K. K., & Barua, A. (2010). Audit Report Lags after Voluntary and Involuntary Auditor Changes. *Accounting Horizons*, 24(4), 671-688.

TONG, L. (2006). Does Opinion Shopping Impair Auditor Independence and Audit Quality?. *Journal Of Accounting Research*, 44(3), 561-583.

Vanstraelen, A. (2000). Impact of renewable long-term audit mandates on audit quality. *European Accounting Review*, 9(3), 419-442.

Wallace, W. (1980). The economic role of the audit in free and regulated markets. *London: Touche Ross & Co.*

Wilmots, H. (2002). *Een praktische kijk op administratieve organisatie en interne controle*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij

Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht interviews

Geïnterviewde personen:

Johan De Coster - Van Havermaet Groenweghe

Joris Brouwers en Jeroen Trumpener - KPMG

Vragen interview:

auditrotatie

Bij partnerrotatie wordt er na een periode van 6 jaar van auditpartner gewisseld. Wat is het beleid in uw bedrijf betreffende partnerrotatie? Welke personen van het auditteam zullen hierbij roteren? Wat gebeurt er met de rest van het audit team?

Wat is het beleid inzake kennisoverdracht? Hoe gebeurt deze kennisoverdracht?

Kijkt u de werkpapieren van uw voorganger in bij een kantoorrotatie?

In de Belgische wetgeving wordt een cooling-off periode verplicht van 2 jaar. Gaat u na deze 2 jaar terug naar dezelfde klant?

Welke kosten zijn er verbonden aan een (kantoor)wissel voor het auditkantoor?

Welke voor- en nadelen zijn volgens u verbonden aan partnerrotatie? Overtreffen de voordelen de nadelen/kosten?

Welke voor- en nadelen zijn volgens u verbonden aan kantoorrotatie?

Tot nu toe is enkel in Italië en Oostenrijk kantoorrotatie verplicht. Wat is uw standpunt ten opzichte van kantoorrotatie (indien het ook in België ingevoerd zou worden)?

Wat zijn de redenen waarom ondernemingen ervoor kiezen om een college van commissarissen aan te stellen? Beïnvloedt een college van commissarissen de duur van de audit?

Een van de belangrijkste doelstellingen van de verplichte auditrotatie is het verbeteren van de onafhankelijkheid. Beschouwt u uzelf als onafhankelijk of merkt u dat u na verloop van tijd een hechte band krijgt met het management?

Auditors worden aangesteld en beloond door de onderneming waardoor er een belangenconflict kan ontstaan. Wat is uw mening hierover? Wat zou een oplossing zijn?

Wat zijn de motieven voor een stopzetting van het mandaat of een vroegtijdige beëindiging, zowel vanuit het standpunt van de onderneming als het auditkantoor?

Duren de auditwerkzaamheden langer na een auditwissel? Heeft dit een invloed op het audit honorarium?

Wat zijn de belangrijkste factoren die de duur van de audit bepalen?

Ervaart u druk van het management van de onderneming om een audit binnen een bepaalde periode af te ronden en op tijd een controleverklaring af te leveren?

Ervaart u een verschil in de duur van de audit na een partnerrotatie of na een kantoorrotatie?

Ervaart u een verschil in de duur van de audit na een vrijwillige of na een verplichte wissel?

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

Effect van een auditwissel op de auditvertraging

Richting: **master in de toegepaste economische wetenschappen-accountancy en financiering**

Jaar: **2013**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Willems, Katrien

Datum: **10/01/2013**